

MISJONSHØYSKOLEN I STAVANGER

”DET ER SOM FUGLEN, HUN LÆRER Å FLY”

EN KVALITATIV UNDERSØKELSE AV MINORITETSKVINNERS
OPPLEVELSE AV LIVSKVALITET I RAMMEN AV
KVALIFISERINGSPROGRAMMET NY SJANSE

ERFARINGSBASERT MASTERGRAD I INTERKULTURELT ARBEID

MIKA 316

ANNE BEATE EIDE

ERRATA

- s. 5: l: 19: ... sammenhengen, fordi han med sine refleksjoner...
- s. 5: l: 22: ... minoritetskvinnenes liv, til tross for om det skulle vise seg ...
- s. 11. l: 13: ... noe som igjen fører til sosial ekskludering.
- s. 12: l: 25: ... mens stønaden reduseres ved ikke begrunnet fravær.
- s. 16: l: 24: ... og er med andre ord derfor svært forskjellig ...
- s. 17. l: 1: ... eller om det bygger på fakta.
- s. 37: l: 28: ... fra enkelte kvinner som illustrerer poeng og gjøres til gjenstand for drøfting.
- s. 46: l: 5: ... behersker språket til en viss grad ...

FORORD

Det er flere personer som skal ha en takk for at studiet 'Erfaringsbasert mastergrad i interkulturelt arbeid' (MIKA) ble mulig for meg å gjennomføre. Først og fremst en takk til ansatte ved Misjonshøyskolen (MHS) i Stavanger for deres fleksibilitet og vennlighet. Spesielt takk til Tomas S. Drønen for interessante og inspirerende forelesninger, for konstruktive tilbakemeldinger og stor akademisk frihet i skriveprosessen.

En stor takk til kvinnene i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse i Bergen, som tross språklige barrierer, sa seg villig til å dele sine sterke livshistorier med meg, og som lærte meg mye om hva livskvalitet for minoritetskvinner i Norge kan innebære. Takk til leder for Ny sjanse, Hilde Eliassen, for godt samarbeid! Uten din velvilje ville ikke feltarbeidet vært gjennomførbart. Takk også til de øvrige ansatte i Ny sjanse, for deres vennlighet og praktisk hjelp, spesielt takk til språklærer Astrid Fryjordet!

Takk til arbeidsgiver og kollegaer på Fyllingsdalen videregående skole som ga meg studiepermisjon, og oppmuntret meg til videre utdanning på feltet. En spesiell takk til Elin Skibenes for godt samarbeid og for din genuine interesse for minoritetsungdom. Og takk til de mange elevene, som i flere år har lært meg mye om det å være ny i Norge.

Takk til Hanane Bougrine og Frederique Børhaug for godt vennskap, og gode faglige diskusjoner i forkant og underveis i arbeidet med oppgaven. Takk for at dere begge, på ulike måter, deler av deres spennende kunnskap og erfaring.

Mamma og Pappa fortjener en stor takk for all hjelp og støtte underveis i prosessen. Uten deres årelange engasjement for andre mennesker, ville trolig ikke min interesse for det interkulturelle arbeidet vært til stedet. Takk til søster, Eli E. Bakke, som med sine kunstneriske evner illustrerte tittelen på oppgaven.

Den største takken skal min kjære Thomas Alvær ha! Takk for all oppmuntring og støtte, for all korrekturlesing og for gode diskusjoner. Uten deg ville jeg ikke kommet i mål. Sist, men ikke minst, takk til vesle Emma, som med sitt gode sovehjerte gjorde det mulig å fullføre masteroppgaven, selv i barselspermisjon.

INNHOOLD

1. INNLEDNING	5
1.1. Bakgrunn for valg av tema	5
1.2. Tidligere forskning	6
1.3. Minoritetskvinner i arbeidslivet	8
1.4. Presentasjon av Ny sjanse	12
1.5. Problemstilling og avgrensning	13
1.6. Min forforståelse	15
1.7. Oppbygging av oppgaven	17
2. TEORETISK FORANKRING	19
2.1. Mobilitet og akkulturasjon	19
2.2. Kvinner fra kollektivistiske kulturer	21
2.3. Kategorisering og subjektivitet	22
2.4. Minoritetskvinner og livskvalitet	24
2.5. <i>Empowerment</i> som indikator for livskvalitet	27
2.6. <i>Capability approach</i> og livskvalitet	28
3. METODE.....	30
3.1. Kvalitativ metode	30
3.2. Rekruttering av informanter	31
3.3. Forskningsdesign: fokusgrupper og individuelle intervju	33
3.4. Å forstå hverandre	34
3.5. Språkvansker	35
3.6. Tillit og mistenksomhet	36
3.7. Asymmetriske maktforhold og etikk	36
3.8. Analyse av datamateriale	37
3.9. Validitet og overførbarhet	38
4. PRESENTASJON AV FUNN OG DISKUSJON	40
4.1. Funns og kategorisering	40

4.2. Minoritetskvinner i nær kontekst	41
4.2.1. Fra storfamilie til en tom leilighet	41
4.2.2. Kjønsroller og ansvar	43
4.2.3. Forholdet til familien	45
4.3. Ny sjanse – økt livskvalitet	49
4.3.1. Fra smerte til anerkjennelse	49
4.3.2. Nøkkelferdigheter	52
4.3.3. Nyorientering og fremtidsdrømmer	55
4.4. Minoritetskvinner i det offentlige rom	56
4.4.1. Møtet med offentlige institusjoner	56
4.4.2. Nettverksbygging og religiøs tilhørighet	61
4.4.3. Fattigdomsbekjempelse og inkludering	63
5. AVSLUTTENDE REFLEKSJONER	66
6. REFERANSER	70
7. VEDLEGG	74
7.1. Kriterier til utvalg	74
7.2. Samtykkeerklæring	75
7.3. Intervjuguide	76
7.4. Svar fra NSD	79

1. INNLEDNING

1.1. Bakgrunn for valg av tema

Tittelen på denne mastergradsoppgaven, "Det er som fuglen, hun lærer å fly", er en uttalelse som en av de kvinnelige deltakerne i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse i Bergen kommune kom med i et dybdeintervju jeg foretok under feltarbeidet, som danner grunnlag for denne masteroppgaven. Kvinnen bruker denne frihetsmetaforen for å beskrive hva som skjer når hun gjennom programmet tilegner seg ny kunnskap, får flere ferdigheter og en større forståelse, som skal ruste henne for arbeidslivet.

Tema for oppgaven i 'Erfaringsbasert mastergrad i interkulturelt arbeid' er *minoritetskvinnens livskvalitet*, et fenomen som vil bli definert og drøftet seinere i teksten. Gjennom en kvalitativ undersøkelse søker jeg å finne svar på om deltakelse i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse bidrar til bedret livskvalitet for kvinnene. Hva god eller dårlig livskvalitet innebærer kan være svært individuelt og er derfor vanskelig å måle. Kvinnenes egne opplevelser og beskrivelser av livskvalitet vil stå sentralt i oppgaven, og det snakkes derfor om minoritetskvinnens *subjektive* eller *egendefinerte livskvalitet*.

Det å bli 'fri som fuglen' kan her relateres til det å tilegne seg norskspråklige ferdigheter og andre nøkkelkvalifikasjoner som ruster minoritetskvinner for arbeidslivet. Frihet kan også knyttes til det å frigjøre seg fra undertrykkende maktrelasjoner, være seg i nær kontekst eller i det offentlige rom. Som vi skal se i oppgaven er Paulo Freire (1921-1997) en betydningsfull teoretiker i denne sammenhengen, fordi med sine refleksjoner knyttet til *empowerment* i mellommenneskelige relasjoner og samfunnsstrukturer bidrar til ideen om det å være *subjekt i eget liv*. Et sentralt spørsmål vil være om kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse medfører endringer i minoritetskvinnens liv, til tross for om skulle vise seg at de ikke får innpass i arbeidslivet. Jeg vil også trekke frem Amartya Sen (1933-) og hans bidrag til livskvalitetsforskningen, der han med sin teori *Capability approach*, og fokus på menneskets likeverd, frihet og rettigheter utfordrer storsamfunnets higen etter økonomisk utbytte. Han hevder at frihet er en universell verdi og at "reell frihet" for enkeltmennesker innebærer muligheten til velge det livet en selv ønsker å leve.

Det er flere grunner til at jeg velger minoritetskvinnens livskvalitet som tema for masteroppgaven. Som barn vokste jeg delvis opp i et afrikansk land som en *Third cultural kid* (TCK), noe som har preget mitt forhold til mennesker med en annen kulturbakgrunn. Jeg ble tidlig opptatt av andre menneskers kamp mot urettferdighet, undertrykkelse og fattigdom, hvilket har vært en motivasjonsfaktor for mitt engasjement. For mange handler denne kampen om å søke et bedre liv for seg og sine familier, og drømmen om Europa er for mange enormt stor.

Tidligere studier og arbeidserfaring har påvirket valget av temaet i oppgaven i stor grad. Som pedagog, med videreutdanning i blant annet veiledning og migrasjonspedagogikk, har læring og mellommenneskelige relasjoner i den flerkulturelle skolen stått sentralt i mitt arbeid. Flere år som kontaktlærer i en såkalt "internasjonal klasse" på avdeling for Helse- og oppvekstfag, har gitt kunnskap om minoritetsspråklige elever i den videregående skole. Der går elever med kort botid i Norge, som derfor trenger ekstra ressurser til språklæring og kulturforståelse underveis i utdanningen. Med fag som 'helsefremmende arbeid', der livskvalitet er et sentralt tema, 'kommunikasjon og samhandling', og som elevenes praksisveileder, har jeg støtt på mange ulike utfordringer, som igjen har bidratt til ønske om mer kunnskap i interkulturelt arbeid. Hjem-skolesamarbeid har i alle år vært en utfordring i arbeidet med minoritets elever, og etter hvert har jeg blitt mer interessert i *hele* familiens livssituasjon i Norge, for å forstå hvorfor så få foreldre engasjerer seg i ungdommenes skolegang og utdanning.

Lærere har den maktposisjonen at de vurderer og karaktererfester elevenes faglige prestasjoner, orden og atferd. Det var derfor problematisk å bruke minoritets elevene som informanter til denne undersøkelsen. Gjennom tidligere studier ble jeg gjort oppmerksom på kvalifikasjonsprogrammet Ny sjanse, og valgte dette som min forskningsarena for å komme i kontakt med minoritetskvinner med relativt kort botid i Norge.

Undring over hvordan livet i Norge fortøner seg for immigranter fra kulturer som kan synes ulike den "norske", hvilke utfordringer kvinner opplever som har innvandrer hit, og tanker rundt hvilke forventninger kvinnene møter fra majoritetsbefolkningen etter ankomst, bidro til valg av tema – *minoritetskvinnens livskvalitet*.

1.2. Tidligere forskning

Når det i oppgaven er snakk om *minoritetskvinner* gjelder det kvinner som av ulike årsaker har immigrert til Norge, og som har "svake norskkunnskaper, sammensatte helseplager, stor omsorgsbyrde og lav forståelse av hvordan det norske samfunnet fungerer" (Ask and Berg 2011: 149-153)¹, da kategoriene beskriver målgruppen i kvalifiseringsprogrammet.

Mens det finnes en rekke definisjoner på fenomenet *livskvalitet*, som rommer positive og negative sider ved livet i sin alminnelighet. Seinere skal vi se at myndighetene vektlegger menneskets *opplevelser* når de omtaler fenomenet, og at opplevelser er knyttet til følelser. Når jeg i undersøkelsen etterspurte kvinnenes opplevelse av deres livskvalitet er det de som definerer hva de hvordan det oppleves for dem, dermed kan vi snakke om *subjektiv* eller *egendefinert livskvalitet*.

¹ På grunn av programmet End Note vil det i enkelte referanser stå 'and' i stedet for 'og'.

Ser en på forskningen som innbefatter "minoritetskvinner" og "innvandrerkvinner" ser en at forekomsten allerede er omfattende. Det har også blitt forsket mye på "livskvalitet", men ofte innen fagfeltene sykepleievitenskap og geriatri. Søker en etter forskning på *minoritetskvinner livskvalitet* er funnene heller beskjedne. Allikevel kan flere bidrag, som omhandler både minoritetskvinner, livskvalitet og integrasjon, trekkes frem.

Anne Britt Djuve, Hanne C. Kavli og Anniken Hagelund (2011) skrev Fafo-rapporten "*Kvinner i kvalifisering. Introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger med liten utdanning og store omsorgsoppgaver*". I rapporten undersøker de blant annet på årsaker til lav progresjon hos kvinnelige deltakere, og om det er forskjell i tilbudet til kvinner og menn. Videre redegjør de for arbeidsmetoder og erfaringer gjort i 10 kommuner i Norge.

Sosialantropologen Farida Ahamadis (2008) bok *Tause skrik. Minoritetskvinner behov for anerkjennelse* er et annet viktig bidrag på feltet. Hun redegjør for problematiske maktrelasjoner i minoritetskvinner private og offentlige sfære, om sosial kontroll og uverdige liv. Videre hevder hun at norsk innvandringspolitikk ikke er på rett spor før en kombinerer sosioøkonomiske tiltak med universell anerkjennelse av disse kvinnene.

Et annet sentralt bidrag er Marianne Rugkåsa (2010) doktorgradsavhandling i sosialantropologi, som senere er utgitt i bokform, *Transformasjon og integrasjon. Kvalifisering av minoritetsetniske kvinner til arbeid og deltakelse i den norske velferdsstaten*. I sin avhandling viser hun hvordan minoritetskvinner, med sin levemåte og klesdrakt, blir sett på som svært ulik majoritetsbefolkningen, og hvordan kvinnene må tilpasse seg det som er "normalt" for å delta i arbeidslivet. Videre drøfter hun hvorvidt minoritetskvinner deltakelse i arbeidslivet fører til økt integrering på andre arenaer i det norske samfunnet (Rugkåsa 2010).

Videre vil jeg trekke frem to masteroppgaver i samfunnsarbeid som verdifulle bidrag på feltet:

Turid Elgaaen (2011) identifiserer i sin masteroppgave "*Kvalifiseringsprogrammet. Økt deltakelse på nye arenaer i samfunnet*" de vilkår som fremmer og hemmer deltakelse i kvalifiseringsprogrammet. I sin oppsummering sier Elgaaen at dersom man legger til grunn antallet som har kommet i arbeid, er resultatene av tiltakssatsingen magre. Samtidig finner hun positive endringer på flere områder for de kvinnelige deltakerne i programmet, og registrerer at det skjer en bevisstgjøring hos kvinnene som igjen er en spire til handling i eget liv (Elgaaen 2011).

I masteroppgaven "*Forening – og forandring?*" *Betydningen av deltakelse i innvandrersorganisasjoner for kvinner*" konkluderer Hilde Eliassen (2010) med at deltakelse i foreningslivet er av stor betydning for tilgang på sosial- og kulturell kapital, som igjen gir økt deltakelse på andre arenaer, og dermed bidrar til økt integrering (Eliassen 2010).

Berit Berg og Torunn A. Ask (2011) retter i boken ”*Minoritetsperspektiver i sosialt arbeid*” søkelyset mot møter mellom arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) og den delen av innvandrerbefolkningen som har store utfordringer med å få innpass i arbeidslivet. De viser at et ensidig fokus på arbeidsdeltakelse blir for snevert, fordi det ofte handler om å få til gode endringer og mestre tilværelsen bedre (Ask and Berg 2011).

En artikkel det er verdt å merke seg er Sharon Wrays (2004) ”*What constitutes agency and empowerment for women in later life?*” der hun problematiserer *empowermentbegrepet* som indikator for livskvalitet, og hevder fenomenet er basert på Euro-Amerikansk forståelse av hva makt er. Hun konkluderer med at livskvalitet må forstås i kulturelle kontekster og endrer seg ettersom tid, sted og kultur endrer seg (Wray 2004).

Siden Amartya Sens (1933-) filosofiske tilnærming har hatt stor betydning på livskvalitetsforskning vil jeg i oppgaven bruke litteratur knyttet til ham. Han er opptatt av menneskers forskjellighet og deres reelle frihet til å velge det livet de selv ønsker. Han er opptatt av sammenhengen mellom enkeltmenneskers forutsetning og fungering, enn å måle suksess og kostnadseffektivitet. Med teorien om *Capability approach* (CA) har han gitt nye perspektiver i debatten om livskvalitet, og med sitt fokus på likeverd, frihet og rettigheter har han gitt en mer helhetlig forståelse av det komplekse fenomenet.

I tillegg til bidragene over vil pensumlitteratur fra ”Erfaringsbasert mastergrad i interkulturelt arbeid” blir brukt i oppgaven.²

1.3. Minoritetskvinner i arbeidslivet

For å kunne si noe om minoritetskvinner fra de fire opprinnelseslandene informantene i denne undersøkelsen flyttet fra vil jeg først løfte blikket og se på migrasjon i et globalt perspektiv. Ifølge FNs beregninger var det i 2012 om lag 45,2 millioner mennesker på flukt i verden. Av disse hadde 16,4 millioner flyktet over en landegrense og regnes da som flyktning³. Per 1. januar 2013 var det 171 600 personer med flykningebakgrunn bosatt i Norge, det vil si 3,4 % av befolkningen, hvilket utgjør 28,9 % av alle innvandrere i Norge. Flertallet av innvandrere med flykningebakgrunn kommer fra Somalia, etterfulgt av Irak⁴, gjennom familieinnvandring. Det at tre av fire familieinnvandrere er kvinner, opprettholder et tradisjonelt bilde av at mannen tar beslutningen om å migrere, mens innvandrerkvinnen ”følger med på lasset.”⁵

² Ikke alle kursene på MIKA er fulgt, da jeg startet studiene på høyskolen i Bergen (HiB). Pensumlitteratur fra master i samfunnsarbeid, HiB, vil derfor også brukes i oppgaven

³ FN: <http://www.fn.no/Tema/Befolkning/Migrasjon> (03.02.2014)

⁴ SSB: <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/flyktninger> (09.04.2014)

⁵ SSB: <http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/halvparten-av-kvinnene-er-i-jobb> (12.11.2014)

Av de ti informantene i prosjektet kom brorparten fra Somalia, dernest Irak, mens resten av utvalget var fra Algerie og Burma⁶. I det følgende presenteres en kortfattet oversikt over kvinner i Norge fra de aktuelle landene:

På midten av 80-tallet kom de første somaliske flyktningene til Norge. Utdanningsnivået blant kvinner fra Somalia er lavt, og kun to av ti hadde fullført grunnskole i Somalia. Omtrent halvparten av somaliske kvinner oppgir at de ikke hadde et yrke før de kom til Norge. I følge statistisk sentralbyrå (SSB) oppgir somaliere en noe bedre helse og opplever mindre ensomhet enn andre innvandringsgrupper i Norge, hvilket kan ha sammenheng med at somaliere har nær familie i Norge, noe som kan påvirke deres livskvalitet. De fleste somaliere har fått en "muslimsk oppdragelse" og flesteparten oppgir at religionen betyr mye for dem (Djuve, Kavli et al. 2011: 17-18).

Bashe Musse (2013), leder i Somalisk nettverk, forklarer den store ledigheten blant somaliere med manglende *nøkkelferdigheter*, et begrep som vil bli drøftet seinere i oppgaven. Norge er et institusjonalisert samfunn, sier han, hvor det stilles høye krav til utdanning og yrkestitler. Videre sier han at somaliere er vant til konkrete yrker, mens mange av jobbene i "vesten" er abstrakte. Han understreker at "praksisplass er nøkkelen til arbeid!" Stig Jarle Hansen (2013) uttaler at somaliere ikke forholder seg til *institusjon*, men til *person*, og det handler om at staten i Somalia har vært fraværende, og det blir mistillit blant folket – med rette. Han hevder og det viktigste for å sikre at somaliere blir integrert i det norske samfunnet er *tid* og fleksibilitet i systemet overfor somaliere.⁷

Kvinner fra Irak har relativt kort botid i Norge, kortere enn menn. Ifølge levekårsundersøkelser er irakere de som oppgir at de har dårligst fysisk og psykisk helse, sammenliknet med en rekke andre landegrupper; seks av ti oppgir at de ofte, eller av og til føler seg ensomme, noe som gjelder flere kvinner enn menn. En mulig årsak er at mange mangler nær familie rundt seg i Norge. Blant irakiske kvinner her i landet er det like mange som har høy utdanning, som mangler utdanning. Den store majoriteten av dem som innvandrer fra Irak bekjenner seg til islam. Tre av fire oppgir at religion er viktig eller meget viktig for dem (Djuve, Kavli et al. 2011: 16-17).

Henriksen (2010) trekker i undersøkelsen "*Levekår blant innvandrere*" (LKI) blant annet frem kvinner og menn fra Somalia og Irak, der menn og kvinner er mindre likestilt og hvor kjønnskonstruksjonene er tydelige. Å få flere minoritetskvinner ut i arbeid kan ses på som et likestillingsanliggende. Hun konkluderer med at:

⁶ Her oppgis ikke antall utvalg fra hvert opprinnelsesland for å unngå ettersporbarhet

⁷ Stig Jarle Hansen, statsviter, historiker og Somalia-ekspert. Forsker ved institutt for miljø og biovitenskap intervjuet i NRK P2, Ekko 20.06.2013: "Hva er det med somaliere?" <http://radio.nrk.no/serie/ekko-hovedsending/mdsp25012213/20-06-2013> (20.06.2013)

*"Kvinner som har inntektsgivende arbeid er langt mer likestilte med mennene innenfor samme landgruppe enn de som ikke er sysselsatt. Ikke bare har det å være i jobb en verdi i seg selv, det gir også høyere inntekt, større kontroll over økonomien, flere norske venner, mindre følelse av ensomhet og bedre psykisk helse."*⁸

Seinere i oppgaven vil vi se nærmere på hvordan et program som Ny sjanse påvirker kvinnenes økonomiske uavhengighet, deres fysiske, og psykososiale helse.

Når det gjelder innvandrede kvinner fra Algerie, og deres levekår og livskvalitet i Norge, finnes lite informasjon. Og fordi kvinner fra Burma er av "nye" grupper overføringsflyktninger som immigrerer til Norge, og det er for tidlig å si noe om deres livskvalitet og behov for arbeidskvalifisering. Men generelt vet vi at sysselsettingen blant overføringsflyktninger er relativt lav i Norge (43 % sysselsatte i 2005)⁹. Overgang til sysselsetting er spesielt lav blant somaliske og irakiske kvinner, med henholdsvis 43 og 34 prosent i 2008 (Djuve, Kavli et al. 2011: 13). Behovet for arbeidskvalifiserende program for kvinner fra de aktuelle landene er derfor tilstedet. Et av disse programmene er kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse.

Vi har her sett på noe av det vi vet om forhold som mulig påvirker minoritetskvinnens arbeidsevne og livskvalitet, med utgangspunkt i opprinnelseslandene til kvinnene i denne undersøkelsen. I det følgende skal vi se hvilke forventninger minoritetskvinner i Norge blir møtt med, og hvilke målsetninger myndighetene har for sysselsetting av kvinnene.

Koblingen mellom kjønn, klasse og etnisk bakgrunn preger menneskers livsbetingelser. Det er også kalt *interseksjonalitet* eller trippel undertrykkelse, hvilket kjennetegner minoritetskvinner (Otterstad 2008: 152) Når kvinner i tillegg har *svake norskkunnskaper, sammensatte helseplager, stor omsorgsbyrde, lav forståelse av hvordan det norske samfunnet fungerer* (Ask and Berg 2011: 149-153), er det nærliggende for majoritetsbefolkningen å trekke den slutningen at disse kvinnene har dårligere livskvalitet.

Ser vi på velferdsstatens sosialpolitiske føringer i møte med innvandrere, slik de kommer til uttrykk i offentlige utredninger, ser vi interessante trekk. I utgangspunktet kan en hevde at velferdsstaten viser vilje til å legge til rette for rettferdig fordeling av ressurser for marginaliserte grupper¹⁰. Tanken har vært at *normalitet handlet om likhet*. Dette utløste en reaksjon hvor tradisjonelt marginaliserte grupper krevde retten til å være seg selv. Følgelig ble det lagt opp til en mer

⁸ Samfunnsspeilet, 2010/1, Likestilling blant innvandrere. Innvandrerkvinner i jobb er mer likestilte. www.ssb.no (10.06.2013)

⁹ SSB: <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/overforingsflyktningers-integrering-i-det-norske-samfunn> (18.04.2014)

¹⁰ NOU 2011:14, 82, www.regjeringen.no (13.01.2014)

individuell tilrettelegging. Målet var å fremme eierskap og gjøre den enkelte ansvarlig for sine mål (Ihle 2006 2006: 2). Holdningene til innvandrere har fulgt den samme ideologiske utviklingen. På 1990-tallet ble lovverket siktet inn på innvandrernes rettigheter. Introduksjonsloven (2003) sier at innvandrerne har *rett og plikt* til å delta i introduksjonsprogram¹¹. Tenkningen går nå i retning av individbaserte opplegg, hvor ”*deltakelse og egendefinert livskvalitet*” er nøkkelord (Rugkåsa 2010: 71-77).

Norge ble i 2013 kåret til verdens beste land å bo i, ifølge FNs utviklingsprogram ”Human development report”¹². Likevel er fattigdomsbekjempelse et av regjeringens satsningsområder. Det viktigste tiltaket for å bekjempe fattigdom, er økt arbeidsdeltakelse i befolkningen, og regjeringen jobber særlig for å få innvandrere i arbeid, slik at de skal kunne bli økonomisk selvstendige. Innvandrere fra ikke-vestlige land med kort botid i Norge nevnes spesielt som en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet, hvilket øker risikoen for langtidsfattigdom.¹³ Statistikk viser at antall fattige barn øker i Norge, noe som igjen fører sosial ekskludering. Barn av innvandrere er klart overrepresentert i familier med lavinntekt.¹⁴

I et forsøk på å ujevne disse forskjellene er integrering gjennom arbeid et av regjeringens satsningsområder. I NOU-rapport 2011: 14 redegjør myndighetene for en ny og utvidet forståelse av hva integreringspolitikk i det norske samfunnet skal innebære, og understreker at:

*”det handler om hvordan nyankomne innvandrere raskest mulig kan komme inn i yrkes- og samfunnsliv, blant annet gjennom norskopplæring og kvalifisering, og hva dette krever av tilpasning og tilrettelegging de første årene i Norge.”*¹⁵

Her ser vi at integrering omhandler blant annet yrkesdeltakelse gjennom kvalifisering. Selv om kvinnene i denne undersøkelsen ikke kan regnes for å være ”nyankomne” innvandrere, vil Kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse komme inn som et av regjeringens viktigste virkemiddel for økt integrering. Men hva menes med kvalifisering? Kan en person være ukvalifisert? Kvalifiseres i forhold til hvem? Og hvem skal definere hva det vil si å være kvalifisert? Spørsmålene rundt tematikken er mange, og noen vil vi se nærmere på seinere i oppgaven.

¹¹ Introduksjonsloven 2003, www.lovdata.no (03.05.2013)

¹² FN: <http://www.fn.no/Bibliotek/Rapporter/OEkonomisk-og-sosial-utvikling/Human-Development-Report-2013> (03.02.2014)

¹³ St.meld.nr 49 (2003-2004) <http://www.regjeringen.no/nb/dep/asd/dok/regpubl/stmeld/2003-2004/stmeld-nr-49-2003-2004-/13.html?id=405301> (03.02.2014)

¹⁴ SSB: <http://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-innvandrerbarnefamilier-med-lavinntekt> (09.04.2014)

¹⁵ NOU 2011, 14: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2011/nou-2011-14/3/5.html?id=650770>

IMDi har evaluert og initiert forskning omkring resultater av kvalifiseringsprogrammet som har avdekket at nær 50 prosent av deltakerne har begynt i jobb¹⁶. Fafo-rapport 2011:2 konkluderer med at kvinner i mindre grad enn menn finner veien til arbeidslivet etter endt program. Ifølge rapporten er kunnskapen om hvorfor det er slik fragmentarisk. Blant annet pekes det på barnefødsler, store omsorgsoppgaver og lav utdanning. Men rapporten fremhever samtidig behovet for en tydeligere tematisering og forståelse av kvinnenes ”kulturelt pregede preferanser”, uten at dette utdypes nærmere (Djuve, Kavli et al. 2011: 10, 57). Spørsmålet er om min undersøkelse av minoritetskvinnens egendefinerte livskvalitet kan bidra til forståelse. Før vi kan søke å finne svar på det skal vi i det følgende se nærmere på kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse.

1.4. Presentasjon av Ny sjanse

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) igangsatte kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse som et forsøksprosjekt i 2005 flere steder i Norge, og ga i startfasen økonomisk støtte til programmet. I Bergen kommune ble Ny sjanse i 2008 videreført, tilpasset regelverket rundt Kvalifiseringsprogrammet, hjemlet i Lov om sosiale tjenester i arbeids – og velferdsforvaltningen av 2009, § 29-40.¹⁷ Selv om programmet gikk over til å være en del av kommunens ordinære tiltak ble navnet *Ny sjanse* beholdt. Bergen kommune har siden oppstart hatt et stort antall søkere, og siden 2006 har ventetiden for opptak vært på cirka ½ år.¹⁸

Kvinner i yrkesaktiv alder, med nedsatt arbeids- og inntektsevne kan søke kvalifiseringsprogrammet. Det blir da foretatt en arbeidsevnevurdering, og i samarbeid med deltakeren utviklet en individuell plan, tilpasset den enkeltes behov og forutsetninger. Programmet er helårig, på fulltid som vil si 37 ½ time per uke, og har en varighet på cirka to år, dersom ikke kvinnen har fått tilbud om jobb i mellomtiden. Innholdet i kvalifiseringsprogrammet og deltakernes progresjon vurderes og evalueres underveis i forløpet. Deltakeren vil motta kvalifiseringsstønad (to ganger folketrygdens grunnbeløp, 2G), og barnetillegg dersom en har barn. Deltakerne kan søke permisjon, mens stønaden reduseres ved ikke ubegrunnet fravær.¹⁹

Formålet er å kvalifisere innvandrere som står utenfor arbeidsmarkedet og som er langtidsmottakere av sosialhjelp, til varig tilknytning til arbeidslivet²⁰. Ved å sikre inntekt og bedre levekår for familien, sees programmet som et ledd i statens uttalte mål om å bekjempe fattigdom i Norge. Programmet har ikke minst fokus på minoritetskvinnens *arbeidsmotivasjon, helsefremmende arbeid, veiledning og arbeidspraksis*. I tillegg til å være samfunnsøkonomisk lønnsomt har Ny sjanse trolig

¹⁶ IMDi-rapport 4-2008 og IMDi-rapport 5-2009, www.imdi.no/no/nysjanse/ (07.03.2012)

¹⁷ Lovdata: http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-12-18-131/KAPITTEL_4?q=kvalifiseringsprogrammet* (07.04.2014)

¹⁸ Årsrapport 2011, Ny sjanse Kvalifiseringssenter for innvandrere, Bergen kommune

¹⁹ Forskrift om kvalifiseringsprogram og kvalifiseringsstønad.

http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-12-21-1471?q=kvalifiseringsprogrammet* (09.04.2014)

²⁰ Diskrimineringsloven 2005 og Introduksjonsloven 2003, www.lovdata.no (04.04.2012)

også andre nytteeffekter som økt deltakelse i utdanning, økt mestring på andre arenaer, økt yrkesdeltakelse, økt likestilling mellom kjønnene og bedre integrering av deltakernes barn²¹.

I Fafo-rapporten ”Kvinner i kvalifisering” (2011) påpekes det at praksis, gjerne tidlig i forløpet, er et effektivt tiltak for denne målgruppen. En slik læringsstrategi ligger tettere opp mot den måten kvinnene er vant til å lære, enn klasseromsundervisningen, nemlig å arbeide sammen med andre og få tilført kunnskap muntlig og praktisk. Samtidig hevder de at veiledningen deltakerne får i språkopplæring på praksisplassen kan være svært dårlig (Djuve, Kavli et al. 2011).

Ikke alle kvinnene i programmet ønsker eller evner praksisdeltakelse i bedrift. Side 2011 har ”Mat og prat” vært et alternativt tilbud, et prosjekt under Ny sjanse, finansiert av NAV. Gjennom matpakkeproduksjon til skolebarn i en av kommunens bydeler får kvinnene arbeidstrening og språklæring, samtidig som de bidrar konkret til fattigdomsbekjempelse i bergensskolene. I tillegg har prosjektet fokus på språktrening, ernæring, foreldreveiledning og aktiviteter for hele familien.²²

Sommeren 2013, etter at feltarbeidet mitt var gjennomført, ble Ny sjanse en del av en permanent ordning kalt *Jobbsjansen*. Målet er fortsatt å bekjempe barnefattigdom, bidra til likestilling mellom kjønnene, økt deltakelse i samfunnslivet, økt sysselsetting, og å bedre levekår for deltakerne og deres familier.²³ Det er verd å merke seg at regjeringen her bruker begrepet ”levkår”, og ikke livskvalitet.

1.5. Problemstilling og avgrensning

Forskningen omkring minoritetskvinner og kvalifiseringsprogrammet har i stor grad fokusert på endringsprosesser, fra kvinnenes opprinnelige forståelse til en forståelse på linje med majoritetsbefolkningen. Fører kvalifiseringsprogrammet for eksempel til endringer i forhold til ektefelle og barn? Et sentralt spørsmål i oppgaven er om det skjer andre endringer av betydning for minoritetskvinnene, selv om det overordnede mål om fattigdomsbekjempelse gjennom sysselsetting ikke uten videre nås.

Jeg vil på bakgrunn av slike spørsmål undersøke om Ny sjanse sitt arbeidskvalifiserende program fører til endringer i bevissthet rundt *empowerment*, det vil si å ta kontroll over eget liv ved å påvirke egne livsbetingelser, i forhold til den nære konteksten (ektefelle og familie) og den større konteksten (det norske samfunn). Det vil innebære en undersøkelse av internalisert oppfatning av

²¹ Stortingsmelding, nr. 9 (2006-2007) www.regjeringen.no og Samfunnsøkonomisk analyse av Ny sjanse. www.proba.no (04.04.2012)

²² Ny sjanses webside: <https://www.bergen.kommune.no/tjenestetilbud/innvandring-og-integrering/innvandring-og-innreise/flyktninger-og-beskyttelse/kvalifisering-av-innvandrere-til-arbeid-ny-sjanse> (07.05.2014)

²³ Meld. St. 6 (2012–2013): <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-6-20122013/3/2/5.html?id=705965> (23.04.2013)

empowerment fra den opprinnelige konteksten, og bevisstgjøring og eventuelle endringer i forhold til denne.

Etter en gjennomgang av eksisterende faglitteratur på feltet og på bakgrunn av en rekke stilte spørsmål utviklet jeg følgende problemstilling:

På hvilke måte kan det sies at kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse påvirker de kvinnelige deltakernes opplevelse av bedret livskvalitet?

For lettere å finne svar på hovedproblemstillingen valgte jeg følgende tre forskningsspørsmål:

- Hvilke meninger knytter kvinnene til tanken om å være *subjekt i eget liv* den første tiden i Norge?
- Hvordan beskriver kvinnene endringer i tanken om å være *subjekt i egne liv* som følge av deltakelse i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse?
- Hvilke følger har deltakelse i Ny sjanse fått for kvinnene, i forhold til eget liv, relasjon til familie og det norske samfunn?

Temaet for masteroppgaven, minoritetskvinnens livskvalitet, er omfattende og sammensatt. For å kunne tilfredsstille de formelle krav som 'Erfaringsbasert master i interkulturelt arbeid' har satt, må oppgavens omfang avgrenses.

I interkulturelt arbeid er *kultur* et sentralt begrep. Med "tykk beskrivelse" kan vi tolke tegn og symboler på tvers av kulturer (Geertz 1973: 3-30). I denne oppgaven blir ikke en slik tenkning rundt kulturbegrepet drøftet, men et gjentakende aspekt blir i stedet maktbalansen som utspiller seg i interkulturell kommunikasjon. Alle møter mellom mennesker fra ulike kulturer gjennomskjæres av maktakser (Jensen 2011: 47-63). Som majoritetsforsker er det viktig å være bevisst dette perspektivet. I oppgaven brukes begrepet kultur i ulike sammenhenger, som for eksempel *majoritetskultur*, *kulturbakgrunn*, *kulturforståelse* osv.

Det ligger store utfordringer i å velge begreper som ikke stigmatiserer mennesker, et av disse er *etnisitet*. "Å gjøre etnisitet" kunne vært et alternativ, da vi alle på sett og vis er kulturelle hybrider (Otterstad 2008: 149-176). Selv om bruken av begrep som for eksempel "etnisk norsk" er problematisk, vil jeg i oppgaven ikke drøfte begrepet. Jeg vil nøye meg med å bruke det om personer med opphav i Norge, og regner norsk som sitt morsmål. I dybdeintervjuene brukes ordet "norsk", for å gjøre meg forstått av informantene.

I teksten brukes begrep som *minoritetsforeldre*, *minoritets elever*, *majoritetssamfunnet* og *majoritetsbefolkningen* i oppgaven. Det knyttes store utfordringer til begrepene *etnisk minoritet* og *-majoritet*, da det ikke er snakk om homogene grupper i befolkningen (Gullestad 2002). Utover det blir det lite anledning til å drøfte begrepsbruken.

Når det er snakk om det overordnede begrepet livskvalitet er *helse* en sentral del av en dette, fordi det angår både de fysiske, psykiske, åndelige/eksistensielle og sosiale sidene ved menneskelivet. Helse er et relativt begrep, og ville blitt for omfattende å behandle i denne oppgaven, men nevnes ved flere anledninger i teksten. Når det kommer til mennesker med flykningebakgrunn vil *traumer*, eller posttraumatisk stresslidelse (PTSD) være en viktig premigrasjonsfaktor som påvirker personens helsetilstand og livskvalitet, men er et for omfattende felt å gå inn på her.

Andre omfattende og omdiskuterte begrep er *integrering* og *inkludering*. Fordi myndighetene har definert integreringspolitikk til å gjelde innlemming i yrkes- og samfunnsliv rettet mot nyankomne innvandrere, mens inkludering omfatter den langsiktige utviklingen av livsløpet til innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre – deres deltakelse og tilhørighet til Norge (NOU 2011: 14) velger å fokusere på integreringsbegrepet i oppgaven, og utelukker dermed videre drøftelse av inkluderingsbegrepet.

Myndighetenes mål med sysselsettingstiltak som Ny sjanse, så vi, var blant annet fattigdomsbekjempelse. Begrepet *fattigdom* vil være for omfattende å redegjøre for i denne masteroppgaven, men det kan nevnes at det i denne sammenhengen er snakk om *relativ fattigdom*²⁴, fattigdom sett i forhold til majoritetsbefolkningen i Norge.

1.6. Min forforståelse

Den tyske filosofen Hans Georg Gadamer (1900-2002) beskriver hva som skjer når vi forstår noe. Han brukte blant annet begrep som *forforståelse* om den erfaringsmessige og kunnskapsmessige bagasjen vi innehar, når vi møter mennesker og nye situasjoner. Med min *forståelseshorison*, bestående av for-dommer, være seg positive eller negative, møter jeg kvinnene i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse. I kapittel 3.4 vil vi se nærmere på det som skjer når vi oppnår felles forståelse, og det oppstår en *horisontsammensmelting*.

Min forforståelse av fenomenet livskvalitet, er at det omhandler kvaliteten på et menneskes liv, der ulike faktorer spiller inn. Hvordan et menneske påvirker og påvirkes av de ulike forholdene er imidlertid svært individuelt. Ulike indikatorer brukes for å måle menneskers livskvalitet. *Subjektiv livskvalitet* kan en derimot ikke måle, men er den enkelte persons egen opplevelse av hvordan

²⁴ Av FN i 2008 regnet som en husholdning med 196 000 NOK eller mindre. <http://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Hva-er-fattigdom> (25.04.14)

tilværelsen fortoner seg over tid. En mulig indikator for livskvalitet, som jeg ønsker å drøfte i oppgaven, er graden av *empowerment*. Slik jeg forstår *empowerment* går det på bevisstgjøring hos den enkelte om sammenhengen mellom eget liv og ytre samfunnsmessige forhold. Begrepet uttrykker slik sett tanken om å være *subjekt i eget liv*. Denne bevisstheten er så en forutsetning og mulighet for handling.

Tidligere erfaring med minoritetskvinner i videregående skole preger min forforståelse av hvem og hvordan minoritetskvinnene i kvalifiseringsprogrammet vil være. På grunn av uttalte føringer for hvem programmets målgruppe er, ventet jeg å treffe kvinner med norskspråklige utfordringer, lite utdanning, med store omsorgsoppgaver og liten forståelse av hvordan det norske samfunnet fungerer. Jeg forventet nok å møte kvinner som med en annen forståelseshorisont enn min, kanskje med en annen livsstil og religion, og en klesdrakt ulik min egen. Men hva med kvinnenes opplevelse av *empowerment* i relasjon til familiemedlemmer og til majoritetsbefolkningen, og hva med deres livskvalitet i et sekularisert og individualistisk samfunn? Mine antakelser var at kvinnene helst ønsket å være i privatsfæren, leve slik de gjorde i storfamilien, med et sterkt kvinnefelleskap rundt seg og med ansvaret for flere barn. Noen av kvinnene hadde kanskje ikke selv ønske om å immigrere til Norge, og har gjerne liten interesse for majoritetskulturen her. Deres fremtidsdrømmer handlet kanskje om å få et godt liv for seg og sine etterkommere, uten at de ved ankomst forsto hva migrasjon ville innebære av krav til språklæring og tilpassning, og hvordan det igjen ville påvirke deres levemåte og livskvalitet. Både økonomisk og sosialt vil kvalifiseringsprogrammet være et viktig sted å finne tilhørighet for kvinnene, og kanskje særlig for å treffe andre kvinner dele migrasjonserfaringer med, et fristed der de kan være seg selv, treffe andre kvinner de deler språk, kultur og religion med.

Når det er sagt er det viktig for meg ikke å generalisere, men være bevisst at kvinnene jeg vil møte i undersøkelsen har ulik alder, livssituasjon, kulturbakgrunn, livshistorie og så videre, og er andre ord derfor svært forskjellige fra hverandre. For alle forskere preges forforståelse av for-dommer som ikke alltid stemmer med "virkeligheten". Seinere skal vi se at min forforståelse delvis står i kontrast til funnene i prosjektet, og minoritetskvinnenes egne opplevelser av livskvalitet.

Med avisoverskrifter som "Flere innvandrere på sosialhjelp"²⁵ og "Noen, spesielt kvinner, er ikke orientert mot lønnet arbeid"²⁶ har påvirket min forforståelse, samtidig også trigget min nysgjerrighet underveis i arbeidet. Spesielt mediebilde av kvinner fra Somalia kan synes negativt. Med overskrifter som eksempelvis 'Halvparten av kvinnene fra Etiopia jobber. Fire av fem fra Somalia

²⁵ Aftenposten: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Flere-innvandrere-pa-sosialhjelp-7237209.html> (22.06.2013)

²⁶ Aftenposten: http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Noen_-spesielt-kvinner_-er-ikke-orientert-mot-lonnet-arbeid-7457558.html (13.04.2014)

gjør det ikke²⁷ kan en spørre seg om reportasjene skyldes myter og stereotypier, eller om ligger det bygger på fakta. I så fall er det interessant å se etter årsakene til at minoritetskvinner, spesielt fra Somalia har vansker med å tilpasse seg arbeidslivet i Norge, og hva som skal til for at somaliske kvinner lettere kan integreres i arbeidsmarkedet. Eller kan det ha seg at kvinnene selv velger andre levemåter som gjør dem mer tilfreds med livet, og ved en egendefinert livskvalitet, får et godt liv. Et viktig spørsmål å stille seg er da: Gjør majoritetskulturen, med sine definisjoner av livskvalitet alternative tolkninger og erfaringer usynlige? Slik kunnskap kan ha verdi for en kultursensitiv tilnærming til minoritetskvinner.

1.7. Oppbygging av oppgaven

For å kunne svare på problemstillingen er det viktig at masteroppgavens oppbygging og struktur er hensiktsmessig. Innledningsvis ble begrunnelse for valg av oppgave-temaet presentert, i tillegg til en gjennomgang av tidligere forskning på feltet, en kort orientering om immigranter fra de aktuelle landene kvinnene i undersøkelsen flyttet fra og mer generelt om arbeid som integreringstiltak. Videre en orientering om kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse i Bergen kommune som forskningsarena, før en presentasjon av problemstilling og forskningsspørsmål, som til sammen gir bakgrunnsstoff for hoveddelene av oppgaven.

I kapittel 2, teoretisk forankring, blir ulike temaer knyttet til minoritetskvinner og livskvalitet tatt opp. Mobilitet og maktforskjeller er viktige nøkkelord i en globalisert verden, og utfordrer enkelmennesker og nasjoner. Det redegjøres så for hva akkulturasjonsprosesser kan innebære for kvinnene. I den sammenhengen blir U-kurven presentert, en modell som illustrerer de psykologiske prosessene en person gjennomgår etter det første møtet med den nye kulturen. Kvinner fra kollektivistiske kulturer møter trolig større utfordringer ved immigrasjon til individualistisk samfunn enn i tilfeller der samfunnsstrukturene er likere. Denne kunnskapen gir grunnlag til bedret forståelse av endringer i kvinnenes livskvalitet. I tillegg opplever minoritetskvinner i mange sammenhenger å bli kategorisert og tilskrevet bestemte egenskaper, som gir muligheter og begrensninger, hvilket påvirker deres posisjoner i nær kontekst, så vel som i storsamfunnet. Her drøftes hvorvidt *empowerment* kan regnes som en indikator for minoritetskvinnens livskvalitet i Norge. Videre blir det redegjort for teorien *Capability approach* som tilfører livskvalitetsforskning en mer helhetlig og filosofisk forståelse av begrepet.

Den metodiske delen av oppgaven, kapittel 3, omhandler den kvalitative metoden brukt i undersøkelsen. Her redegjøres det for rekruttering av informanter, og her redegjøres det for hvordan jeg med vekslende hell tok i bruk fokusgrupper forskningsdesign, mens jeg grunngir hvorfor

²⁷ Aftenposten: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Halvparten-av-kvinnene-fra-Etiopia-jobber-Fire-av-fem-fra-Somalia-gjor-det-ikke-7459896.html> (13.04.2014)

dybdeintervjuer fungerte bedre for denne gruppen informanter. Det legges vekt på de utfordringer som oppstår i interkulturell forskning, ved å vise til den hermeneutiske sirkelen, søker jeg å beskrive hva som skjer når mennesker oppnår felles forståelse i dialogen. Spørsmål om hvordan språklige utfordringer påvirker intervjuene, og dermed også resultatene i undersøkelsen vil det redegjøres for. Som majoritetsforsker anser det som svært viktig å oppnå et tillitsforhold og være bevisst maktbalansen mellom forsker og informant, hvilket er avgjørende for å få til gode intervjuer. Analyse av datamaterialet blir videre presentert, før en redegjørelse av oppgavens validitet og reliabilitet.

Innledningsvis i kapittel 4 presenteres de ulike funnene knyttet minoritetskvinnens livskvalitet gjort i undersøkelsen. Deretter vil minoritetskvinnens opplevelser fra perioden før oppstart i Ny sjanse beskrives, i tillegg til beretninger om kjønnsrollemønstre og ansvarsfordeling i hjemmet, samt hvordan relasjoner til om familiemedlemmer har vært i tiden etter migrasjon. Hvordan kvinnens livskvalitet i nær kontekst oppleves, blir drøftet opp mot de teoretiske perspektivene, og sitater fra samtlige kvinner i undersøkelsen blir tatt i bruk. Dernest en drøftelse av kvinnens opplevelser av deltakelsen i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanses, og hva et dagtilbud som kan gi utfordringer men også anerkjennelse gjør med dem. Viktigheten av språkferdigheter, og andre nøkkelkvalifikasjoner, som frigjørende faktorer blir drøftet, før minoritetskvinnens fremtidsdrømmer presenteres og drøftes. I siste del av drøftingskapittelet redegjøres det for minoritetskvinnens forhold til majoritetssamfunnet, der møtet med enkelte institusjoner blir brukt som eksempel. I tillegg drøftes kvinnens sosiale nettverk og religiøs tilhørighet opp mot tidligere anvendt teori, før en diskusjon rundt hvorvidt kvinnens opplevelser kan knyttes til myndighetenes mål om fattigdomsbekjempelse, integrering og inkludering av minoritetsfamilier i Norge.

Avslutningsvis vil jeg komme med refleksjoner rundt de svar som foreligger i henhold til oppgavens problemstilling, før anvendt litteratur i referanseliste og fire vedlegg.

2. TEORETISK FORANKRING

2.1. Mobilitet og akkulturasjon

Felles for kvinnene i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse er at de, av ulike årsaker, har immigrert til Norge. Mennesker har til alle tider flyttet på seg, og søkt etter et bedre liv for seg og sine etterkommere. Eriksen (2008) bruker *mobilitet* som et nøkkelbegrep når han snakker om en globalisert verden, noe som innebærer rask forflytning av personer, ting og ideer i alle retninger. Mobilitet skaper utfordringer både for individet som flytter, og for majoritetssamfunnet som mottar de som flytter (Eriksen 2008: 116-131). Globalisering skaper "delokaliserte subjekter", der identitet er lite knyttet til det lokale, og der individer opprettholder transnasjonale bånd (Marshall-Fratani 2001: 80-105). Programmer som fremmer yrkesdeltakelse er derfor et av flere viktige tiltak for å imøtekomme disse utfordringene, og for bedre integrering i lokalsamfunnet. Baumann (2005) peker på at det å flytte kan være forvirrende og deprimerende, særlig når det er snakk om "skyvefaktorer", det vil si at forhold i opprinnelseslandet tvinger mennesker til å flytte, mens "drafaktorer" er når en reiser mot noe som virker mer fristende. Mobilitet reproducerer og gjenspeiler globale maktforskjeller, og en kan sammenlikne *turisten* med *flyktingen* som et bilde på dette. I motsetning til turistene, som med fri tilgang til de fleste nasjoner reiser for å oppleve, slappe av og nyte sin fritid, er flyktingen ofte blakk, og avhengig av hjelp fra andre. Flyktingen har ofte vansker med å kommunisere på et felles språk, blir gjerne sendt fra sted til sted, og har mye "tom tid" der lite skjer (Bauman 2005). I det majoritetsbefolkningen, som lettest kan identifisere seg med turistene, møter flyktingen, som på grunn av "skyvefaktorer" har havnet i Norge, kan misforståelser og konflikter oppstå. Kunnskap om globaliseringsprosesser, mobilitet og maktforskjeller er derfor viktig å tilegne seg i møte med mennesker med kort botid i Norge.

For å få endret maktstrukturene må en skape et brudd med *doxa*, det vil si den grunnleggende forståelsen mennesker har av verden, som alle kulturer til enhver tid har, det ingen stiller spørsmål ved. Globaliseringsprosesser utfordrer *doxa*, de tvinger mennesker til å vurdere de ledende diskursene på nye måter. Et eksempel er gjeldene kjønnskonstruksjoner, som gjennom denne revurderingen blir forandret. Dermed forandres også identiteter, og måten individet opplever "seg selv", også kalt *habitus*, blir utfordret. De faktorene som gjør at du blir den du blir, med varige tillærte tanker, holdninger og tilbøyeligheter. Måten en blir *subjekt i eget liv*, er dermed også i forandring i en globalisert verden. Individet formes i de ulike relasjonene til kulturen det har lært å kjenne, og for mennesker som flytter kan dette utgjøre en radikal forandring (Schirato and Webb 2003: 131-160). Dette kan blant annet vise seg som forandringer i familiemønsteret hos

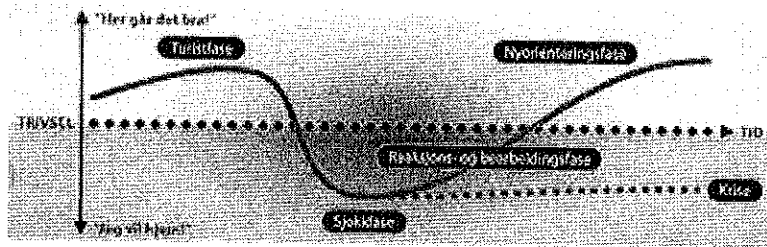
minoritetsfamilier i Norge,²⁸ eller som minoritetskvinnens ønske om deltakelse i arbeidslivet, hvilket er et sentralt funn gjort i denne undersøkelsen.

For bedre å forstå minoritetskvinnens livskvalitet er det fordelaktig å ha kjennskap til de psykologiske prosesser individet gjennomgår ved migrasjon, også kalt *akkulturasjonsprosesser*. Fandrem (2011) sier det "handler samlet sett om å bli konfrontert med den man er, med det man representerer, med sin identitet". Akkulturasjon beskriver de endringene en innflytter gjennomgår når han eller hun flytter til en ny kultur, hvilket består både av *enkulturasjon* – at en tilegner seg hensiktsmessig adferd i den kulturen man flytter til, og *resosialisering* – at en lærer at noe kan gjøres eller sies på andre måter. Disse endringene er dynamiske prosesser og kan oppleves svært ulikt. Kulturendringene kan oppleves som *akkulturativt stress*, og føre til depresjon og angst, eller mer positivt til mobilisering. Mange faktorer spiller inn på hvordan både psykologisk og sosiokulturell tilpasning blir for den enkelte, som for eksempel kjønn, alder, personlighet og evnen til å takle endringer (Fandrem 2011: 49-84). Seinere i oppgaven skal vi se nærmere på hva dette stresset kan innebære for minoritetskvinnene i undersøkelsen, og hvordan dette påvirker deres livskvalitet. Flere forskere har forsøkt å lage modeller over den psykologiske tilpasningsprosessen en person gjennomgår i en ny kultur. En av disse kalles U-kurven²⁹, der tilpasningsprosessen deles inn i fire ulike faser. Den første fasen kalles gjerne *turistfasen* eller *honeymoon*, som beskriver det spennende begynnerstadiet hvor en opplever alt for første gang, og er som en turist på et nytt sted. Neste fase, *sjokkfasen* (disillusionment) preges av kultursjokk og kritikk av den nye kulturen. Frustrasjonene over det nye språket, de uskrevne kodene og normene kan være store, og tidligere erfaringer virker ubetydelig. Savnet etter opprinnelseslandet, familie, venner og alt det andre en forlot, øker. Mange spørsmål om den nye kulturen melder seg, og en får gjerne bekreftet alle stereotypiene en har hørt. Mistenksomheten og angsten kan være stor. Den tredje fasen, *reaksjons- og bearbeidingsfasen* kjennetegnes ved en gradvis opplevelse av mestring, og en "klatrer opp" igjen på kurven. En ser mer realistisk på livet i den nye kulturen, og kan begynne å se humoren i alt en har opplevd. Typisk for den siste fasen, *nyorienteringsfasen* eller *homefase* er et mer realistisk syn på tilværelsen, og en tilpasser seg omgivelsene på nye måter. Selv om det er tilbakesteg tilpasser en seg omgivelsene, danner en ny identitet og opplever økt tilfredshet (Dahl, Dybvig et al. 2013:208-214).

²⁸ St.meld.nr.49 (2003-2004):

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ascd/dok/regpubl/stmeld/2003-2004/stmeld-nr-49-2003-2004-.html?id=405180> (03.06.2013)

²⁹ Akkulturasjon og U-kurven ble omtalt i eksamensessay MIKA 305, Barn og familier i flerkulturelle kontekster

Modellen av U-kurven viser de ulike fasene etter ankomst³⁰. Den illustrer trivsel over tid, der en både i turistfasen og nyorienteringsfasen tenker at det går bra, mens i sjokkfasen ønsker seg tilbake til opprinnelseslandet og alt en forlot. En kan i denne fasen utvikle en kriselignende tilstand.

Innflytterens alder har innvirkning på akkulturasjonsprosessen. Flertallet av kvinnene i prosjektet var i 30 – 40 års alderen, dermed vil deres barn lære majoritetsspråket relativt raskere enn dem. I tillegg deltar barn og unge ofte på arenaer utenfor huset som mange foreldre ikke har tilgang til, som skole, idrettslag osv. Det vil igjen gjøre at de tilegner seg mer kunnskap og flere ferdigheter i den nye kulturen, akkulturasjonsprosessen går fortere, og de gjennomlever de ulike fasene i U-kurven raskere enn sine foreldre. Rollene i minoritetsfamiliene blir dermed ofte forandret fra det opprinnelige tydelige hierarkiet, og foreldrene kan oppleve avmakt når deres posisjon i familien svekkes, og konfliktene mellom generasjonene kan øke (Brenna 2008: 149-165). Samtidig gir alder status, da foreldre og besteforeldre tilskrives visdom og autoritet, noe som er svært viktig når beslutninger skal fattes. Barna må vise lydighet og respekt, og søke råd og veiledning hos de eldre i familien (Dahl, Dybvig et al. 2013: 252). I familier som flytter til en ny kultur, blir ofte rollefordelingen og familiestrukturer utfordret og til dels forandret. Migrasjon innebærer ofte store forandringer i livsbetingelsene til familier som flytter til nye steder der ulikhetene er mange sammenliknet med deres opprinnelsesland – både *sosioøkonomisk*, *sosiokulturelt* og *psykososialt* (Qureshi 2008: 142). Det er svært individuelt hvordan de psykologiske prosessene oppleves for den enkelte, hvor lenge de ulike stadiene varer, avhengig av indre og ytre faktorer. Jeg vil seinere i oppgaven illustrere hvordan kvinnene i prosjektet opplevde akkulturasjonsprosessene, og diskutere hva som påvirker kvinnes opplevelse av livskvalitet i denne prosessen.

2.2. Kvinner fra kollektivistiske kulturer

Samtlige informanter er kvinner som har flyttet fra såkalte tradisjonelle eller kollektivistiske samfunn til et sekularisert, individualistisk samfunn som Norge er. I interkulturelt arbeid er det viktig å ha kjennskap til trekk ved disse samfunnene for lettere å forstå de utfordringer som kan oppstå i møtet mellom mennesker fra ulike samfunn. Mange forfattere beskriver forholdet mellom kollektivistiske "vi-kulturer" og individualistiske "jeg kulturer". I kollektivistisk orienterte samfunn er kollektivet viktig og individene i kollektivet er gjensidig avhengig av hverandre, der en

³⁰ U-kurven, www.ndla.no (30.03.2014)

praktiserer kollektive arbeidsformer og lærer gjennom deltakelse. Den sterke stabile støtten som nettverket gir, kan fungere som en buffer for store påkjenninger i livet. Kontrastene kan på mange områder være store for dem som immigrerer til et moderne ikke-tradisjonelt samfunn der en er mer opptatt av gjensidig utnyttelse og individuell frihet. Tilværelsen her beskrives som flyktig og fragmentert, og menneskene som kalkulerende heller enn omsorgsfulle. Kjernefamilien er viktig og en er gjerne medlem av mange grupper. Utdanningen er formell, og arbeidsformene individuelle. Selvstendighet og ansvarlighet er sentrale verdier, lykkefølelse er for mange viktig og en er selv ansvarlig for egen lykke (Qureshi 2008: 130-134). Samtidig poengterer flere forskere at virkeligheten ikke er så enkel, at det finnes elementer av levesettene i alle samfunn, men at det sentrale spørsmålet er *hvem* og *hva* man skal stole på. For de som kommer til Norge fra et kollektivistisk samfunn, har migrasjonen trolig større innvirkning på deres livskvalitet, sammenliknet med de som kom fra land der samfunnsstrukturene likner de skandinaviske. Dette fordi den daglige kontakten med storfamilien uteblir, og tryggheten lokalmiljøet ga er borte (Fandrem 2011: 60-65). Samtlige minoritetskvinner i undersøkelsen fortalte om opplevelser som kan knyttes til disse teoriene. I en kollektivistisk orientert kultur er samholdet i storfamilien viktig, og kjønnskonstruksjonen i familiene tydelig, der kvinnene i større grad enn menn har ansvar for barn og husarbeid (Djuve, Kavli et al. 2011). Ifølge Eidhamar (2002) er en muslimsk kvinnes viktigste oppgave å være mor. De første årene i barnas liv er det i praksis moren som har hovedansvaret for barna. En muslimsk oppdragelse foregår gjerne i tre faser, der barnet fra fødsel frem til femårsalder regnes som uvitende, og blir overøst med kjærlighet og nærhet. Barnet vil etter hvert bli sett på som "vitende", hvorpå oppdragelsen preges av rettledning og grensesetting, før det i puberteten blir mer kjønnsbevisst, og kjønnsadskillelse blir viktig. Av den grunn kan oppdragelsen jenter og gutter får være svært ulik (Eidhamar 2002: 111-119). Flere av kvinnene i undersøkelsen forteller om oppdragelsen de selv har fått, og om hvordan foreldre med samme kulturbakgrunn har ulik oppdragerstil overfor gutter og jenter. Dette kan igjen prege deres identitet som kvinner, og deres oppfatning av morsrollen, og vil kunne komme i konflikt med kravene som stilles yrkesaktive i Norge.

2.3. Kategorisering og subjektivitet

I Norge er det fremdeles en idé om at homogene samfunn representerer normalitet, og at forskjeller i et samfunn presenterer en trussel. Selv om Norge har vært relativt homogent i forhold til etnisitet og religion, er det en myte at majoritetsbefolkningen er homogen. Likevel må en kunne si at "nordmenn" har *definisjonsmakt* (majoritetsmakt) (Ihle 2008: 102-104, Gullestad 2002: 67). Innvandrere vil derfor kunne oppleve å bli sett på som "de andre", og en potensiell trussel mot "det norske", for vi har lett for å skille mellom "de" og "vi" når vi observerer, omtaler, eller "plasserer" andre mennesker, i en kompleks virkelighet. Slik lager vi et "system" som kan være hensiktsmessig,

men som like gjerne fører til misforståelser og forskjellsbehandling. Denne *kategoriseringen* skjer på bakgrunn av personers klasse, kjønn, alder, etnisitet, religion osv. Kategorisering er ofte basert på manglende kunnskap, myter og fordommer (Bauman and May 2004). Illman (2006) hevder kategorisering kan føre til stereotypier, det vil si kognitive snarveier vi tar for at det skal bli lettere å forholde seg til andre mennesker, som ofte er definert og delt med andre. Stereotypier er en del av vår forståelseshorizont, en etablert måte å tenke på, men er samtidig dynamiske og kontekstavhengige. De oppstår for å skape mening i relasjon til andre, og kan knyttes til sterke emosjoner, holdninger og verdier hos mennesker (Illman 2006: 101-115). Med et kritisk blikk understreker Cristoffanini (2004) at debatten rundt stereotypier i interkulturell kommunikasjon er forenklet, der problemet nettopp er at vi ser på mennesker fra ulike deler av verden som "de andre" i forhold til "oss". Stereotypier er alltid et uttrykk for makt, og er kun nyttige for vår kollektive selvoppfatning, men kan legitimere en gruppes dominans over en annen, og i verste fall føre til diskriminering. Eksempelvis kan dette forekomme mellom kjønnene, mellom etniske eller religiøse grupper (Cristoffanini 2004: 79-97). Det kan tenkes at stereotypier innehar et snev av sannhet, at vi med vår oppsamlede erfaring og kunnskap kan se fellestrekk i kulturer som ofte stemmer med virkeligheten. Kunsten er da å skille de misvisende stereotypiene, fra de som kan gi innsikt og forståelse i en gitt situasjon (Eriksen 2001: 67-69). Stereotypier kan være generaliseringer der en gir en gruppe mennesker felles karakteristikk. Jo mer forskjellige vi opplever andre jo lettere er det å danne oss stereotype forestillinger om den andre. Generaliseringer kan ha positive eller negative fortegn, noe som uansett kan være svært uheldig, sett fra et interkulturelt perspektiv. Det kreves derfor kunnskap og selvinnsikt fra alle parter å danne seg et nyansert bilde av den andre, i interkulturell kommunikasjon. Seinere vil vi se eksempler på hvordan de kvinnelige deltakerne i undersøkelsen opplever møte med offentlige instanser, og det vil i oppgaven bli diskutert hvorvidt opplevelsene kan henge sammen med ansattes stereotypier.

Kombinasjoner av ulike kategorier, som kjønn, klasse og kulturbakgrunn med mer, kan forsterke hverandre, og begrense en persons muligheter og tilgang til sosiale ressurser. Dette kalles også *interseksjonalitet*, og er avhengig av tid, sted og kontekst³¹. For minoritetskvinner kan kategorisering og stereotypier gi både muligheter, samtidig som det kan hindre deltakelse og integrering i majoritetsfellesskapet. Hvilke egenskaper minoritetskvinnene tilskrives, gir muligheter og begrensninger for hvilke *posisjoner* de får, som igjen påvirker deres handlingsrom, hvilket omtales som *subjektposisjoner*. Subjektivitet omfatter både personlige forhold, selvrefleksjon, følelser, og ytre kulturelle strukturer. Subjektposisjonen bidrar til å definere egne forventninger til hvem en er, og påvirker hva andre forventer av en (Rugkåsa 2010: 22-24). Møtet mellom det norske

³¹ NOU-rapport 2011:14 Bedre integrering. Mål, strategier, tiltak. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2011/nou-2011-14/5.html?id=650785> (05.05.2013)

samfunnet og minoritetskvinner er å forstå som et møte mellom identiteter. I samfunnsvitenskapelig teori sees ofte identitet som en sosial konstruksjon, som vil si at identiteter konstrueres gjennom kulturelt bestemte forestillinger. I artikkelen "Frihet til å forme seg selv?" drøfter Annick Prieur (2002) ulike teoretiske posisjoner innen sosiologien, og understreker at en person alltid posisjonerer seg i forhold til de grensene kulturen setter. Ellers risikerer individet å stå overfor en trussel om utstøtelse (Prieur 2002). Sterke kulturelle føringer sier noe om både viktigheten av og vanskene knyttet til arbeidet med å etablere forhandlede posisjoner og gjensidig forståelse.³²

Arbeider en med mennesker med minoritetskvinner er denne kunnskapen viktig å være bevisst. Interkulturell kompetanse handler nettopp om å trekke inn det globale aspektet for å kunne forhandle seg frem til felles mening uansett hvem og hvor en befinner seg (Salo-Lee 2006: 135).

Vi har i det foregående sett hvilke prosesser kvinner fra kollektivistiske kulturer gjennomgår etter migrasjon til Norge, i en stadig mer globalisert verden. Videre så vi at kategorisering og interseksjonalitet påvirker subjektets posisjoner. For å fange opp minoritetskvinnenes "egendefinerte livskvalitet" vil jeg i det neste se nærmere på hva livskvalitet innebærer.

2.4. Minoritetskvinner og livskvalitet

For å kunne få svar på oppgavens problemstilling³³ vil jeg her se nærmere på begrepet *livskvalitet*, ved først å spørre: Hva er et godt liv? Og hva påvirker vår opplevelse av livskvalitet? Livskvalitet er et relativt nytt ord, et moteord, som er dårlig forankret i flere språk, og det pågår et betydelig arbeid internasjonalt med å videreutvikle målinger av livskvalitet. Livskvalitetsforskningen startet i sosialvitenskapen, men er etter hvert ofte brukt innen medisin, eksempelvis geriatri og vernepleie. Samfunnsforskningen har brukt livskvalitet i vid forstand, og inkluderer objektive forhold, som for eksempel levekår, i tillegg til subjektive, personers egen opplevelse av livskvalitet. I denne oppgaven vil jeg som nevnt tidligere fokusere på *subjektiv livskvalitet*, faktorer i kvinnenes opplevelser som ikke er observerbart.

Det finnes en rekke definisjoner på begrepet livskvalitet, og ulike fagfelt tolker fenomenet ulikt. Her velger jeg å bruke regjeringens definisjon: "Livskvalitet er en persons opplevelse av positive og negative sider ved livet i sin alminnelighet. Det kan ses på som en syntese av positive og negative opplevelser, ubehag, glede og nedstemthet, og av onde og gode følelser".³⁴

Et nøkkelord i regjeringens definisjon av livskvalitet er *opplevelser*. En opplevelse er knyttet til subjektive sider ved livet, dermed kan en altså si at livskvalitet kun lar seg defineres av den enkelte.

³² Avsnittet er hentet fra egen prosjektpå.

³³ På hvilke måte kan det sies at kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse påvirker de kvinnelige deltakernes opplevelse av bedret livskvalitet?

³⁴ NOU 1999, 4.3. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/1999/nou-1999-2/5/3.html?id=351008#> (05.05.2013)

Positive og negative opplevelser som igjen gir gode eller vonde følelser kan kun defineres av den enkelte, og er dermed subjektive, og ikke målbare. Vi kan derfor også snakke om subjektiv eller egendefinert livskvalitet.

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) bruker en vid definisjon av fenomenet og har utviklet et indikatorsystem der de i tillegg til menneskers materielle situasjon (inntekt og formue), og boligforhold måler livskvalitet som de mener innebærer "arbeidsforhold, balanse arbeid-fritid, utdanning, fysisk miljø, samfunnsengasjement, helse, personlig sikkerhet og egen opplevelse av tilfredshet med livet".³⁵ Det som er verdt å merke seg her er hvor stor plass indikatorene arbeid og utdanning får. Hva med den som ikke har utdanning eller arbeid å gå til? Uten arbeid vil en heller ikke oppnå balanse mellom arbeid og fritid. Slike formuleringer kan tyde på et individualistisk perspektiv og bekrefter hvor vanskelig det er å måle menneskers livskvalitet. En annen innvending mot slike definisjoner har Wray (2004) når hun poengterer at livskvalitet er kontekstavhengig og forandrer seg avhengig av tid, sted og kultur. Tilnærmingen og metodene en bruker må derfor være sensitive og fleksible (Wray 2004).

Farida Ahmadi (2008) konkluderer i sin bok "*Tause skrik – minoritetskvinnens behov for anerkjennelse*" med at minoritetskvinnens smerte er et spørsmål om livskvalitet. Det er kombinasjonen av mangel på anerkjennelse i privatsfæren og i den offentlige sfæren som tynger kvinnene. Hun viser til viktigheten av anerkjennelse i nære relasjoner der en kan oppleve kjærlighet, utvikling og få selvtillit, som er det mest fatale feltet, hevder hun, hvor mange kvinner taper i maktrelasjonen – der mannen er dominerende. Hun understreker at de kulturelle og yrkesmessige fellesskapene kan åpne opp for mangfold og egenverd (Ahmadi 2008).

Næss (2011) understreker i boken "*Livskvalitet. Forskning om det gode liv*" at betingelsene for god eller dårlig livskvalitet er forskjellige, for det som gir en person høy livskvalitet kan være uvesentlig for en annen, og omvendt, men at *psykisk velvære* har stor betydning for alle for å oppnå høy livskvalitet synes klart. Høy livskvalitet kan ses på som en viktig beskyttelsesfaktor mot psykisk sykdom. Videre viser forfatterne at kvinner i Norge rapporterer flere psykiske helseplager enn menn, men samtidig sier flere undersøkelser at de er like lykkelige som menn (Næss, Moum et al. 2011: 15-47). I "Nasjonal strategi for innvandreres helse 2013-2017" nevnes flere faktorer som påvirker psykisk helse hos innvandrere. Alder, kjønn, utdanning, traumer, *empowerment* og graden av akkulturasjon samt graden av integrering er noen av disse. Risikofaktorene viser at forebygging

³⁵ Meld.st.1, Nasjonalbudsjettet (2011-2012), 6.5 Indikatorer for livskvalitet og levekår, www.regjeringen.no (13.01.2014)

av psykiske lidelser er svært sammensatt, og det understrekes at det må i stor grad foregå innen andre sektorer enn helsesektoren.³⁶

Mange nyankomne kvinner har lite kontakt med majoritetsbefolkningen i Norge, og lever i et svært ensartet miljø. Å få kontakt med noen utenfor sitt eget miljø kan være vanskelig, noe som igjen gjør det problematisk å finne jobb, språklæringen går seinere og forståelsen av det samfunnet de bor i blir begrenset. En slik isolasjon øker faren for sosial kontroll, som igjen påvirker deres psykiske helse. Kontroll over kvinner handler ofte om kvinners ære, som igjen er knyttet til deres seksuelle oppførsel, mens menns ære gjerne er knyttet til det å kunne forsørge familien, skape respekt og beskytte kvinners seksuelle adferd (Ahmadi 2008: 101-112). For å unngå isolasjon og kontroll av kvinner er sosiale nettverk og sterk stabil støtte viktig, men det kan være vanskelig å finne arenaer for å oppnå en slik kontakt.

Sørensen (2011) viser til en rekke studier når han sier at desintegreerte lokalsamfunn har negative effekter på sosiale miljø, der folk er usikre på sin fysiske, psykiske og sosiale trygghet. Økonomiske problemer, flytting, stor grad av migrasjon og manglende kollektive ressurser er eksempler på forhold som kan føre til desintegrasjon i et lokalsamfunn (Sørensen 2011: 200-205). Vi skal i drøftingsdelen av masteroppgaven se at flere av kvinnene har lite nettverk og bor i belastede boligstrøk der de mangler trygghet for seg og sine barn, som igjen påvirker deres livskvalitet i stor grad.

Selv om mange kvinner med kort botid i Norge kommer fra sterkt religiøse samfunn, bør en være forsiktige med å kategorisere minoritetskvinner som religiøse. Vi skal seinere se at flere av kvinnene gir uttrykk for sin religiøsitet i intervju situasjonen. Forskere i flere land har undersøkt hvorvidt religiøse mennesker er mer tilfreds enn andre, og det kan diskuteres hvordan en personlig tro påvirker menneskers livskvalitet, om det er frigjørende eller hemmende for livsutfoldelse. Eriksen (2011) skriver i artikkelen "Er religiøse mer lykkelige enn andre?" at religion kan virke som en buffer mot stress og livskriser. En kan finne samhold og sosiale nettverk gjennom deltakelse i en menighet, men på en annen side kan religion være kilde til frykt og gruppebaserte konflikter. Autoritære ledere kan utøve makt, og nettverket kan bære preg av kontroll og undertrykking, som igjen kan svekke livskvaliteten til den enkelte (Eriksen 2011: 245-250). Et av Wrays (2004) viktigste funn var hvor viktig religiøs tilhørighet og sosiale nettverk var for eldre minoritetskvinner i England, og at disse to faktorene var viktigere enn *empowerment* for å ha et godt liv (Wray 2004). Dette er interessant i forhold til det som videre vil bli drøftet om hva *empowerment* innebærer for minoritetskvinnenes jeg møtte, med tanke deres opplevelse av egen livskvalitet. Til forskjell fra

³⁶ Nasjonal strategi for innvandreres helse http://www.regjeringen.no/pages/38431748/Likeverdige_tjenester.pdf (26.01.14)

minoritetskvinnene Wray (2004) viser til er kvinnene i dette prosjektet i yrkesaktiv alder, noe som i større grad muliggjør deltakelse i både arbeidslivet og på andre arenaer i samfunnet.

Arbeidsdeltakelse er viktig for enkeltmenneskers selvfølelse, egenverd og tilhørighet. I arbeidslivet får en anerkjennelse for den man er og det man kan, og er svært viktig for folks fysiske og psykiske helse, og dermed også deres livskvalitet (Ahmadi 2008: 160-174). I drøftingsdelen skal vi se nærmere på hva deltakelse i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse har å si for kvinnenes opplevelse av livskvalitet.

2.5. Empowerment som indikator for livskvalitet

Tidligere i oppgaven har begrepet *empowerment* kun vært omtalt med få ord, mens vi her skal se nærmere på hva det innebærer. Begrepet *empowerment* kan defineres på en rekke måter og forskjellige fagfelt legger ulik mening i fenomenet. Innledningsvis vil jeg bruke Slettebø (2009) sin definisjon:

”Empowerment er et mål og en prosess hvor brukerne individuelt og/eller kollektivt får anledning til å ta kontroll over eget liv ved å påvirke egne livsbetingelser og ved å ha innflytelse i tiltak og tjenester som kan gi bedre levekår og livskvalitet” (Slettebø 2009: 23).

Empowerment er sentralt når en snakker om sosial rettferdighet og menneskerettigheter, og ble først tatt i bruk av kjønnsforskere, som fokuserte på kvinners deltakelse i egne avgjørelser og viktigheten av å bli hørt. Som ideologi bygger *empowerment* på Paulo Freires (1921–1997) tanker om bevisstgjøring og kritisk dialog. Gjennom dialog problematiserer man hverdagslige temaer, og ser verden ut fra nye perspektiv, noe som er det motsatte av *banking education*, en term han brukte om tradisjonell undervisning der eleven passivt mottar kunnskap. Han viser hvordan undertrykte mennesker, eller ”objekter” som utsettes for handling, kan få selvtillit og bli aktivt deltakende og bevisstgjorte subjekter. Hans fremgangsmåte var knyttet til *empowerment* i relasjon til lærere og andre ”maktpersoner”, der ideen om å være *subjekt i eget liv* står sentralt (Freire 1999). Ved å anvende hans teorier ukritisk kan en fort komme i skade for å ”kategorisere” minoritetskvinnene uten å ha forstått deres livssituasjon.

En av dem som advarer mot en ukritisk bruk av Freires teorier er Dominelli (2002), der hun hevder at ingen kan gi andre makt, det må de selv strebe etter. *Empowerment* må komme som følge av en toveisprosess som involverer dialog mellom enkeltmennesker eller grupper (Dominelli 2002: 118). Selv om Freire mangler fokus på forskjeller som etnisitet, kjønn og klasse, og er lite opptatt av

feministisk kunnskap (Ledwith 2011) velger jeg å trekke ham frem i masteroppgaven som en viktig bidragsyter når det kommer til menneskers kamp for å bli herre i egne liv.

En annen måte å omtale fenomenet er at "... *empowerment* tar sikte på å øke makten til de vanskeligstilte" (Tesoriero 2010: 65). For å avklare *empowerment*begrepet innebærer må vi forstå hva maktbegrepet er. *Empowerment* har i teorien et mer stabilt særpreg enn maktbegrepet, og kan være en ressurs for mennesker. Max Weber definerer makt som "et eller flere menneskers sjanse til å sette gjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre motstand" (Fretheim 2011: 41). *Empowerment* kan bli brukt som press, som "makt over" andre, men er oftere brukt som menneskers muligheter til å nå sine mål "makt til", eller på en tredje måte "makt med", i samarbeid med en gruppe eller et samfunn.

Empowerment handler altså om bevisstgjøring, å bli bevisst hvilke subjektposisjon en setter seg i eller er satt i, og hvilke maktrelasjoner og maktstrukturer en forhandler i. Det handler om hvordan en i relasjon til andre tar mer makt, og dermed mer kontroll i eget liv. For å oppnå økt bevissthet - økt *empowerment* - er handlingsrom en forutsetning, både *før*, *under* og *etter* at bevisstgjøringen skjer. Det er ingen selvfølge at en person oppnår økt *empowerment* selv om personen har rom nok å forhandle i. Det er på dette punktet Ny sjanse kommer inn i bildet. Kan det tenkes at å delta i programmer som Ny sjanse, og treffe andre kvinner i samme situasjon, øker deres bevissthet, og bidrar til økt *empowerment*, i den private sfæren så vel som i den offentlige sfæren, noe som igjen kan føre til bedre livskvalitet? Disse spørsmålene vil vi se nærmere på i diskusjonen.

Wray (2004) hevder *empowerment* og *disempowerment* som indikator for livskvalitet er problematisk, både fordi det tidligere er behandlet ukritisk og universelt, og basert på en euro-amerikansk forståelse av hva makt er. I individualistiske kulturer assosieres gjerne makt med uavhengighet, og maktesløshet med avhengighet, noe som kan føre til ytterligere stigmatisering av minoritetskvinner. Det som ofte er forbundet med uavhengighet, understreker hun er relasjonelt og gir ulik mening i ulike kulturer. Handlingsrommet forandres når en flytter til en ny kultur og som oftest må lære et nytt språk og forholde seg til verdier og normer som kan virke fremmede. Samtidig kan ikke *empowerment* ses på som noe universelt, men blir forstått på ulike måter og brukt på ulike måter (Wray 2004).

2.6. *Capability approach* og livskvalitet

Når jeg i denne oppgaven skriver om subjektivitet og livskvalitet hos minoritetskvinner i Norge velger jeg til slutt i teoridelen å ta med noen av perspektivene til Amartya Sen (1933-). Han har med teorien om *Capability approach* (CA) hatt stor betydning på livskvalitetsforskning, og fikk Nobels minnepris i økonomi (1998) for sitt bidrag. Sen definerer *capability* som:

”a person’s ability to do valuable acts or reach valuable states of being; it represents the alternative combinations of things a person is able to do or be” (Nussbaum and Sen 1993: 30).

*Capability approach*³⁷ er en kritikk av tidligere livskvalitetsforskning innen økonomi, som har vært mest opptatt av utbytte og levestandard. Hans filosofiske tilnærming med fokus på likeverd, frihet og rettigheter har gitt nye perspektiv på feltet. *Capability* handler om den grunnleggende friheten et menneske faktisk har til å velge hva slags liv han eller hun ønsker, der en ser på sammenhengen mellom forutsetninger og fungering, mellom potensial og resultat. I tillegg handler CA om at alle mennesker er ansvarlige for egne mål i livet, i stedet for å bli instruert i hvordan en skal tenke. Utdanning står sentralt i CA og kan også brukes som en metode for å identifisere marginalisering og ekskludering (Walker and Unterhalter 2010).

Sen er kritisk til den økonomiske debatten rundt livskvalitet, mens med CA presenteres en mer tilfredsstillende og helhetlig forståelse av fenomenet. Livskvalitet er komplekst, og innehar en multidimensjonal karakter, noe som vanskeliggjør arbeidet med å finne en standarddefinisjon av fenomenet. Menneskers frihet bygger på deres evne til å velge, i tillegg til en rekke ytre faktorer. Denne friheten burde vært inkludert når en vurderer andres livskvalitet eller kvaliteten på et program eller en ytelse. En må rette oppmerksomheten mot det livet folk er i stand til å leve i forhold til deres behov og interesser, med fokus på frihet, menneskelige forskjeller, folks egne ønsker og evner. Sen respekterer folks forskjellige ideer, og hans fokus på menneskelig forskjellighet og frihet gjør CA ulik fra andre teorier. I CA er frihet relatert til *valgfrihet*. Et utviklet samfunn er det som fremhever ”det gode liv” for alle innbyggerne og tillater dem frihet til selv å velge. Fordi mennesker er ulike verdsetter vi ting forskjellig. Mennesker skal ikke bare motta tjenester, men folk skal kunne selv delta og gjøre en forskjell. CA har mer fokus på folks muligheter heller enn en standardisert oppnådd fungering, i tillegg til eksterne faktorer som kan påvirke livskvaliteten. Menneskelig forskjellighet er viktig for Sen og må tas med i vurderingen av deres livskvalitet (Augestad 2007).

Sen (1993) mener at livskvalitet har ulik betydning for ulike mennesker, og spekteret av hva folk verdsetter er stort, og hvilke elementer som er relevant for livskvalitet varierer fra å dekke grunnleggende behov til mer komplekse funksjoner. I stedet for å se på oppnåelse i seg selv er det viktigere å se på mulighetene eller suksessen som individet opplever. Sen hevder at *capability*, sier noe om personers virkelige muligheter til å kunne leve det livet han eller hun ønsker å leve.

³⁷ *Capability approach* vil jeg heretter omtale som CA

Capability kan forstås som en persons "reelle frihet" fordi *capability* innebærer å ha god helse, selvrespekt, verdighet osv. Livskvalitet kan handle om grunnleggende fungering som å overleve eller være mobil, eller mer komplekst det å oppleve glede, og få anerkjennelse for den en er og de ressurser en har (Nussbaum and Sen 1993). Seinere i oppgaven drøftes *capability approach* opp mot funn gjort i undersøkelsen, til eksempel minoritetskvinnenes reelle frihet til å velge det livet de ønsker å leve, med blant annet deltakelse i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse.

3. METODE

3.1. Kvalitativ metode

Forskningsspørsmålene jeg utarbeidet styrte valget av metode, nemlig kvalitativ forskningsmetode, og jeg valgte deretter å samle inn *primærdata* ved hjelp av *individuelle intervju* og *fokusgrupper* (Jacobsen 2010: 53-56; Johannessen, Tufte et al. 2010).

Metode handler om de verktøy en kan bruke til å samle informasjon for å produsere ny kunnskap. En undersøkelse tar ofte utgangspunkt i et problem eller en problemstilling. Jeg utarbeidet følgende problemstilling: På hvilke måte kan det sies at kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse påvirker de kvinnelige deltakernes opplevelse av bedret livskvalitet? Men før jeg gikk i gang med å samle inn primærdata, var det viktig å få en generell oversikt over hvilken litteratur, *sekundærdata*, som finnes på fagfeltet, for å unngå å "slå inn åpne dører". I denne prosessen fikk jeg god bruk for Everett og Furseth (2012) "*Masteroppgaven. Hvordan begynne – og fullføre*" som på en grundig måte gjennomgår bruk av litteratur til slike oppgaver, for at teori og empiri skal henge sammen, og danne grunnlag for ny kunnskap (Everett and Furseth 2012).

Halvorsen (2008) skriver i sin bok "*Å forske på samfunnet*" at kvalitativ metode anvendes for å utforske og forstå meninger som individer eller grupper tillegger et sosialt problem. Det er en systematisk måte å undersøke verden som innebærer at vi bruker våre sanser på en disiplinert måte. Innsamlet data kalles *empiri*, og siden slik forskning på ikke-målbare størrelser er vanskelig å tallfeste, snakker en om *mykdata* (Halvorsen 2008: 18-22). For å få svar på spørsmålet innhentet jeg *primærdata* før jeg organiserte, bearbeidet, analyserte og tolket disse på en systematisk måte. Dette skal gjøres så oversiktlig at andre skal kunne etterprøve forskningsprosessen og funnene, også kalt *etterprøvbarehet*.

I kvalitative undersøkelser er ikke antall intervju avgjørende for å få et pålitelig resultat. Det viktige er at enhetene kan gi god informasjon i forhold til problemstillingen. Utvalget må være *formålstjenlig* og styres av den informasjon en søker. Jacobsen (2010) bruker begreper som livskvalitet og fattigdom for å illustrere *intersubjektivitet* – altså en ikke objektiv sannhet. Samtidig

kan en si at jo flere som tillegger et begrep samme mening desto sannere vil begrepet være (Jacobsen 2010: 89-144). Kvale og Brinkmann (2009) viser til at fenomenologisk tilnærming er mye brukt i kvalitativ forskning. Begrepet *fenomenologi* brukes for å forstå sosiale fenomener ut fra individets egne perspektiv, slik det opplever sin virkelighet. En vektlegger en aktørs livsverden (Kvale, Brinkmann et al. 2009: 46-48). Jeg valgte derfor å forholde meg til de kvinnelige deltakerne direkte, for å få førstehåndsinformasjon om deres livsverden. Dersom jeg hadde intervjuet de ansatte ville det gitt meg deres tolkninger av minoritetskvinnenes opplevelse av livskvalitet. Metoden anvendes for å utforske og forstå de meninger som individer eller grupper tillegger et sosialt eller menneskelig problem. Forskningen bruker spørsmål og data som vokser ut av den deltagende situasjonen (Creswell 2009: 4). Kvalitativ metode tar utgangspunkt i enkeltmennesket, også kalt *metodologisk individualisme*. Sosiale fenomener blir avledet av alt som styrer individets atferd, og beskriver de situasjoner som individet handler i. Retningen på forklaringene går alltid *fra* enkeltindividet *til* sosiale fenomener, aldri omvendt (Gilje and Grimen 1995:179-180).

En av fordelene med kvantitativ metode er *fleksibilitet*. I møte med informantene kan jeg gå i dybden på ulike tema, spørre på nytt og søke oppklaring i eventuelle misforståelser. Jeg kan intervju deltakerne flere ganger, og stille utfyllende spørsmål. Fleksibilitet i intervjuene gjør at en lettere får tak i informantenes opplevelser og synspunkt, og konkrete og varierte historier vil komme til syne. I møte med personer med kort botid i Norge har jeg gjennom min flerårige yrkesutøvelse i skolesektoren erfart at kvantitative undersøkelser, for eksempel nettbaserte survey, er problematiske å gjennomføre. Viktige begrep i de stilte spørsmålene kan være ukjente for deltakerne, og de får der sjeldent anledning til å stille oppklarende spørsmål til forskeren, som i en dialog. I kvalitative intervjuer får informanten derimot mulighet til å svare utfyllende og nyansert. I forhold til min problemstilling var kvalitativ metode dermed et naturlig valg.

Lyddopptak og notater fra samtalene utgjør til sammen materialet som brukes til meningsanalysen. For å kunne nyttiggjøre meg av empirien, måtte opptakene transkriberes, teksten kodes og fortettes, og meningsinnholdet fortolkes. Gjennom hele prosessen innhentes *sekundærdata*, den informasjonen som allerede er tilgjengelig på fagfeltet.

3.2. Rekruttering av informanter

Det ligger en egen utfordring i avgrensning av utvalget. Jeg avgrenset utvalget til å gjelde *kvinner*. Opprinnelig ønsket jeg å intervju åtte kvinner (to grupper), men økte dette antallet med to, til i alt ti kvinner. Jeg søkte etter kvinner fra land som viser de svakeste resultater i forhold til målsettingen om sysselsetting. Videre søkte jeg etter kvinner som har et sårbart utgangspunkt i den forstand at de har lav utdanning og store omsorgsoppgaver (Ask and Berg 2011: 149-153). Dette fordi det var av interesse å se om programmet, på tross av kvinnenes livssituasjon, bidro til økt *empowerment* og

bedre livskvalitet. Før oppstart av datainnsamling hadde jeg flere samtaler med lederen for kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse, Hilde Eliassen. Hun kan sees på som en "gatekeeper", en som kan "åpne eller lukke dører" for meg i min forskningsprosess, altså en nøkkelperson som jeg ønsket å etablere god kontakt med. Jeg overleverte en liste over *kriterier til utvalg* av informanter (vedlegg nr. 7.1.). For å unngå kun å spørre de mest egnede kandidatene av de mange deltakerne i kvalifiseringsprogrammet, ble vi enige om å spørre en eksisterende gruppe deltakere, bestående av ni kvinner, om å delta i prosjektet mitt. I første omgang var det åtte kvinner som sa seg villig til å bli intervjuet, mens den niende i den eksisterende gruppen ikke ønsket å delta i prosjektet. Informantene var i alderen 22 til 45 år og hadde bodd i Norge mellom fire og ni år. Av de ti kvinnene var ni av dem gift og bortsett fra en hadde alle egne barn. Tidligere har vi sett at kvinnene kom fra Somalia, Irak, Algerie og Burma. De fleste respondentene hadde flykningebakgrunn og kom til Norge gjennom familiegjennforening.

Opplysninger om prosjektets målsetting, metode og kontaktinformasjon ble utarbeidet i en *samtykkeerklæring* (vedlegg nr. 7.2.). Her ble kvinnene også gjort oppmerksomme på at deltakelsen er frivillig og opplysningene konfidensielle. Deltakerne signerte på en svarslipp at informasjonen var mottatt skriftlig og muntlig, og at de ønsket å delta i prosjektet. Søknad ble sendt "Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste" (NSD)³⁸ og godkjenning ble sendt meg per brev (Vedlegg nr. 7.4.). Jeg skaffet en lydopptaker, notisbok og gikk til innkjøp av frukt, kjeks og kald drikke før hvert intervju (Krueger and Casey 2000: 104), noe som viser gjestfrihet, og kan bidra til en avlappet stemning i intervjusituasjonen. Stedet som velges for innsamling av data er viktig for hva en får som svar, også kalt *konteksteffekten* (Jacobsen 2010: 92, 111). Jeg valgte Ny sjanses lokaler, kvalifiseringscenteret, som kontekst for intervjuene, fordi det var kjente omgivelser for kvinnene og mest praktisk for alle parter. Det at jeg lånte kontorene på Ny sjanses lokaler kan ha påvirket intervjuene. Hvilke forhold og assosiasjoner hadde kvinnene til kontorene, og hva kan avbrytelser som en telefon eller en henvendelse på døren ha gjort med intervjuet? Slike forhold vil påvirke samtalen, som igjen kan ha påvirket resultatene.

Kvinnene jeg samarbeidet med hadde gjennom kvalifiseringsprogrammet arbeidspraksis i bedrift tre dager i uken, og teoriundervisning i Ny sjanses lokaler to dager i uken. Feltarbeidet tok dermed lengre tid enn jeg først hadde regnet med fordi kvinnene ikke var å treffe på kvalifiseringscenteret alle ukedager.

³⁸ <http://www.nsd.uib.no/> (28.05. 2012)

3.3. Forskningsdesign: fokusgrupper og individuelle intervju

Jeg ønsket å prøve ut fokusgruppeintervju og individuelle intervju (dybdeintervju) som verktøy for å få svar på problemstillingen og tenkte dette ville gi tilfredsstillende informasjon til det videre arbeidet.

I et fokusgruppeintervju skjer det ofte en fortolkningsutvikling i gruppen, en aktiv rekonstruksjon av virkeligheten. En måler gruppesynspunkter (Halkier and Gjerpe 2010). Resultatene kan i stor grad være en følge av selve gruppeprosessen. Fokusgruppeintervju får gjerne frem annen type informasjon enn individuelle intervjuer, og egner seg til å få frem uenigheter mellom individer (Jacobsen 2010: 89-90). Fra oppstart var tanken at medlemmene i gruppen skulle snakke samme om temaer knyttet til livskvalitet, og sette hverandre på sporet av nye tanker, og som *moderator* (leder) skulle jeg sette deltakerne på sporet uten å stille for mange spørsmål.

Fire kvinner ønsket å delta i det første fokusgruppeintervjuet. Pultene i rommet sto oppstilt i "hestesko" slik at kvinnene satte seg på en rekke, hvilket var uheldig. Kvinnene svarte en og en, og det var vanskelig å få til en interaksjon deltakerne imellom. Når en av kvinnene hadde ordet, diskuterte de andre tre seg imellom, eller oversatte til hverandre på ulike språk. Dette gjorde at gruppediskusjonen ikke fungerte og lydopptaket ble av dårlig kvalitet. Det er vanskelig å si om det var deres mangelfulle ferdigheter i norsk, temaet i intervjuet, forståelsen av forskningsmetoden eller min rolle som moderator som gjorde at fokusgruppeintervju fungerte dårlig som verktøy. Jeg antar at det var en kombinasjon av alle de nevnte faktorer. Videre la jeg derfor liten vekt på den innhentede data fra gruppeintervjuet og satset alt på dybdeintervjuene.

Individuelle intervju gir individets synspunkter og egner seg for å få frem holdninger og opplevelser. Det er også egnet til å finne ut hvordan mennesker fortolker et fenomen (Jacobsen 2010: 88, 111). En-til-en-relasjon er et godt utgangspunkt for å skape tillit. Metoden får frem enkeltindividets opplevelser og meninger, og informantene kan snakke relativt fritt. Før intervjuene starter, må en bestemme seg for hvor pre-strukturerte samtalene skal være. Pre-strukturering vil ikke si at datainnsamlingen lukkes, men at enkelte sider ved intervjuet blir satt i fokus. I oppgaven velger jeg *semistrukturert intervju*. Intervjuet er verken en åpen samtale eller et lukket spørreskjema, men følger en *intervjuguide* med ulike tema (vedlegg nr. 7.3.). De fleste kvinnene var svært interessert i å bli intervjuet, de ville veldig gjerne fortelle om sine liv, sin bakgrunn og erfaringer som innvandrere i Norge. Noen av dem var sparsomme med opplysninger, noe som kan ha bunnet i manglende tillit, mistenksomhet mot meg som majoritetsforsker, språkvansker, eller usikkerhet i forhold til tema og situasjon. Andre igjen hadde et stort behov for å fortelle, og det kunne virke som de ikke var vant til å bli lyttet til, og syntes det var godt å gjenfortelle sine erfaringer. Sterke opplevelser og traumatiske situasjoner fra opprinnelseslandet, flukt, og

hjemmesituasjon satte tanker og følelser i sving, og flere ble emosjonelle av det de fortalte. Det viser igjen at individuelle intervju som verktøy gir en unik mulighet til å komme inn på kvinnene, og få tak i deres livsverden.

3.4. Å forstå hverandre

Med utgangspunkt i min egen kultur møtte jeg kvinnene på Ny sjanse med tanker og oppfatninger om deres livsverden, og de møtte meg med sin forforståelse. Ulik alder, etniske opprinnelse, religion, utdanningsnivå, personlighet og familiesituasjon var utgangspunktene svært ulike når de ble invitert til å delta i prosjektet. Samtidig er det flere fellestrekk ved deltakerne. De har en annen kulturell bakgrunn enn majoritetskulturen i Norge, og begrensede ferdigheter i norsk som også er en barriere for felles forståelse.

Den tyske filosofen Hans Georg Gadamer beskriver hva som skjer når vi forstår noe. Skal vi forstå en annen kultur, må vi ta utgangspunkt i den forståelsen vår egen kultur gir. Vi møter aldri et annet menneske eller en situasjon helt "blanke", vi har vår forståelseshorisont som består av tidligere erfaringer og møter med mennesker. Enhver forståelse forutsetter en annen, forutgående forståelse, det vi si en *for-dom*. Gjennom dialog med den andre, og ved å stille åpne og gode spørsmål kan vi oppnå felles forståelse, en *horisontsammensmelting* (Gadamer and Holm-Hansen 2010: 302-345). Utvikling av forståelse tar ifølge Gadamer form av en sirkelbevegelse, den såkalte *hermeneutiske sirkel*³⁹. Tanken er at forskeren alltid kommer til oppgaven med sin egen forforståelse. Denne influerer tolkningene. Det er forutsetningen for at et annet menneske eller et fenomen kan forstås. Det er i denne sammenheng viktig å være seg bevisst noen av sine forutsetninger. Forskerens oppgave er å gå inn i en kritisk dialog med den andre. Den hermeneutiske sirkel er konstruert som hjelp for å strukturere dialogprosessen (Gilje and Grimen 1995). Mennesker fra ulike kulturer kan ha svært ulik forståelseshorisont, og horisontsammensmeltingen kan dermed være mangelfull i dialogen. I møte med minoritetskvinner har jeg mine *for-dommer*. Eksempelvis kan jeg ha mine tanker om deres kulturbakgrunn, opprinnelsesland og livsverden. I tillegg vil begrepsforståelsen gjerne være ulik. Forståelse av begrepet *livskvalitet* vil kunne være nytt for dem. Det å i det hele tatt tenke om livet på den måten kan virke fremmed. Da blir det å operasjonalisere forskningsspørsmålene, og få tak i kvinnenes opplevelser viktig, for å oppnå en felles forståelse av hva livskvalitet dreier seg om. En annen utfordring i interkulturell forskning er forholdet til *tid*. Dahl (2013) hevder i boken "*Møter mellom mennesker*" at forholdet en har til tid er kulturelt betinget, og skiller mellom *lineær tid*, *syklisk tid* og *hendelsestid* (Dahl, Dybvig et al. 2013: 263-269). Denne inndelingen kan forklare hvorfor flere av kvinnene hadde vansker med å forklare *endringer* som hadde skjedd i deres liv.

³⁹ Hermeneutikk ble behandlet i eget essay i faget "Interkulturell kompetanse", MIKA 302.

Interkulturell forskning kan by på en rekke utfordringer. Flere forfattere behandler dette temaet i metodelitteraturen, men da ofte med utgangspunkt i at forskeren utøver sitt feltarbeid i en fremmed kontekst. Hvordan påvirkes forskningen når forskeren selv er på hjemmebane, er en representant for majoritetskulturen som har *definisjonsmakt* (Eriksen 2001: 57-73; Gullestad 2002), og behersker språket? I kvalitativ forskning produseres kunnskap sosialt, gjennom samhandling med andre. Kvaliteten på produksjonen av data avhenger av intervjuerens kunnskap, ferdigheter og holdninger (Kvale, Brinkmann et al. 2009: 99). Det at jeg delvis vokste opp i et afrikansk land, og det at jeg har studert ulike fag innen interkulturelt arbeid, har formet min forståelseshorisont. I tillegg har flere års erfaring som kontaktlærer for minoritetsspråklige elever i videregående skole gitt meg verdifull innsikt og erfaring i fagfeltet.

3.5. Språkvansker

Under de individuelle intervjuene ble det etter hvert klarere for meg hvor utfordrende språkbarrierene var. Det at kvinnene ikke alltid behersker det norske språket, eller var fortrolige med begrepene jeg ønsket å bruke bød på utfordringer. Eliassen forberedte meg på at kvinnenes språklige nivå kunne by på utfordringer. Intervjuguiden ble gitt til gruppens norsklærer, som igjen plukket ut noen ord hun antok at kvinnene ikke kunne fra før. I plenum gjennomgikk hun begrepene slik at kvinnene hadde et noe bedre utgangspunkt før intervjuene. Et par av intervjuene ble allikevel ”God dag mann økseskaft – samtaler” og frustrasjonen etter disse intervjuene var stor. Jeg vurderte å innhente offentlig godkjent tolk til resten av intervjuene og luftet ideen for en av kvinnene etter intervjuet med henne, hvorpå hun svarte:

”Da vil jeg ikke være med. Hadde det vært en tolk fra mitt land her, ville jeg aldri ha fortalt deg det jeg fortalt nå. Nei, aldri!”

Dette fikk meg til å reflektere rundt bruk av tolk, og manglende tillit til tolker fra eget opprinnelsesland. En profesjonell tolk kunne, ved hjelp av sine språkferdigheter, ha kommet med oppklaringer og mer utfyllende svar i dybdeintervjuet. På den annen side kunne tolken vært en feilkilde, en omvei med tanke på å oppnå felles forståelse, horisontsammensmelting. I tillegg kunne angsten for at informasjonen gikk videre til andre fra samme opprinnelsesland, gjort kvinnene mistenksomme og ført til at kvinnene ikke sa det de faktisk opplevde. Dermed valgte jeg i stedet å innhente to nye kvinner, som tidligere nevnt, for å få nok forskningsmaterieell til prosjektet. På ny snakket jeg med Ny sjanses leder Eliassen, som via sine ansatte forespurte ytterligere to minoritetskvinner. Tilleggsriteriet var nå at kvinnene hadde fullført kvalifiseringsprogrammet, i håp om at deres verbalspråk var bedre. De to utvalgte kvinnene var ikke kommet i lønnet arbeid, dette for å se om Ny sjanse allikevel hadde påvirket deres livskvalitet. Det interessante var at selv etter endt program var disse kvinnene ikke særlig lettere å intervju med tanke på deres språklige

ferdigheter. Studier av minoritetsspråklige kvinner og menn viser at språk – og kommunikasjonsproblemer oppfattes som en tilleggsbarriere (Ask and Berg 2011: 236). I tillegg til å innhente to ny kvinner, startet jeg intervjurunde nummer to, for å prøve å gå mer i dybden på enkelte tema. Dette viste seg å bli en utfordring. Flere av kvinnene ga uttrykk for at de ikke forsto hvorfor de skulle intervjues på nytt, og oppdagelsen var at språkbarrierene umuliggjorde å gå ytterligere i dybden, få mer utfyllende og nyanserte beretninger fra informantene. Språkproblemer og misforståelser kan med andre ord ha påvirket svarene kvinne ga, min tolkning av hva de sa, og fortolkning av datamaterialet i etterkant.

3.6. Tillit og mistenksomhet

For å få til et godt feltarbeid var det viktig for meg å skape tillit til kvinnene, og for å skape tillit var det viktig å bli litt kjent med dem. Jeg deltok derfor på en ekskursjon med hele gruppen i forkant av intervjuene og i noen av undervisningstimene på kvalifiseringssenteret.

Under innhenting av data gjorde jeg meg noen tanker rundt begrepet mistenksomhet. I tillegg til det Gadamer kalte *dobbel hermeneutikk* - at jeg som forsker tolker kvinnes allerede fortolkede opplevelser, kan mistenksomhet ha gjort noen av svarene mindre oppriktige (Gadamer and Holm-Hansen 2010). Ville kvinnene ha svart noe annet om de ble intervjuet av en med likere forståelseshorisont? Nettopp fordi jeg er en representant for majoritetskulturen, og i tillegg samhandler med de ansatte ved kvalifiseringsprogrammet, kan det tenkes at enkelte kvinner har latt være å fortelle om sine erfaringer, eller har sagt noe annet enn det de faktisk opplever i frykt for at jeg bringer dette videre til de ansatte i Ny sjanse. Selv om kvinnene var informert om bruken av lydopptaker og konfidensialitet både skriftlig og muntlig kan det hende at enkelte var usikre og mistenksomme rundt videre bruk av forskingsmaterialet. Ikke alle hadde sett en slik lydopptaker før, og bad om mer informasjon om denne, til tross for at jeg i klasserommet hadde vist den frem og fortalt om bruken. I tillegg kan deres assosiasjoner ha gått til opplevelser fra andre land, eller til intervjusituasjoner i asylprosessen. Derfor var bevissthet rundt eget språk, kroppsspråk og *kultursensitivitet* (Ask and Berg 2011: 226) viktig for å skape tillit.

3.7. Asymmetriske maktforhold og etikk

Gjennom prosessen har jeg blitt mer oppmerksom på det Fretheim (2011) i sin artikkel *"Fortolkningens makt og maktens fortolkning"* kaller *trippel hermeneutikk*, som omhandler den konteksten dialogen utspiller seg i, og hvilke maktforhold som ligger i relasjonen mellom partene i interkulturell kommunikasjon (Fretheim 2011: 41-44). Iben Jensen (2011) hevder at alle møter mellom mennesker gjennomskjæres av maktakser, og når hun som forsker utvikler nye perspektiv på interkulturell kommunikasjon påpeker hun at disse møtene må ses i en strukturell historisk kontekst, hvor både eksterne og interne maktrelasjoner tas med (Jensen 2011: 47-61). Det faktum at

jeg tilhører majoritetsbefolkningen, behersker majoritetsspråket, er lys i huden, har høy utdanning og samhandler med de ansatte gjør at maktforholdet i intervjusituasjonen er asymmetrisk. I tillegg til å tilhøre disse kategoriene har jeg i forskerrollen makt til å definere tema, utforme spørsmål, lede og avslutte intervjuet når jeg tenker at det er naturlig, og makt til å fortolke den innhentede informasjonen i etterkant. Interkulturell forskning er etisk utfordrende. En skal som forsker ikke undervurdere det asymmetriske maktforholdet som ligger i kvalitative forskningsintervjuer. Otterstad (2008) diskuterer i sin artikkel ”*Fra en annen til de andre*” den kompleksiteten det er å forske på interkulturelle prosesser, og påpeker at det stilles krav til det hun kaller *forskerposisjoner*. Som majoritetsforsker understreker hun viktigheten av en bevisst bruk av kategorier, som kan regulere og befester minoritet og majoritet i bestemte posisjoner. En må være bevisst på fordeler og ulemper knyttet til kategorisering i behandlingen av innsamlet data og fremstillingen av resultater, og å bruke disse på en hensiktsmessig måte for å unngå å legitimere fastlåste forestillinger om ”de andre” og øke skillet mellom ”de” og ”vi” (Otterstad 2008: 149-176).

Det var, og fortsatt er, viktig at jeg balanserer maktrelasjonen til deltakerne gjennom hele prosessen, og er bevisst det etiske ansvaret jeg som majoritetsforsker har. Dette også når empirien analyseres og presenteres, slik at kvinnene ivaretas på en etisk forsvarlig måte. Jeg forpliktet meg til å følge gjeldende lovverk omkring forskning, jamfør ”Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste” og leste om etiske problemstillinger og retningslinjer i forskningslitteraturen.

3.8. Analyse av datamateriale

Etter å ha transkribert de ti dybdeintervjuene gjorde jeg en *innholdsanalyse* og systematiserte innholdet i utsagnene. Gjennom *tematisering* har jeg sett etter de viktigste temaene som tas opp i intervjuene, setninger eller avsnitt som danner meningsbærende enheter. Meningen i lange utsagn ble redusert til tre kategorier, som ble gitt nøkkelord og fargekoder. Nær kontekst ble gitt grønn farge, forhold som omhandlet Ny sjanse ble markert med blått, og fargen gul til kvinnenes forhold til det offentlige rom. Denne kodingen kalles *kategorisering*, hvilket gjør at en kan sammenlikne tekster fra de ulike intervjuene, gjøre det lettere å håndtere store mengder data, samt å teste hypoteser (Jacobsen 2010: 130-149). Deretter tok jeg med enkelte sitater fra samtlige kvinner som et illustrer poeng og blir gjenstand for drøfting. Etter at dataene ble kategorisert telte jeg opp hvor mange utsagn i et intervju som passer til kategoriene, for så å sammenlikne intervjuene og lete etter forskjeller og likheter. Det siste metodiske trinnet var å se etter forklaringer på sammenfallende temaer, som for eksempel de rike beskrivelsene om tiden *før* oppstart i Ny sjanse, som kvinnene i negative ordelag kom med - eller forskjellene deres assosiasjoner, at kun en kvinne snakker om alderdommen i Norge, og redselen for selv å bli plassert på sykehjem, og ikke ivaretatt av sine egne barn.

3.9. Validitet og overførbarhet

Validitet omtales gjerne som *gyldighet*, og handler om hvorvidt en studie undersøker det den er ment å undersøke. En kan spørre seg om en måler det en ønsker å måle, og om en virkelig får svar på problemstillingen. Kvale og Brinkmann (2009) påpeker at *et valid argument et fornuftig, velformulert, berettiget, sterkt og overbevisende argument*. Videre hevder de at det ikke bare er metodene for å få til et sterkt argument som teller, men også forskerens moralske integritet og praktisk klokskap er avgjørende for kunnskapsproduksjonen (Kvale, Brinkmann et al. 2009: 250).

Når vi snakker om *intern gyldighet* handler det om hvorvidt resultatene kan oppfattes som sanne, om beskrivelsen av et fenomen er riktig. Jo flere som tillegger samme betydning i begrepet livskvalitet desto sannere vil beskrivelsen være. Her spiller antall enheter inn, deres kjennskap til og forståelse av fenomenet, og som tidligere nevnt spiller de språklige ferdighetene inn. På grunnlag av disse faktorene må en i den avsluttende fasen være svært forsiktig med å komme med bastante konklusjoner. For bedre å kunne stole på de slutningene en trekker vil testing av gyldighet, også kalt *validering*, hvilket innebærer testing av resultater opp mot for eksempel andre fagfolk, være viktig. I mitt tilfelle testet jeg foreløpige funn opp mot kollegiet på Ny sjanse, der jeg etter endt feltarbeid presenterte mine foreløpige resultater. Det var viktig for meg å anonymisere alle utspill fra informantene, fordi de ansatte har direkte kjennskap til kvinnene og kunne lett ha identifisert opplysninger som kom frem. Engasjementet var stort og dialogen ble svært verdifull i den videre prosessen. De ansatte bekreftet og problematiserte mine funn, som igjen gjorde refleksjonene og det videre arbeidet mer spennende. I tillegg til en slik *gyldighetskontroll* bør en ha en kritisk gjennomgang av kildene som brukes. I denne undersøkelsen er det styrker og svakheter med tanke på utvalg av enheter til studien. Kvinnene som ble intervjuet var *førstehåndskilder* og kunne dermed selv definere hvordan de opplevde sin egen livskvalitet, som selv hadde opplevd på kroppen hva migrasjon til Norge innebærer. Når det kommer til informantenes kunnskap om fenomen som *empowerment* og livskvalitet, og evnen til å gi riktig informasjon, ga språkvanskene meg relativt store utfordringer. Validering innebærer også en kritisk gjennomgang av kategorier og sammenhenger. En kan spørre seg om andre måter å kategorisere funnene ville gitt andre resultater. Styrken til kvalitative analyser ligger i at vi har data som beskriver mekanismer som binder sammen kategorier, og som vi seinere skal se belyser funnene i undersøkelsen sammenhengen mellom ulike fenomen, som for eksempel sammenhengen mellom kvinnenes språkferdigheter og *empowerment* i relasjon til andre. Selv om en kan påvise *samvariasjon* (Jacobsen 2010: 151) skal vi ikke ta disse konklusjonene for gitt. Mens intern gyldighet handler om et fenomen er beskrevet på riktig måte, handler *ekstern gyldighet*, eller overførbarhet, om funnene kan *generaliseres* til å gjelde andre enheter som ikke er undersøkt (Jacobsen 2010: 229-245). Gjelder det kvinnene forteller om livskvalitet i dybdeintervjuene, for en større populasjon kvinner i samme situasjon? Det vil i så fall

ikke kunne bevises, kun sannsynliggjøres og argumenteres for gjennom prosjektets prosesser, resultater og konklusjoner. Målet med kvalitativ forskning er ikke å oppnå overførbarhet på populasjonsnivå, men det må være så presist at den gir svar på den en søker å finne svar på.

Kvale og Brinkmann (2009) mener at studiens gyldighet handler om hvor logisk sammenhengen mellom teori og forskningsspørsmål er, kvaliteten på metoden og intervjuingen, og hvordan transkripsjon fra muntlig opptak til skriftlig form skjer for å pålitelige svar på problemstillingen. I tillegg vil måten en analyserer og fortolker data på være viktig, samt hvordan rapportering av hovedfunnene i oppgaven formidles, en kontrollerer dermed feilkildene i alle ledd av prosessen, *prosessvalidering*, i tillegg til å kontrollere resultatene, også kalt *produktvalidering* (Kvale, Brinkmann et al. 2009: 249-260). Var jeg kritisk nok i forhold til spørsmålene i intervjuguiden, og burde jeg har testet ut spørsmålene mine før jeg satte i gang med dybdeintervjuene? Jeg får ikke svar på om det ville endret noe, men det kan tenkes jeg på et tidligere tidspunkt ville sett hvilke ord eller spørsmål som ble for avansert med tanke på kvinnes språklige ferdigheter. Underveis i feltarbeidet så jeg at valget av metode kunne vært annerledes. Fokusgruppeintervju fungerte ikke særlig godt som beskrevet over, og jeg kunne vurdert deltakende observasjon som metode, i tillegg til dybdeintervju. I et større prosjekt ville det vært aktuelt å intervju ansatte på kvalifiseringsprogrammet, eller kvinnes familiemedlemmer som et supplement i forskningen.

Reliabilitet handler altså om hvorvidt et resultat kan reproduseres på andre tidspunkt, andre steder, av andre forskere. Ville kvinnene i undersøkelsen gitt de samme opplysningene til en annen person? Ville de ha svart noe annet på sitt eget morsmål, til en fra samme opprinnelsesland, til en med samme religion, til en av motsatt kjønn, i en annen kontekst? Dette vil vi ikke få klarhet i.

Intervjuerens evne til grundig refleksjon over hvilke trusler som kan forekomme mot studiens gyldighet og pålitelighet er viktig. En slik *åpenhet* vil kunne øke forskerens troverdighet (Jacobsen 2010). Den største trusselen i denne studien har vært de språklige barrierer mellom minoritetskvinnene og meg som forsker, i tillegg kan det, som tidligere nevnt, ha vært fremmed for kvinnene å reflektere rundt endringer i livene deres over tid, og beskrive opplevelser rundt fenomen som *empowerment* og livskvalitet kan ha virket uvant.

4. PRESENTASJON AV FUNN OG DISKUSJON

4.1. Funn og kategorisering

Underveis i feltarbeidet gjorde jeg flere funn som kan knyttes til teorier jeg bruker i oppgaven og som videre kan gi valide svar på min problemstilling: ”På hvilke måte kan det sies at kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse påvirker de kvinnelige deltakernes opplevelse av livskvalitet?”

Etter å ha bearbeidet datamaterialet, kom det i innholdsanalysen frem klare temaer som gikk igjen i intervjuene. Hovedkategorier ble gitt navn som går igjen som overskrifter i dette kapitlet, mens underkategorier går igjen flere steder i kapitlet. Først en drøftelse av hvilke måter deltakelse i Ny sjanse påvirker kvinnenens opplevelse av livskvalitet i deres private sfære, her kalt nær kontekst. Overgangen i kvinnenens livsverden fra et sterkt kvinnefellesskap med et sosialt liv med storfamilie og venner rundt seg i opprinnelseslandet, til livet i en tom leilighet uten opplevelse av tilhørighet i Norge. Her drøftes hvordan ansvarsfordeling i hjemmet påvirkes av kvinnenens deltakelse i kvalifiseringsprogrammet, og hvordan deltakelsen påvirker relasjonene til familiemedlemmer, som ektefelle og barn. I den neste hoveddelen drøftes på hvilke måter arbeidskvalifiseringen påvirker kvinnenens fysiske og psykiske smerte og gir kvinnene opplevelse av anerkjennelse. Vi skal se på hvilke måter deltakelse ruster kvinnene til et yrkesaktivt liv ved hjelp av nøkkelkvalifikasjoner, og om Ny sjanse bidrar til nyorientering og motivasjon for å oppnå egne mål og fremtidsdrømmer. Den tredje delen omhandler de måter deltakelse i Ny sjanse påvirker kvinnenens opplevelse av livskvalitet i det offentlige rom, i møte med offentlige institusjoner, som skole, barnehage, NAV og barnevern. Vi skal se på hvilke måter deltakelse i kvalifiseringsprogrammet påvirker kvinnenens sosiale nettverk og religiøse tilhørighet. Avslutningsvis drøftes deltakelsens betydning for myndighetenes mål om fattigdomsbekjempelse og integrering i det norske samfunnet.

Funnene gjort i analysen førte videre til en del underkategorier, eller nøkkelord som gikk igjen i mange av intervjuene. Det hyppigst brukte nøkkelordet er *språk*, et tema alle kvinnene på ulike måter var opptatt av. Som vi skal se snakket enkelte kvinner om *tid* som en utfordring ved å leve i et individualistisk orientert samfunn. Både språkbarrierer og opplevelsen av tid ga meg som majoritetsforsker som nevnt også en del utfordringer. Kvinnene omtalte sin egen fysiske og psykiske *helse* når de beskrev endringer i eget liv fra den første tiden i Norge og til nå. De beskriver, som vi skal se, hvordan helsen påvirker og påvirkes av deltakelse i kvalifiseringsprogrammet. En annen underkategori som gikk igjen i samtale med kvinnene var *kjønn*, der de rikt beskriver kjønnskonstruksjoner i opprinnelseslandet, der menns og kvinners roller var, og for flere fortsatt er, klart definert. Kjønn blir også et sentralt tema når fordelig av ansvar i privatsfæren blir drøftet. *Økonomi* var et tema flere av kvinnene var opptatt av, både som motivasjonsfaktor, og kilde til empowerment, i tillegg til bedre levekår og økt livskvalitet for dem

selv og familien. Samtlige kvinner fortalte om sine *fremtidsdrømmer*, og sier noe om deres motivasjon, nyorientering og ønske om et godt liv.

4.2. Minoritetskvinner i nær kontekst

4.2.1. Fra storfamilie til en tom leilighet

For å få et innblikk i kvinnenenes livshistorier spurte jeg innledningsvis i dybdeintervjuene etter deres oppvekst og familiebakgrunn. De forteller om opplevelser fra relativt bekymringsløse barndommer, og om oppvekst i varme, solfylte land. Samtlige kvinner beskriver livene sine i kollektivistiske samfunn omgitt av mange familiemedlemmer, slekt og venner. De beskriver, som vi skal se, klare familiestrukturer, kjønnsrollemønstre og sterke kvinnefellesskap.

Flere av informantene beskriver hvordan storfamilien og mennesker i nærmiljøet hjalp hverandre med matlaging, barnpass og praktiske gjøremål, at dette var en naturlig del av hverdagslivet i opprinnelseslandet. De fleste beskriver en form for krise; krigsopplevelser eller flukt fra sitt opprinnelsesland. En av informantene forteller med stort engasjement om hvordan hun holdt på å bli drept som flyktning, med barna sine tilstedet. Noen beskriver livet i eksil i ulike land før de kom til Norge, der de levde uten oppholdstillatelse, med et høyt spenningsnivå, i skjul fra myndighetene. De fleste av kvinnene tok ikke selv avgjørelsen om å flytte til Norge, men ulike omstendigheter gjorde at de endte opp her, de fleste gjennom familiegjengenforening. Noen av dem forteller at ektefellen tok avgjørelsen om å reise til Europa, mens andre kom hit som *overføringsflyktninger*⁴⁰. For flertallet av dem var det "skyve-faktorer" som krig, og forfølgelse, som førte til mobilitet. Flere forteller om år da de bodde uten ektefellen, i påvente av å kunne reise til Norge. To av informantene forteller om tiden i asylmottak som vanskelig, både på grunn av usikkerheten og ventingen knyttet til oppholdstillatelse, men også hvor hemmende mangelen på språkferdigheter var. En av dem sier:

"Først jeg var på mottak i fire-fem år. Noen ganger dårlig, noen ganger gråter. Nå bedre fordi oppholdstillatelse. Flyttet i kommunen, til kommunal bolig, vi fikk kjøpe nye møbler, og fikk gå på skole. På mottaket, bare sitte og spise og gråte. Det var kjedelig. Hadde ikke lov å reise, og kunne ikke snakke norsk."

Kvinnen uttrykker seg med få og enkle ord, men selv om de norskspråklige ferdighetene er svake, er det et språk som kommuniserer. Hun forteller at tiden i mottaket var vanskelig, og at hennes livskvalitet i denne perioden synes dårlig.

Samtlige kvinner i undersøkelsen forteller om den første tiden i Norge. De beskriver en svært annerledes kultur og samfunnsstruktur. I tillegg opplevdes klimaet og årstider med kontrastfylte

⁴⁰ Overføringsflyktninger er, ifølge FN-sambandet, personer som har flyktet fra hjemlandet sitt til et annet land, og får innpass i Norge i regi av FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR) og Utlendingsdirektoratet (UDI). (22.04.14)

lysforhold fremmed for dem. Flere beskriver lettelsen over å være i sikkerhet, men også om savn etter familiemedlemmer, opprinnelseslandet og livet der. Et par av kvinnene forteller entusiastisk om morsomme hendelser fra den første tiden i Norge, om det å stirre på utstillingsdukkene i butikkvinduer for å se om de var levende, og om penger som en kunne ta ut av maskiner i veggene ved å trykke på noen tall. Ved slike eksempler får en innblikk i hvor ulikt hverdagen i opprinnelseslandet har vært sammenliknet med det norske samfunnet kvinnene kommer til, og hvordan de i ettertid kan le av de mange opplevelsene. Som vi så i U-kurven likner disse beskrivelsene reaksjons- og bearbeidelsesfasen, hvor en ser humoren i alt nytt en opplevde.

Alle deltakerne har vært gjennom introduksjonsprogrammet i kommunen før oppstart i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse, enkelte med fødselspermisjoner underveis i forløpet. Felles for dem alle er at de deretter, før de starter i Ny sjanse, beskriver en ventetid hjemme. Barna gikk i barnehage eller på skole, mens ektefellene gikk på skole eller var i jobb. De forteller om en passiv og ensformig tilværelse, der de sov mye, så på TV, og der god tid til å tenke fikk frem vonde minner. De fleste kvinnene beskriver ensomhet og isolasjon i tomme leiligheter, hvilket er et viktig funn. To kvinner forteller om tiden før de startet i Ny sjanse:

”Hver dag var kjedelig. Jeg har vondt her og vondt i hodet og ryggen min. Min lege sier fysioterapi, så jeg gikk til fysioterapi. Men da jeg begynte i jobb jeg tenkte ikke på at jeg hadde vondt, tenkte bare på å jobbe. En person som ikke tenker på å bli syk, blir ikke syk, tenker den bare negativt blir en syk. (...) En person som tenker bra, blir bra. Hvis du bare tenker negativt, blir alt negativt.”

Dersom en ser kvinnens uttalelse i lys av regjeringens definisjon av fenomenet livskvalitet sier denne kvinnen noe om at det å være i jobb minsker negative opplevelse, smerte og vonde følelser, at det å være i aktivitet fortrenge de negative tankene.

En annen kvinne forteller også om at passivitet fører til nedstemthet og vonde følelser, om tap av et familiemedlem og om et konfliktfylt forhold til ektefellen:

”Jeg bare sove, og slappe av. Hvis alene, jeg tenker mye. Av og til jeg gråter. (...) Når jeg er på Ny sjanse er jeg glad og snill, men hjemme jeg bare gråter. Jeg vet ikke.”

Ifølge Næss (2011) har psykisk helse, som vi så tidligere, stor betydning for alle mennesker for å oppnå høy livskvalitet. Kvinnenes beretninger om tiden før de startet i Ny sjanse bekrefter dette. I deres opprinnelsesland ville de antakelig ikke oppleve denne isolasjonen, siden det kvinnelige fellesskapet sto sterkere og storfamilien ga et pulserende sosialt liv rundt dem. I tillegg gjorde klimaet hverdagen lysere og lettere i opprinnelseslandet.

Ser vi på U-kurven, presentert i kapittel 2, kan en se for seg at kvinnene i denne perioden beskriver sjokkfasen, som for flere også beskrives som en krise. De er ikke lengre "turister" i et nytt land, der alt er eksotisk og spennende. Alt er nå blitt ensformig, og for flere preges tilværelse av et sterkt ubehag, der de kjenner på vonde følelser og ensomhet. Kvinnene beskriver opplevelsen av maktesløshet og smerte. Dette understøtter behovet for programmer som Ny sjanse, der aktivitet på dagtid har en viktig sosial funksjon, og er et viktig tilbud for å bedre kvinnenenes helse. Der kan kvinnene oppleve den anerkjennelsen som vi seinere skal se kan bidra positivt i akkulturasjonsprosessene og øke kvinnenenes *empowerment*.

Som vi så i teorikapittelet skaper globalisering "delokaliserte subjekter". I dette tilfelle vil den passive tilværelsen kvinnene opplevde forsterke dette fenomenet. Uten et tilbud på dagtid vil kvinnene i større grad ha vansker med å få en tilknytning til det lokale, men opprettholder transnasjonale bånd på ulike måter, i denne sammenhengen følelsesmessig.

Kvinnerens subjektposisjon og *empowerment* blir forandret når de flytter til en ny kultur, fordi en har mangelfulle språkferdigheter og relativt liten innsikt i norsk samfunnsliv. I tillegg er kvinnene ute av velkjente omgivelser de fungerte godt i og som gav dem større handlingsrom. Kvinnene forteller at de i Norge ble isolert i leiligheter og var avhengige av familiemedlemmer for å kunne bevege seg i det offentlige rom. Kvinnene kan på majoritetsbefolkningen virke undertrykt og lite selvstendige. Men, hevder Wray (2004), det som ofte er forbundet med selvstendighet og uavhengighet er relasjonelt og gir ulik mening i ulike kulturer.

4.2.2. Kjønsroller og ansvar

Den sterke stabile støtten lokalmiljøet i opprinnelseslandet ga kvinnene, er for de fleste av informantene borte, og det er få å be om hjelp fra. I motsetning til et sosialt kvinnefelleskap i opprinnelseslandet blir de ofte alene om ansvaret for barn og hushold. For ikke å sitte med alt ansvaret alene krever den nye livssituasjonen i Norge et tettere samarbeid mellom ektefellene. Det er ulikt hvordan samarbeidet fungerte for de ekteparene. Intervjupersonene beskriver her sin hverdag på svært ulike måter:

"Jenter som gjør alt, gutter ikke gjør noen ting. Gutter kan bare sove og gå og spise. De vet ikke hvordan vi lager mat og handler. Nå, hvis han er hjemme, av og til – ikke så mye. Han sier; Jeg er gutt, dette er din jobb!"

"Menn fra mitt land hjelper aldri sin dame. Hun lager mat. Han setter seg ved bordet, etterpå slapper av. Hun rydder og vasker. Hun gjør alt! Mannen bare: Jeg vil ha den og den og den!"

Utsagnene viser en tradisjonell fordeling av arbeidsoppgaver i hjemmet, der kvinnene "gjør alt", mens mannen har en mer passiv tilnærming til husarbeidet.

”Når jeg er ferdig her jeg går hjem å lager middag. Han er ferdig på jobben etterpå han henter barna. Om morgenen jeg leverer barna. Vi har en plan og samarbeider.”

”Jeg har min mann her og for meg bra. Ikke som mennesker fra mitt hjemland. Min far var som min mann. Min mann hjelper hjemme, f.eks. rydder, når jeg går på skole. Han jobber ettermiddag, så rydder han og vasker opp. Noen ganger lager mat. Han er veldig glad til meg.”

Kvinnene beskriver her at de samarbeider med sine ektefeller om levering og henting i barnehagen, og fordeling av husarbeid. Dette viser at det er svært ulikt hvordan kvinnene har det hjemme, hvor mye ansvar de har for barn og husarbeid mens de deltar i Ny sjanse. Eksemplene kan tyde på at enkelte ektepar har tilpasset seg en ny struktur i hverdagen når kvinnen er ute av huset på dagtid, samtidig kan det vise at enkelte ektemenn har vært delaktige hele tiden. En informant forteller at faren også var delaktig i huslige sysler i hennes oppvekst, noe som kan tyde på at delaktighet fra mannen ikke trenger å være noe nytt.

En av kvinnene fortalte om en vanskelig hjemmesituasjon med et høyt konfliktnivå, hun uttrykte et ønske om mer frihet, og et mer selvstendig liv. Hun forteller:

”Jeg prøvde å bo alene. Min bror sa nei; du kan ikke bestemme her i Norge! Far sier jeg må gifte her, så jeg giftet her”.

Forskjellene mellom levemåten i Norge og i de kollektivistiske kulturene er, som vi så tidligere, på mange måter svært ulike. Mor i familien har ofte ansvar for å passe sine døtre, hvilket kan være en vanskelig oppgave i Norge når barna påvirkes av majoritetskulturen, der kvinner i større grad er frigjorte. En kvinner forteller:

”Guttene har mer frihet, mor passer på jentene. Ikke gå alene uten å spørre mor. Guttene er fri, de er ute om natten. (...) Hvis jenta ikke er bra, det er på grunn av moren. Hvis jenta er bra, er moren bra, fordi mor har ansvar.”

Det denne kvinnen her forteller bekrefter hva Eidhamar (2002) hevder er mors ansvar i muslimsk oppdragelse, i tillegg er det et uttrykk for ulik oppdragelse overfor jenter og gutter. En annen kvinne sier det slik:

”Veldig viktig at hun er jomfru når gifter seg. Det er stor fest for henne. Det er som en bonus til han.”

Med en enkel setning sier denne kvinnen mye om kontroll av kvinners seksualitet. En tredje kvinne forteller:

Guttene har lov til å gå ute, guttene har lov til å elske damer, men ikke jentene har lov. (...) Guttene kan velge, ikke jentene”

Sitatet sier noe om gutters *empowerment*, der de i relasjon til andre familiemedlemmer har større handlingsrom og frihet til å velge. Jentene på sin side kontrolleres av omgivelsene og har ikke lov å hverken *elske* eller *velge*.

De fleste kvinnene forteller om opplevelsen av å være alene om ansvar og bekymringer i Norge, at de bokstavelig talt ble sittende i tomme leiligheter, med savn etter foreldre, søsken og slektninger som tidligere var en del av hverdagslivet, men som nå enten ikke lever lengre eller de er bosatt i andre land. Et par av kvinnene forteller om opplevelsen av å være isolert på tross av flere bekjentskaper i samme by. På spørsmål om det ville vært lettere å få hjelp i opprinnelseslandet svarer tre av kvinnene:

”Selvfølgelig. Naboen kan hjelpe deg. Familien kan hjelpe deg. Alt ansvaret har jeg alene her. Hvis du ringer første gang og andre gang, de sier nei. I mitt land er det bra, tror jeg. Her ingenting. I mitt land kan du få mye hjelp.”

”Det er litt vanskelig. I mitt land og her er forskjellig. I mitt land hjelper mor, søster og tante, og søster til mann. Men her ingen ting.”

”I Norge er det alltid stress. Ingen til å hjelpe her. Jeg er alltid bekymret for barna. Tenker på at barna ikke skal være for seine til barnhagen. Det bedre i mitt land, der er ingen bekymring. Naboen hjelper, mor, søster, kusine. Noen har mange barn og det er vanskelig. To barn her og alt er stress.”

Flere av kvinnene uttrykker bekymring for barna. Samtidig er det verd å merke seg at flere av kvinnene ble mødre etter at de immigrerte til Norge. Det kan tenkes at kvinnene opplevde færre bekymringer i hjemlandet fordi de var yngre, under beskyttelse av egne omsorgspersoner eller fordi de ikke hadde kjent på ansvaret det er å være mor. En kan undre seg over hvordan det kan ha seg at flere opplever lite hjelp fra andre personer i Norge, selv om de har slekt og venner fra samme opprinnelsesland. Det kan tenkes at flere har tilegnet seg en mer individualistisk levemåte, mens noe kan skyldes en mørk vinter og et kjølig klima, eller at de selv strever med egne psykologiske tilpassningsprosesser i Norge, og dermed har nok med egne utfordringer.

4.2.3. Forholdet til familien

Som vi så i den teoretiske delen av oppgaven går mennesker som flytter til en ny kultur gjennom forskjellige psykologiske tilpassningsprosesser, hvilket påvirker forholdet til medlemmene i familien. Familiemedlemmene som bor sammen har som oftest ulik alder, kjønn og personlighet, og går dermed gjennom prosessene på ulike måter i ulikt tempo. Å leve som familie i en ny kultur

binder familiemedlemmene tettere sammen, de deler språk og opplevelser, men det krever samtidig økt samarbeid mellom personene i familien, hvilket kan føre til økte konflikter ektefeller imellom, og ikke ubetydelige spenninger mellom generasjonene.

De fleste kvinnene kom til Norge gjennom familiegjenforening, noen av dem flere år etter sin ektefelle. På den ene siden kan hun nyte godt av å ha en mann som behersker språket til en hvis grad og har gjort en del erfaringer før henne. Hos ham kan hun derfor møte forståelse for sine nyervervede opplevelser, og få hjelp til å forstå det hun opplever. På den andre siden har han nå et forsprang med tanke på kulturforståelse og språkferdigheter, men samtidig kan det hende han selv er i sjokkfasen, og kan utøve mer dominans i maktrelasjonen, slik Ahamadi (2008) påpekte. Hun kan være svært avhengig av ektemannen og hans slektninger, hvilket kan gi henne opplevelsen av maktesløshet og faren for sosial kontroll og isolasjon er tilstede.

En kvinne forteller at hele familien pleide å holde sammen når de var utenfor hjemmet:

”Før gikk hele familien sammen, men jeg forsto ikke alt. Mannen min hjalp meg.”

Dette sier noe om den avhengigheten familiemedlemmene har av hverandre i det nye landet når de ikke mestrer språket. Og en kan undre seg over hva det gjør med et barn at mor trenger følge i det offentlige rom, til lege eller i butikk, eller trenger hjelp til å få oversatt brev fra det offentlige. I noen tilfeller fungerer barna selv som tolk for sine mødre. På den annen side vil det være det eneste kjente for barnet, og han eller hun vil gjøre det de kan for å bistå egne foreldre. For en person med individualistisk levemåte, kan dette sees på som svært uheldig for kvinnene, at barna får ansvar for å viderebringe informasjon. Dette sier også noe om den *disempowerment* disse kvinnene kan oppleve i relasjonen når de mangler tilstrekkelige språkferdigheter som skal til for å være selvstendige. På en annen side kan dette oppleves som akseptabelt fordi i kollektivistiske kulturer er kollektivet eller familien viktig og individene i kollektivet er gjensidig avhengige av hverandre. En er i større grad vant til å stå sammen for å løse utfordringer. Som vi tidligere har sett vil handlingsrommet og posisjonen minoritetskvinnene tilskrives som immigrer i Norge bli forandret. Når språket, samfunnsstrukturer, verdier og normer er nye er det ikke nødvendigvis et mål å klare alt på egen hånd. Wray (2004) hevder selvstendighet er et Euro-Amerikansk fenomen, for det som ofte assosieres med uavhengighet er relasjonelt og gir ulik mening i ulike kulturer.

Når kvinnene har fått plass i kvalifiseringsprogrammet kreves det mye av dem. Som vi så tidligere forteller flere at de blir dobbeltarbeidende, at de tar ansvar for barn og hjem, samtidig som de deltar i Ny sjanse på dagtid. En av kvinnene uttrykker glede over å ha sin mor boende sammen med seg,

og avlastet henne med husarbeidet. Enkelte opplevde liten forståelse hos ektefellen for sin nye situasjon, mens andre opplevde omsorg og støtte fra mannen til å delta i programmet.

En av kvinnene gir et godt innblikk i hvordan hun følte seg overarbeidet og fikk lite eller ingen hjelp fra ektefellen. Hun forteller her at hun har prøvd å ta dette opp med sin mann:

”Ja, men han hører ikke meg. Jeg sier til min familie; Kan dere snakke med han? Men han hører ikke. Så jeg er bare stille. Det er to ting: Jeg må leve her rolig og ikke spørre noen ting. Eller jeg må skille. Det er de to valgene jeg har. Å skille ikke bra.”

En annen kvinne forteller om støtten hun opplever fra sin ektefelle:

”Ja, min mann sier det er veldig bra at jeg går på Ny sjanse. Han ville gå sammen med meg, men kan ikke komme. Han går på NAV, nå er han hjemme og jobber ikke.”

I et moderne land som Norge stilles det høye krav til utdanning for å skape karriere, og det forventes at kvinner er i lønnet arbeid utenfor hjemmet, for å bidra til familieøkonomien. Alternativt kan en motta økonomiske stønader fra NAV. En familie har i dag lovfestet rett på barnehageplass, og har begge ektefellene praksisplass, jobb eller er i utdanning er barnehage et naturlig valg for de fleste familier. Det er viktig å ha i minne at statlige stønader og tilbud om barnehageplass er relativt nytt i Norge, og konsekvensene av at kvinners deltakelse i arbeidslivet er en pågående debatt i det offentlige rom. Barnehage regnes av mange som et viktig sted for barn av minoritetsforeldre å lære språk før skolestart, og er gunstig for videre inkludering i majoritetssamfunnet. Det er interessant å merke seg at ingen av kvinnene uttrykte skepsis til bruk av barnehageplass for sine barn eller barnebarn. En kvinne forteller:

”Jeg tenker at om jeg er hjemme og barna er hjemme, det er ingenting å lære, og ingen aktivitet. Ny sjanse er bra for meg og barna går i barnehage, og etterpå de er glad, og jeg er glad. Ikke bra å sitte hjemme. Det er tenke, tenke, tenke. Spise mye og etterpå du blir tykk. Når du gikk ute det er frisk luft og når barna er i barnehage de får frisk luft. Jeg tror det er veldig, veldig bra!”

Med utgangspunkt i denne kvinnens utsagn kan det tenkes at barna i minoritetsfamiliene har stort utbytte av barnehageplass, sett fra majoritetsbefolkningens perspektiv. Barna i minoritetsfamilier lærer seg språket raskere enn de voksne, og deltar på ulike arenaer som gir dem nye ferdigheter og større kulturforståelse. Mødrene kan dermed lettere miste sin posisjon i privatsfæren, og den naturlige maktbalansen mellom generasjonene forstyrres. Uten å beherske språket, og med mangelfull forståelse av det samfunnet de bor i, vil mødrene lett komme til kort når det for eksempel forventes leksehjelp, og det oppfordres til samarbeid mellom foreldre og ansatte i barnhage og skole. De eldre barna som går på skole får språkferdigheter i et raskere tempo, men har

ofte få muligheter til å motta hjelp til lekser hjemme, slik mange jevnaldrende har. Eksempelvis forteller en av kvinnene at det er vanskelig å hjelpe barna med skolearbeidet når hun ikke kan bruke ordbok på internett, fordi hun ikke kan lese sitt eget morsmål. Hun forteller videre:

”Barna sier: Mamma er litt flinkere nå til å snakke norsk. Du snakker feil, de sier. Vi snakker litt norsk sammen av og til. Barna flinkere i hodet, jeg litt gammel. Jeg leser og snakker feil, bokstavene er vanskelige for meg. Jeg forstår ikke alt.”

To andre kvinner forteller:

”Barna har mye lekser. De kommer å sier jeg må hjelpe de. Jeg ikke forstår, jeg leser. Jeg betaler en norsk mann privat. Han hjelper barna med matematikk og engelsk to ganger i uken. Til nå veldig bra.”

Utspillene sier noe om utfordringene kvinnene har i forhold til egne språkferdigheter i møte med barna. Den ene kvinnen får ekstern støtte for å hankses med utfordringene. Norsk kunnskapen de får i kvalifiseringstiltaket er dermed ikke nok til å holde tritt med barnas læringskurve og kravene barna blir stilt overfor i skolen. En annen kvinne forteller:

”Når barnebarna snakker norsk så kan jeg snakke med dem.”

Foreldre har stor innvirkning og betydning som rollemodeller for egne barn. Med tanke på barnas livskvalitet, og deres muligheter for å bli inkludert i det norske samfunnet vil foreldrenes holdninger til majoritetskulturen, og deltakelse på ulike arenaer i majoritetssamfunnet, spille en sentral rolle. Språkferdigheter, kunnskap om majoritetskulturen og innpass i arbeidslivet vil være avgjørende for å få dette til.

En av kvinnene kommenterer valg av antall barn:

”Noen sier at jeg må ha flere barn. Da sier jeg at de får for lite tid hver. Jeg har to barn. Jeg har mye tid til dem. Hvis seks barn hvem skal følge opp? Jeg håper på barna. (...)En venninne har seks barn, men snakker ikke med dem. Vet ikke da om barna blir narkoman eller tar tablett”

Som de fleste av informantene i prosjektet har denne kvinnen få barn. Hun avkrefter med dette at samtlige deltakere i Ny sjanse fyller målgruppens kategorier, som vi tidligere så var ”svake norskkunnskaper, sammensatte helseplager, *stor omsorgsbyrde*, lav forståelse av hvordan det norske samfunnet fungerer” (Ask og Berg, 2011). Det kan tenkes at flere av kvinnene ønsker arbeidsdeltakelse fremfor flere barn etter ankomst til Norge, fordi store barnekull og mange omsorgsoppgaver kan være mer krevende å kombinere med et yrkesaktivt liv. Det bekrefter i så fall det vi så innledningsvis, at minoritetkvinner deltakelse i arbeidslivet medfører forandringer i

familiemønsteret. Det å selv ha makt til å avgjøre antall barn i familien kan være frigjørende for kvinnene i privatsfæren, og kan knyttes til det Amartya Sen omtaler som *reell frihet*.

Som vi så innledningsvis øker antall fattige barn i Norge, og barn av innvandrere er klart overrepresentert i familier med lavinntekt. Et av statens viktigste virkemiddel mot bekjempelse av fattigdom er kvalifiseringsprogrammet, blant annet for å unngå at barn skal oppleve sosial ekskludering. Dette vil vi se nærmere på i slutten av kapittelet.

4.3. Ny sjanse – økt livskvalitet

4.3.1. Fra smerte til anerkjennelse

Som vi så tidligere i oppgaven konkluderer Farida Ahmadi (2008) med at minoritetskvinnens smerte er et spørsmål om livskvalitet, der kombinasjonen av mangel på anerkjennelse i privatsfæren og i den offentlige sfæren tynger minoritetskvinnene. Hun viser til viktigheten av anerkjennelse i nære relasjoner der en kan oppleve kjærlighet, utvikle seg og få selvtillit, som er det mest fatale feltet, hevder hun, hvor mange kvinner taper i maktrelasjonen – der mannen er dominerende. En kan da spørre seg om verdien av den anerkjennelsen flere av kvinnene opplever i kvalifiseringsprogrammet dersom kvinnene ikke opplever støtte fra sine nærmeste, når anerkjennelse i den private sfæren er viktigst. Vil deltakelse på skole og praksisplass ha noe å si, dersom en ikke oppnår *empowerment* i relasjon til ektefelle og barn, og en dermed ikke får større handlingsrom? Flere av kvinnene i prosjektet opplever støtte fra ektefellen, mens andre ikke gjør det. Det kan tenkes at kvalifiseringsprogrammet vil være enda mer betydningsfullt for de kvinnene som ikke har full støtte hjemme. Å da ha et fellesskap med andre kvinner i samme situasjon, oppleve det Elgaen (2011) kaller *kollektiv identitet*, ha kontakt med forutsigbare ansatte og få anerkjennelse for utført arbeidsinnsats vil trolig kunne bedre kvinnes livskvalitet, på tross av lite støtte i privatsfæren. De samme kvinnene som forteller om manglende anerkjennelse i hjemmet ville kanskje ikke fått mer støtte dersom de ble hjemmeværende, uten et dagtilbud.

I teorikapittelet så vi at *empowerment* handler om bevisstgjøring, det å bli bevisst hvilke subjektposisjoner en setter seg i eller er satt i, og hvilke maktrelasjoner og maktstrukturer en forhandler i. Det handler om hvordan en i relasjon til andre *tar* mer makt, og dermed mer kontroll i eget liv. Kan det tenkes at å delta i programmer som Ny sjanse, og treffe andre kvinner i samme situasjon, øker deres bevissthet, og bidrar til økt *empowerment*, i den private sfæren så vel som i den offentlige sfæren, noe som igjen kan føre til bedre livskvalitet?

Kvalifiseringsprogrammet er som nevnt for minoritetskvinner i yrkesaktiv alder, med nedsatt arbeids- og inntektsevne. Ved innsøking blir det gjort en arbeidsevnevurdering, og etter innpass utvikles en individuell plan i samarbeid med deltakeren, som er tilpasset den enkeltes behov og

forutsetninger. Fokus er rettet mot *arbeidsmotivasjon, helsefremmende arbeid, veiledning og arbeidspraksis*. Kvinnene får en relativt tett oppfølging, og dialogen mellom partene blir her svært viktig. Både skal det tas hensyn til kvinnens behov, kapabilitet og mål, samtidig som det må være innenfor de rammene programmet setter, og det som er praktisk mulig å gjennomføre. En kan tenke seg at kvinnene ved å bli deltakere i programmet, og gjennom brukervedvirkning blir gitt makt fra "maktpersoner", men ser en på Dominellis (2002) perspektiv vil ingen kunne gi andre makt, det må de selv strebe etter. *Empowerment* må komme som følge av en toveisprosess som involverer dialog mellom enkeltmennesker eller grupper, som hun sier. Dette vil kunne skje i relasjonen mellom den enkelte deltaker og dens kontaktperson, men også mellom de ansatte og hele gruppen kvinner.

Slettebøs (2009) hevdet at *empowerment* både er "et mål og en prosess" ved at brukerne blant annet kunne ha "innflytelse i tiltak og tjenester som kan gi bedre levekår og livskvalitet", hvilket kvalifiseringsprogrammet i stor grad handler om. Kvinnene får her mulighet til å påvirke den tilpassede opplæringen og sin egen arbeidshverdag. Det motsatte ville vært det Freire (1999) kalte *banking education*, der "maktpersoner" la alle premissene for læring til "passive objekter". Han brukte ofte begrepet om tradisjonell undervisning der eleven passivt mottar kunnskap. Gjennom kritisk dialog viser han hvordan undertrykte mennesker, som utsettes for handling, kan få selvtillit og bli aktivt deltakende og på den måten subjekter i egne liv.

Med sitt fokus på likeverd, frihet og rettigheter vil Amartya Sen kunne bidra med flere perspektiv på arbeidsmetoden Ny sjanse jobber etter, der kvinnene selv utformer sin hverdag. Tidligere så vi at *Capability* handler om den grunnleggende friheten et menneske faktisk har til å velge hva slags liv han eller hun ønsker, der en ser på sammenhengen mellom forutsetninger og fungering, mellom potensial og resultat. Han hevder at denne friheten burde vært inkludert når en vurderer kvalitet på et program eller en ytelse, der en må rette oppmerksomheten mot det livet folk er i stand til å leve i forhold til deres behov og interesser, med fokus på menneskelige forskjeller, folks egne ønsker og evner.

Av de ti informantene deltok åtte av dem fremdeles i kvalifiseringsprogrammet, mens to hadde fullført programmet. Med unntak av en snakket alle kvinnene varmt om Ny sjanse. Den ene som ikke var direkte positiv, sa at hennes største motivasjon for deltakelse var en bedret økonomi. Mens flere av kvinnene kom med beretninger om hvor viktig Ny sjanse hadde vært, og fremdeles er, for deres livskvalitet. Ved å være i aktivitet, ha et dagtilbud, og treffe andre kvinner i samme situasjon, opplever de tilhørighet, hvilket som igjen kan føre til bedre helse, både fysisk og psykisk. De forteller om viktigheten av språklæring og opplevelsen av å få anerkjennelse fra ansatte på Ny sjanse, og på praksisplassen. To kvinner sier:

”Ny sjanse er veldig bra! Ikke bra å sitte hjemme og vente på sosialpenger. Ny sjanse er bra fordi det er litt aktivitet. Praksis er bra fordi det er opplæring. Og når du er ferdig med Ny sjanse kanskje få jobb. (...) Alle de som går i NS synes det er bra.(...) Hjemme er ikke bra, der du tenker mye, og bli syk etterpå. Det er bra å komme ut.”

”Kontaktpersonen min er en fin dame. Sjefen veldig bra. Ny sjanse veldig bra!”

Kvinnene gir uttrykk for glede over tilbudet, på ulike måter. Glede over å kunne være i aktivitet, få opplæring, oppnå en bedre helse og med det slippe å sitte hjemme. Med få ord gir begge uttrykk for at mye er bra. En annen kvinne forteller:

”Min kollega er veldig glad i meg. Jeg jobber med hjertet, sier han. Siste dagen kjøpte han gave til meg, han er veldig snill. Der jeg har praksis nå, de vil ikke jeg skal gå på skole, bare jobbe. (...) Jeg hjelper til å bli ferdig slik at vi kan slappe av. Jeg blir spurt om å jobbe ekstra. Det ikke vanskelig.”

Hun opplever å bli likt og får ros fra sin kollega. Hun har mottatt gave, de ønsker at hun skal jobbe der flere dager i uka, og hun blir spurt om å jobbe ekstra. Uttalelsene er et tydelig uttrykk for at hun opplever anerkjennelse fra ansatte ved praksisplassene der hun har jobbet. Slik vi tidligere så påpeker Ahmadi (2008) hvor viktig arbeidsdeltakelse er for menneskers selvfølelse og egenverd. Det å få anerkjennelse for den man er og det man kan er svært viktig for ens fysiske og psykiske helse, og dermed også for menneskers livskvalitet.

Flere kvinner snakker om ulike fysiske helseplager, hvilket kan ha sammensatte årsaker. To av kvinnene meddeler at de ikke kan ha praksis, på fulltid, eller i det hele tatt. En kan spørre seg om det kan ha sammenheng med arbeidets egenart, med de fysiske tunge arbeidsoppgavene. Eller en kan undre seg over om frafall i praksis kan skyldes manglende kunnskap om ergonomi, ernæring og fysisk aktivitet, som igjen kan føre til at kroppen ikke tåler belastningen arbeidet krever. En kvinne forteller:

”Jeg hadde praksis i tre måneder, men så problemer med ryggen. Nå ikke i praksis. Det er vanskelig for meg med tre dager praksis og to dager norsk.”

Uttalelsene kan knyttes til det Amartya Sen sier om menneskets grunnleggende frihet til å velge hva slags liv han eller hun selv ønsker. Med et kritisk blikk på Ny sjanse, kan en lure på hvor stor valgfriheten er for de kvinnelige deltakerne. Hvor reelt er valget når det kvinnene kan oppnå etter endt program, er tungt fysisk arbeid i renholdsbransjen, eller som lagerarbeider i en butikk? En kan også spørre seg om et slikt dagtilbud er den eneste løsningen for kvinnene som kommer fra kollektivistiske kulturer, der få kvinner er i lønnet arbeid i ”vestlig” forstand. Og om det er majoritetsbefolkningen med sin definisjonsmakt og individualistiske levemåte som definerer

kvinnenes behov for selvrealisering og økonomisk selvstendighet. En kan snu på det å se at selv med et lavterskeltilbud som Ny sjanse vil det alltid være minoritetskvinner som ikke mestrer praksisutplassering eller arbeidsdeltakelse av ulike årsaker, at i et så spesialisert arbeidsmarked vil det ikke være mulig for minoritetskvinnene med de overnevnte begrensningene å finne jobber de kanskje drømmer om. En kan samtidig tenke at programmet ga kvinnene kunnskap og erfaringer, som kan bidra til økt *empowerment* og noe større frihet i andre sammenhenger enn det ville gjort i arbeidslivet.

En annen kvinne forteller om hvordan opplevelsen av livskvalitet forandret seg fra hun var hjemmeværende i en kommunal leilighet før hun startet i kvalifiseringsprogrammet. Hun forteller:

”Jeg var masse syk – av sopp på veggen, nå mye bedre. (...) Da jeg var hjemme jeg fikk vondt. Ta tabletter hver dag. Vanskelig! Når du går på jobb treffer du masse mennesker, og tiden går fortere. Du treffer kolleger, de hjelpe å snakke mye. Du kjenner hvilke lover du har. **Det er som fuglen - hun lærer å fly.** En person som bare er hjemme, er som han døde. Sånn er det på meg.”

Ser en på dette utsagnet er det sterke ord kvinnen kommer med. Fra å være syk og ha vondt går tiden nå fortere, og hun får sosialt samvær og læring. Hun får opplevelsen av å lære å fly, som igjen kan gi frihetsfølelse. I ”Nasjonal strategi for innvandreres helse 2013-2017” så vi at forebygging av innvandreres psykiske lidelser var svært sammensatt, og at dette må skje i andre sektorer enn helsesektoren. Det strategien ikke sier noe om er *hvilke* sektorer som her er viktige. For denne gruppen kvinner, som faller utenfor det ordinære utdanningstilbudet, er sosialsektoren en viktig arena. Programmer som Ny sjanse er med sitt fokus på ”arbeidsmotivasjon, helsefremmende arbeid, veiledning og arbeidspraksis” i særdeleshet viktig for å forebygge psykiske lidelser.

4.3.2. Nøkkelkvalifikasjoner

Norge regnes som et *kunnskapssamfunn*, der befolkningen generelt er høyt utdannet, yrkesdeltakelsen høy, og jobbene mer og mer spesialiserte. Å delta i arbeidslivet i Norge krever derfor kunnskaper, ferdigheter og holdninger for å kunne utføre det arbeidet en blir lønnet for. Det krever kvalifikasjoner. Å skaffe seg et arbeid i et individualistisk samfunn er ikke like lett for alle mennesker, når tilsetningsprosessen ofte er formell og kvalifikasjonene skal kunne bevises gjennom skriftlige dokumentasjon. Mange minoritetskvinner mangler de kvalifikasjonene som verdsettes i det norske samfunnet, og har ofte ikke dokumentasjon på tidligere utdanning eller arbeidserfaring. Som vi tidligere kan *interseksjonalitet*, det vil si kombinasjoner av ulike kategorier, som kjønn, klasse og kulturbakgrunn, med mer forsterke hverandre, og begrense en persons muligheter til deltakelse i arbeidslivet. Når kvinnene i tillegg har språklige utfordringer, *andre normer og verdier og i mange tilfeller en annerledes klesdrakt* (Rugkåsa 2010), og heller ikke et nettverk som kan sette en i

kontakt med arbeidslivet, er det nærliggende å tenke at utsiktene for å finne jobb på egenhånd kan veien til arbeidslivet oppleves vanskelig.

Myndighetenes integreringspolitikk, så vi, handler om å få nyankomne innvandrere raskt inn i yrkes- og samfunnsliv gjennom blant annet norskopplæring og arbeidskvalifisering. Her kommer kvalifikasjonsprogrammet inn som et viktig tilbud for minoritetskvinnene for å kunne tilegne seg de kvalifikasjonene som trengs for i arbeidslivet, etter fullført introduksjonsprogram i kommunen. En kan undre seg over navnet *kvalifikasjonsprogram*, for er den som skal kvalifiseres ukvalifisert? Og hvem definerer hva det vil si å være kvalifisert? Med definisjonsmakt er det majoritetsbefolkningen som setter standarden for hvilke kvalifikasjoner en trenger for deltakelse i arbeidslivet, og minoritetskvinnene må tilpasse seg det "normale" for å kunne delta. Nyankomne minoritetskvinner, blir av myndighetene sett på som ukvalifisert og vanskeligstilte. Som vi tidligere så handler *empowerment* om å ta sikte på å øke makten til de vanskeligstilte (Tesoriero 2010). Kunnskap er makt, og for kvinnene handler kunnskap blant annet om å tilegne seg det norske språket. Økte språkferdigheter, som en av de mest sentrale nøkkelkvalifikasjonene, vil dermed kunne gi kvinnene mer makt, i privatsfæren, som arbeidssøker, og på andre arenaer i det offentlige rom.

Leder i Somalisk nettverk Bashe Musse (2013) hevder mange innvandrere med kort botid i Norge mangler *nøkkelkvalifikasjoner*, uten at han redegjør for hva han legger i begrepet. Det kan tenkes at *språk* er en av kvalifikasjonene han sikter til, noe som vil kunne gjøre en kvinne mer autonom. En av informantene forteller:

"Språk gjør at jeg kan gå på butikken, og til legen alene. Når jeg hadde avtale måtte jeg ha med tolk. Nå forstår jeg. (...) Mannen min synes det er bra å snakke norsk, å treffe andre."

Flere av kvinnene sier noe om hvor viktig arena Ny sjanse har vært for deres språklæring. Både får kvinnene undervisning i norsk og samfunnsfag, og de er utplassert i bedrifter tre dager i uka, som igjen skal ruste dem til norskprøver og til et yrkesaktivt liv. På spørsmål om hva hun lærte svarer en av kvinnene som er ferdig i programmet:

"Eg lære norsk språk, og matematikk og datamaskin."

På videre spørsmål om hva hun hadde lært om norsk samfunn og norsk kultur svarer hun:

"Jeg vet ikke, jeg lærte bare norsk. Det å være i aktivitet og lære godt norsk. Bare lese og snakke i klassen, den jeg ikke huske mye. Jobbe og snakke sammen. Lærte mye."

En kan undre seg over svaret. Er det slik at hun etter endt program ikke vet om hun har lært noe om det norske samfunnet og kulturen hun bor i, at det hun lærer på norsk også handler om norsk kultur og samfunnsliv. Eller kan det bety at hun her ikke helt forstår hva jeg spør om eller mangler språkferdigheter til å kunne uttrykke det hun tenker. Kvinnen forteller at hun ikke praktiserer språket i hverdagen stort lengre, fordi hun står uten et tilbud på dagtid, og har glemst svært mye av det hun lærte i programmet. Dette er interessant, fordi det kan bety at uten videre språktrening, på skole eller i arbeid stanser språklæringen eller språkferdighetene stagnerer.

Vi har tidligere sett at en praksisplass er en viktig arena for språklæring, men en kan lure på hvor mye trening det blir når flere med samme morsmål går i samme klasse, og når en kun snakker med andre fra samme opprinnelsesland i pausene på kvalifiseringssenteret. En kan undre seg over kvaliteten på språktreningen når en treffer andre som også strever med språket på praksisplassen, eller har praktisk arbeid som krever minimalt med verbalspråk i løpet av en arbeidsdag. På spørsmål om kvinnene snakker med etnisk norske på praksisplassen svarer flere at de får lite språklæring. Tre kvinner forteller:

”Nei, bare afrikanere. På jobben er vi tre afrikanere.”

”Når de kommer her (i Ny sjanses lokaler) på møte kjenner jeg igjen ansiktet og sier hei.”

”Jeg kjenne kolleger på praksisplass. De er snille. Noen snakker mye og forteller. På bussen snakker vi sammen.”

Her forteller den første kvinnen at hun snakker med andre fra samme kontinent, det hun ikke sier noe om er hvor godt disse behersker det norske språket, og om de i det hele tatt snakker norsk sammen. Det kan tenkes at hun kategoriserer de andre til å ”være som henne”, og svaret kan være misvisende i forhold til hvor god språktrening hun får. Kvinnen i det neste eksempelet sier noe om at hun ikke kjenner de ansatte på sin arbeidsplass, men kun gjenkjenner ansikter og hilser på dem. Det kan tenkes at det er praksisplassens ledere hun her viser til. Den tredje kvinnen forteller, i motsetning til de to foregående at hun snakker med etnisk norske på sin arbeidsplass, og også når hun treffer dem utenfor arbeidstid. De to første sitatene er interessante med tanke på språklæringen, og en kan spørre seg hvor god kompetanse de ansatte på praksisplassen har på språklæring og interkulturelt arbeid. En kan spørre seg om slike arbeidsforhold, der mange med kort botid i Norge jobber sammen, eller der det kreves lite verbalspråk, bidra til inkludering i det norske samfunnet. På den annen side er det få som omtaler det som et problem at de får praktisere lite språk, og blir lite disponert for majoritetsbefolkningen på praksisplassen. Kan hende er det behagelig for deres psykiske helse å slippe å snakke så mye på jobb, eller å snakke med andre som også strever med majoritetsspråket. En kvinne forteller?

”Snakker bare i halv time lunsj. Alle som jobber på hotell er utlendinger, snakker ikke skikkelig norsk, noen er flinke.”

Nøkkelkvalifikasjoner vil for kvinnene også dreie seg om å få kjennskap til ”arbeidslivets regler” i Norge, å tilegne seg den kunnskap, de holdningene og ferdighetene som skal til for å mestre et arbeid. Det å lære hvordan en forholder seg til *tid* gikk igjen i flere av intervjuene. To kvinner forteller:

”Tiden er vanskelig. Jeg forstår ikke tiden. På skolen må jeg komme halv ni. Og jeg kan ikke, og de sier du må komme. Barn i barnehage og gjør forskjellige ting. Fort, fort! Om morgenen er det problem med tid. I Afrika ikke vanskelig med tid.”

”Det er vanskelig. Hva skal jeg gjøre? De her på skolen skjønner ingen ting. De spør ikke hvorfor jeg kommer for sent. De skriver det opp.”

Det første sitatet viser hvor krevende det kan være for kvinnene å ha mye av ansvaret for barna, og samtidig møte presis om morgenen. På den annen side bekrefter dette at det er en viktig ferdighet å øve på; planlegge egne rutiner og våkne i tide slik at en rekker alt en skal før arbeidsdagen starter. Den andre kvinnen uttrykker at de ansatte ikke forstår hennes situasjon, at ”forseintkommingen” kun blir notert, og at det i tillegg blir trukket penger fordi hun ikke rekker frem i tide. Hun forteller at hun ikke opplever at de er interessert i årsakene til at hun ikke følger reglene. Det kan tenkes at det oppstår en ”kulturkollisjon” når de ansatte og kvinnen ikke har en felles tilnærming til *tid*, fordi, som vi så, er forholdet en har til tid kulturelt betinget. Flere av kvinnene uttrykker at dette med tid er stress, og en kan spørre seg om dette stresset påvirker livskvaliteten deres, det å skulle passe tiden, å skulle haste videre for å rekke neste gjøremål. Flere av kvinnene hadde ikke barn da de kom til Norge, noe som også kan påvirke deres opplevelse av travelhet i Norge sammenliknet med hvordan de hadde det i opprinnelseslandet.

Det å beherske det norske språket er i denne sammenhengen nøkkelen til *empowerment*, og videre bedre livskvalitet, noe som igjen vil øke sjansen for å bli inkludert i det norske samfunnet. I mange sammenhenger vil også det å kunne lese og skrive språket være svært viktig, da mye kommunikasjon skjer skriftlig i et kunnskapssamfunn.

4.3.3. Nyorientering og fremtidsdrømmer

Samtlige kvinner ble engasjert da de fortalte hva de ønsker for sine liv. Noen av kvinnene er nøkterne når de omtaler egne mål og drømmer, mens andre har større, mer langsiktige mål. Det tydeligste funnet her var at samtlige ønsket seg jobb på heltid eller deltid, enten de fremdeles deltok i programmet, eller var utskrevet, og strevde med språkbarrierer og helseplager. Flere sier de ønsker å lære seg skikkelig norsk, lære å lese og skrive. De fleste forteller om ønsker for barna sine, at de skal lykkes med utdanning og få egne barn. Noen nevner at deres livskvalitet ville økt med flere

materielle goder som førerkort, bil og hus. Flere drømmer om å treffe igjen familiemedlemmer i andre land, om fred og frihet i opprinnelseslandene. Mens noen håper på god helse, en trygg alderdom, og et godt liv for seg og sin familie. Kvinnene forteller:

”Jeg håper sønnen min blir tannlege, han gifte seg å få barn. Jeg vil ha fast jobb, førerkort og bil. Jeg vil kjøpe hus, og god helse. Jeg vil ta norskprøve 2.”

”Jeg håper å få jobb og det hjelper barna mine. De snart på skolen og de lærer mye. Jeg trenger å hjelpe barna mine helt i begynnelsen. Jeg drømme om frihet i Somalia, og fred.”

”Håpe på mange ting. Jeg vil bli rik. Bli snill. Når barna blir store vil jeg at de ikke skal kaste meg på sykehjem, vil at de passer på meg. Ha et stort navn og leve godt. Jeg vil ha barnebarn, har lyst til å ha mer en ti eller femten. Inch Allah!⁴¹”

Å ha fremtidsdrømmer og ambisjoner øker motivasjonen for videre læring og arbeidsdeltakelse. Det å sette seg mål og se at en har muligheter for et bedre liv kan bidra til at kvinnene ”klatrer opp” i U-kurven. Å realisere fremtidsdrømmer gir en opplevelse av selvrespekt og verdighet, og kan igjen føre til økt livskvalitet. Sen (1993) mener at livskvalitet har ulik betydning for ulike mennesker, og spekteret av hva folk drømmer om og ønsker for sine liv er stort. Hvilke elementer som er relevant for livskvalitet varierer fra å dekke grunnleggende behov til mer komplekse funksjoner. I stedet for å se på oppnåelse i seg selv er det viktigere å se på mulighetene eller suksessen som individet opplever. Sett i sammenheng med Sens filosofiske tilnærming, kan en spørre seg hvilke reell frihet disse kvinne har til å velge det de ønsker for sine liv i Norge når utgangspunktet er *svake norskkunnskaper, lite utdanning*, hvor barna står i fare for å bli fattige⁴² i et av verdens rikeste land. En kan spørre seg hvilke valgfrihet minoritetskvinnene har når de på grunn av interseksjonalitet og menneskers stereotypier risikerer å bli ekskludert fra arenaer som for eksempel jobbmarked. Det er nettopp her programmer som Ny sjanse er avgjørende, for å bidra til nøkkelkvalifikasjoner, og gi kvinnene en reell sjanse til å prøve seg i arbeidslivet, med sitt potensial, i et arbeidsmarked som er stadig mer spesialisert. Å få realisere fremtidsdrømmer kan igjen gi nyorientering og et bedre liv for seg og sine etterkommere.

4.4. Minoritetskvinner i det offentlige rom

4.4.1. Møtet med offentlige institusjoner

Som vi tidligere har sett er utfordringer knyttet til språk et gjennomgående tema i intervjuene med kvinnene, både som kvinnenes utfordringer i hverdagslivet og som metodisk utfordring under

⁴¹ Fra arabisk språk; uttrykket betyr ”Om Gud vil”.

feltarbeidet. Den første tiden i Norge var kvinnene helt avhengig av personer som kunne oversette til deres morsmål, i møte med majoritetsbefolkningen og offentlige institusjoner. Jeg spurte en av kvinnene når hun begynte å føle at hun mestret språket, hun svarte:

”Etter tre år det gikk bra. Før det vanskelig å snakke. Min mann tolke, eller jeg måtte bestille tolk. Bare av og til nå.”

Igjen sier dette noe om hvor avhengig kvinnene er av sin ektefelle, og i en del tilfeller barna for å kunne fungere i det offentlige rom. Det må derfor ofte bestilles tolk, hvilket er praktisk utfordrende, og kostbart for kommunen.

De fleste i et samfunn har befatning med skolen som offentlige institusjoner i løpet av livet. Kvinnene møter, som tidligere nevnt, forventninger fra ulike instanser i en individualistiskorientert kultur. Eksempelvis forventes det at hver og et av barna i en familie følges opp av foreldre eller foresatte både i barnehage og skole, med foreldremøter eller individuelle samtaler. Med unntak av en kvinne i undersøkelsen har alle barn i barnehage- eller skolealder, men det er påfallende få som nevner noe om møte med barnehage og skole. Dette burde jeg ha dvelt mer ved under intervjuene. Når jeg spør etter hjem – skolesamarbeid, er det kun et par som sier at de har vært på møter i barnehage eller på skole. Dette kan skyldes flere forhold. En kan anta at kommunikasjonsvansker er en avgjørende grunn til at kvinnene ikke deltar i samarbeidet, da dette forutsetter språklige ferdigheter i norsk. Å be om tolk til slike møter kan være belastende. En annen årsak til uteblivelse i samarbeidet med disse offentlige institusjonene kan være følelsesmessige forhold. Det kan skyldes negative erfaringer fra egen skolegang, preget av asymmetrisk maktbalanse mellom elever og ansatte. Manglende sosialt nettverk og lite kontakt med andre foresatte kan i tillegg bidra til usikkerhet, og føre til passivitet. Når en i tillegg har lav utdanning og lite arbeidserfaring kan kvinnene oppleve seg lite jevnbyrdige det pedagogiske personellet og til de andre foresatte i gruppen. Det kan også tenkes at minoritetskvinner ikke prioriterer dette samarbeidet fordi de med befinner seg i en vanskelig livssituasjon, med psykiske helseplager og akkulturativt stress, som Fandrem (2011) omtaler. Med mye ansvar for barn og husarbeid, og manglende hjelp fra slekt og venner, som et par av kvinnene nevner, kan uteblivelse skyldes praktiske årsaker og mangel på tid. Manglende deltakelse kan også skyldes kvinnenes uvitenhet om det norske skolesystemet, som kan være svært ulikt det kvinnene selv har erfaring med. Noen av kvinnene forteller at de aldri har gått på skole i sitt opprinnelsesland, noe som kan gjøre møte med institusjoner skremmende. Det kan tenkes at mødre ikke vet hva som forventes av dem i samarbeidet mellom barnehage eller skole og dem som foreldre.

Det Fandrem (2011) ikke tar med i sin drøftelse er hvordan ansatte i barnehage og skole kan mangle kunnskap om, ha negative holdninger, eller stereotypier overfor minoritetsforesatte med kort botid i Norge. Det kan tenkes at utfordringen også ligger hos det pedagogiske personellet, tross deres mangeårige utdanning, og kanskje lange erfaring. Med Illmans (2006) antakelser om at stereotypier er dynamiske og kontekstavhengige kan en tro at mer kunnskap og større bevisstgjøring vil kunne endre på samarbeidsforholdene, for eksempel en mer aktiv bruk av tolketjenesten⁴³. På den annen side kan det tenkes at ansatte unngår samarbeidet med de foresatte av erfaringsmessige årsaker. Kan hende har de gjort gjentatte forsøk på å komme i kontakt med hjemmet, eller opplevd tidligere dialoger med minoritetsforesatte ikke har vært fruktbar. Det vil i så fall stemme med det Eriksen (2001) hevder når han sier at det finnes et snev av sannhet i generaliseringer, basert på kunnskap og erfaring. På tross av slike generaliseringer er det viktig at foresatte har en kritisk refleksjon til egen praksis, og er fleksibel i forhold til hvordan samarbeidet kan fungere, for på denne måten unngå ekskludering av minoritetsforeldre i det offentlige rom.

Kvalifiseringsprogrammet er en svært viktig arena for språklæring, slik at kvinnene i større grad kan være aktive samarbeidspartnere i møte med ansatte i blant annet skolesektoren, og selv om det ikke er programmets målsetning kommer det inn som et viktig sted der kvinnene kan få tilgang til informasjon om det norske skolesystemet, om hvilke situasjoner de har rett til tolk, og hva som kreves av foresatte til barn og unge i skolepliktig alder.

Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) forvalter en tredjedel av statsbudsjettet og har siden 2006 hjulpet brukere med ordninger som for eksempel dagpenger, arbeidsavklaringspenger og kontantstøtte på NAV-kontor i alle landets kommuner. Et av deres uttalte hovedmål er ”Flere i arbeid og aktivitet, færre på stønad”⁴⁴. Noen av kvinnene i undersøkelsen uttrykte sterk misnøye med tilbudet de tidligere hadde fått fra NAV, både de økonomiske ytelsene, og det personlige møte med de ansatte der. En av kvinnene spør seg hvorfor folk som er friske kan motta penger uten å arbeide. Hun bekrefter med sin undring det Amatya Sen hevder når han sier at mennesker ikke bare skal motta tjenester, men folk skal kunne selv delta og gjøre en forskjell. Et utviklet samfunn er det som fremhever ”det gode liv” for alle innbyggerne og tillater dem frihet til selv å velge. Kvinnene jeg møtte ønsket alle fast jobb, mens en del minoritetskvinner velger av ulike årsaker å ha en annen levemåte ved blant annet å fokusere på omsorgsoppgaver, hvilket på sikt kan føre til isolasjon, mangelfull språklæring og manglende inkludering i majoritetssamfunnet.

⁴³ Temaet var gjenstand for videre drøfting i essay på MIKA 305, Barn og familier i flerkulturelle kontekster

⁴⁴ NAV: <https://www.nav.no/> (09.05.2014)

Samtlige kvinner har erfaring med NAV fra tiden før Ny sjanse, og flere av dem uttrykker at de håper å slippe å gå tilbake på de økonomiske støtteordningene fra NAV. De forteller:

”For meg før til sosialen, jeg liker ikke sosialen, er veldig trøtt av sosialen. (...) Alle måneder må låne penger og betale tilbake. (...) Når du tjener selv får du penger hver måned på en fast dato, og du kan betale og har penger til mat. Jeg liker ikke sosialen fordi den er litt ”haram”⁴⁵. En person som er frisk, hvorfor kan han ikke jobbe?”

Sitatet vitner om at det å tjene egne penger gir økt forutsigbarhet og økonomisk kontroll. Denne kvinnen stiller spørsmål ved årsaken til at en mottar penger selv om en ikke er syk. En annen kvinne sier:

”Nå, mye bedre, veldig mye bedre! NAV tok 8300,- i måneden i barnebidrag. Hva skal jeg gjøre med 10 000? Kanskje en dag tilbake til sosialen, men jeg tror det ikke. Aldri, aldri, aldri skal jeg se det ansiktet igjen!”

Kvinnen viste gjennom ord og kroppsspråk at hun håpte å slippe sin saksbehandler på NAV, hvilket hun gjentok flere ganger. Hun har med denne erfaringen høy motivasjon til å gjennomføre kvalifiseringsprogrammet i håp om å skaffe fast jobb.

Det er en pågående debatt i det offentlige rom rundt stønader fra NAV, hvordan de hjelper, men samtidig passiviserer mennesker, og hvordan slike ordninger kan føre til passivitet, avhengighet. Freire (1999) var opptatt av bevisstgjøringsprosesser og kritisk dialog, der han viser hvordan passive og undertrykte mennesker, eller ”objekter”, som utsettes for handling, kan få selvtillit og bli aktive deltakere, og bevisste subjekter. Hans fremgangsmåte var knyttet til *empowerment* i relasjon til lærere og andre ”maktpersoner”, gjennom kritisk dialog, der ideen om å være *subjekt i eget liv* står sentralt. Ved kun å motta økonomiske stønader, uten at det forventes motytelser vil en bli et ”objekt” som utsettes for handling. Selv om Ny sjanses deltakere har nedsatt arbeidsevne kreves obligatorisk oppmøte, deltakelse og dialog. Det å bli stilt krav til kan i seg selv være anerkjennende, at noen verdsetter de ressurser en innehar. På tross av språklige barrierer, lite skolegang og arbeidserfaring ønsker samtlige av kvinnene i undersøkelsen seg ikke tilbake til en passiv tilværelse, isolert i leiligheter, men de ønsker jobb. Dette var et av de tydeligste funnene, og står i kontrast til min forforståelse og det mediebilde som er skapt av minoritetskvinner.

Flere kvinner ga uttrykk for glede over å kunne motta lønn for egen arbeidsinnsats på praksisplassen. Da det ble foretatt en gyldighetskontroll, meddelte de ansatte på Ny sjanse, en viss

⁴⁵ Fra arabisk språk; noe som ikke er tillat, noe syndig.

motstand fra kvinnene. Enkelte av dem ga uttrykk for misnøye med hensyn til kravene som ble stilt til dem. Dette kom lite frem i intervjuene. Kun en av kvinnene forteller om misnøyen med at Ny sjanse kan ha kontakt med barnevernet, om redselen for at de skal blande seg inn i hennes private sfære, og undringen over hva de vil henne. Hun sier at de ansatte i kvalifikasjonsprogrammet ikke forstår hennes situasjon, at hun har mye å gjøre, men tør ikke fortelle dette til noen. Hun er redd de vil ringe barnevernet, selv om hun ikke har gjort noe galt. Denne kvinnens bekymringer er et godt eksempel på utfordringer en kvinne fra et kollektivistisk samfunn kan oppleve i Norge, der en statlig etat har formeninger om hennes omsorgsevne. Hun uttrykker at dette stresser henne og hun føler seg lite forstått. Stresset hun opplever på grunn av denne trusselen vil kunne forringe hennes livskvalitet. Samtidig uttrykker hun at Ny sjanse betyr svært mye for henne. Ansatte i Ny sjanse vil i slike tilfeller støte på etiske dilemmaer. På den ene siden er de en støtte og et talerør for minoritetskvinnene, samtidig som de selv representerer majoritetssamfunnet og på den måten har definisjonsmakt, og er pliktige å melde bekymring til barnevernet. Kvalifiseringssenteret er en offentlig institusjon med høyt utdannet personell som de eneste som fanger opp forhold som tyder på omsorgssvikt i enkelte familier. De har i tillegg en viktig posisjon der de kan informere minoritetskvinnene om barneverts funksjon i det norske samfunnet, at barnevernet også er et organ som gjennom dialog med kvinnene kan være en støtte i morsrollen, og på den måten bidra til et bedre liv for familiemedlemmene.

Vi har nå sett på noen av kvinnenes opplevelser i møte med ulike samfunnsaktører, og enkeltes negative erfaringer med offentlige institusjoner. En kan undre seg over om kvinnene har erfart enkeltmenneskers stereotypier, og mangel på interkulturelle kompetanse, for skal vi tro Crisoffaninis (2004) perspektiv på stereotypier i interkulturelt arbeid, kan skille mellom "oss" og "de andre" føre til maktmisbruk, og i verste fall diskriminering. Kun en av kvinnene nevner diskriminering i intervjuene. En av kvinnene som er ferdig i kvalifiseringsprogrammet, og som ikke har fått seg jobb forteller:

"Vanskelig å få jobb fordi jeg bruker hijab. I Norge liker de ikke hijab, derfor kan jeg ikke få fast jobb. (...) Ja, ikke fast jobb, bare praksis. Den ikke bra, fordi vi jobber hardt og mye."

Kvinnen har en opplevelse av at hun blir diskriminert på jobbmarkedet, på grunn av sitt hodeplagg, hijab. Hun har ikke konkrete eksempler på opplevd diskriminering, men opplever at bruken av hodeplagget er årsaken til at hun kun får praksisplass, og ikke jobb, til tross for at hun jobber hardt. At hun ikke blir akseptert for bruken av det religiøse symbolet, som hijab er, kan ha påvirket hennes motivasjon og psykiske helse. Denne opplevelsen vil forsterke følelsen av å bli kategorisert, og opplevelsen av "utenforskap" kan være sterkt til stede.

4.4.2. Nettverksbygging og religiøs tilhørighet

Et av funnene gjort i undersøkelsen er at kvinnenes sosiale nettverk er svært begrenset utover egen familie, og kvinnene har få kontakter med etnisk norske. Vi så tidligere at noen av kvinnene opplever at de gjennom Ny sjanses program får nye bekjentskaper, men da ofte folk fra samme opprinnelsesland eller med personer som deler samme språk. Enkelte forteller at de hilser på eller snakker med andre kvinner via praksisplassen.

I intervjuene var jeg ute etter kvinnenes sosiale nettverk og spurte om de kjente etnisk norske, som har norsk som sitt morsmål. Tre kvinner svarte:

”Naboer er norske. Jeg sier hei! Jeg kjenner ikke godt.”

”Ja, jeg lyst å bli kjent, men vanskelig. Ikke naboen er norsk, bare utlendinger. (...) Ja, har venner, men de er ikke fra Norge. Vi snakke samme språk”

På spørsmål om hun kjenner noen norske svarer en av informantene:

”Nei, bare på Ny sjanse. Naboen min fra Norge. Jeg bare hilse.”

Videre, på spørsmål om hun ønsker å bli kjent med noen norske, svarer hun:

”Ikke, litt. Liker norske, men jeg forstår ikke så mye. Vanskelig fordi jeg er eldre og ikke små.”

Utsagnene bekrefter at kvinnene har vansker med å komme i kontakt med etnisk norske, blant annet i nærmiljøet. Flere kvinner trekker frem de språklige barrierene som årsak til at de kjenner få etnisk norske. Det kan også tenkes at det eksisterer fordommer hos majoritetskvinnene, så vel som hos den etnisk norske naboen. Skille mellom ”vi” og ”de” kan komme til uttrykk i bomiljøet, og begge parter nøyer seg med å hilse. Den siste av kvinnene trekker frem *alder* som en mulig årsak til at det er vanskelig å lære seg norsk, og at det dermed er vanskelig å bli kjent med etnisk norske, selv om hun skulle ha ønsket. Det er verd å merke seg at en av kvinnene opplever at det kun er gjennom Ny sjanse hun er i kontakt med norske. Mitt inntrykk er at hun ikke er den eneste dette gjelder, for når jeg spør etter andre mulige arenaer en kan komme i kontakt med majoritetsbefolkningen er det lite informasjon å hente ut fra svarene.

Ifølge Ahamadi (2008) sine studier kan det å få kontakt med noen utenfor sitt eget miljø være vanskelig, noe som igjen gjør det problematisk å finne jobb, språklæringen går seinere, og forståelsen av det samfunnet de bor i blir begrenset. En slik isolasjon øker faren for sosial kontroll.

To av informantene forteller at de hadde en flyktningeguide, en person som skal ”fungere som et bindeledd til lokalmiljøet slik at integreringen går smidigere”⁴⁶. De forteller:

”I Røde Kors jeg hadde en guide i cirka to måneder. Etter det ikke, for jeg hadde ikke tid når jeg gikk på kurs.”

”Jeg kjenner ingen norske. Ikke samme kultur, ikke samme språk eller religion. Jeg og en annen jente (flyktningeguide) gikk til byen på kafe. Hun var snill, men der vi gikk solgte de alkohol, så jeg sluttet å gå ut med henne. Ikke bra for min religion.”

Sitatene tyder på ulike utfordringer med tiltak som det Røde Kors her tilbyr, der ”smidigere integrering” er målet. Den første kvinnen uttrykker at tiden ikke strakk til, og som vi har sett har flere av kvinnene stort ansvaret for barn og hushold, i tillegg til deltakelse i kvalifiseringsprogrammet. Den andre kvinnen forteller at mangel på felles *kultur, språk* og *religion* gjør kontakten vanskelig. I dette tilfellet var problemet at flyktningeguiden ikke forsto hennes forhold til alkohol, at hennes religion begrenset stedene hun kunne treffe guiden. Hun forteller videre om sine muligheter for å bli kjent med etnisk norske:

”Ja, men vanskelig. De løper og er opptatt. Ikke lett å bli kjent, det er lettere med afrikanere. Har lyst om hun er snill og gå ut om de ikke selger alkohol. Om noen fra mitt land ser meg på den kafeen sier de: Hun drikker alkohol! Alle afrikanere snakker om deg om du gjør noe dumt. De passer på. Det er bra. Navnet ditt skal gå opp, for ikke bra hvis navnet går ned. Derfor tenker jeg bare skole og jobb. Jeg liker stort navn og at alle sier at hun er bra. (...) Jeg må passe på fars navn.”

Ikke bare er det hennes religion som gjør at hun ikke kan gå på kafé, der det selges alkohol, men frykten for å bli sett på kafeen hindrer henne i den sosiale aktiviteten, som kan fungere som et ”bindeledd til lokalmiljøet”. Utspillet ”de passer på” kan tyde på at hun opplevde sosial kontroll, som minoritetskvinnene er særlig utsatt for. Kvinners ære er ofte knyttet til hennes seksuelle oppførsel, så vi tidligere. Å bli sett på et sted der de serverer alkohol kan sette henne i forbindelse majoritetskvinnens mer liberale forhold til alkohol og seksualitet. At hun fryktet for sin fars navn og familiens ære bekrefter dette. Religiøse nettverk kan være preget av makt og kontroll som igjen hindrer livsutfoldelse og svekke den enkeltes livskvalitet. Kvinnen i dette tilfellet bryter dermed med flyktningeguiden, og holder seg i stedet hjemme. Selv mener hun at dette er til hennes fordel, fordi hennes fars navn kan på denne måten forbli et ”stort navn”. Hun vil i stedet fokusere på jobb og skole. Igjen ser vi at Ny sjanse blir en svært viktig arena for å unngå isolasjon.

⁴⁶Røde kors:
http://lokal.rodekors.no/distrikt_hjemmesider/hordaland_rode_kors/lof/bergen_rode_kors/vare_aktiviteter/flyktningeguiden/
(20.03.2014)

Den eneste av de ti informantene i prosjektet som forteller om kjenneskap til etnisk norske utover det å hilse på naboen, eller snakke med kollegaer på bussen, er en kristen kvinne. Hun sier:

”Ja, i kirken. De kommer på besøk og snakker og vi spiser sammen.”

Dette kan bety at selv om hun har til dels store språklige begrensninger kommer hun i kontakt med etnisk norske gjennom en kristen menighet. Hun forteller om dette som positive opplevelser, hvor det kommer mennesker hjem til henne, og de snakker sammen over et måltid. Som vi så i teorikapittelet kan deltakelsen for denne kvinnen gi opplevelsen av samhold og tilhørighet, og kan være utgangspunkt for sosiale relasjoner. Wray (2004) sin undersøkelse fra England viste at religiøs tilhørighet og nettverksbygging var viktigere enn *empowerment*, for eldre minoritetskvinner i England. Relasjon til andre mennesker, og tilhørighet til en gruppe eller et kollektiv var viktigere enn å klare seg på egenhånd, og være selvstendig. Hun konkluderte i sin artikkel med at livskvalitet må forstås i kulturelle kontekster og endrer seg ettersom tid, sted og kultur endrer seg. At *empowerment* ikke nødvendigvis er et mål for alle, er viktig å være klar over i møte med minoritetskvinner. En kan spørre seg om det trenger å være en motsetning, å fungere tett knyttet til andre mennesker, for eksempel i en gruppe med kollektivistisk levemåte, og det å ta kontroll over eget liv, bli *subjekt i eget liv*, gjennom å påvirke egne livsbetingelser. Slettebø (2009) sier i sin definisjon at *empowerment* nettopp kan skje kollektivt, at en kan ved å delta i en gruppe få økt innflytelse gjennom dialog med andre, som igjen kan påvirke egne livsbetingelser, og gi bedre levekår og livskvalitet. Tidligere i oppgaven så vi at regjeringens definisjon på livskvalitet innebar positive og negative opplevelser i sin alminnelighet, og at det er knyttet til menneskers følelser. Sjansen for å få positive opplevelser og glede ved deltakelse i slike fellesskap er tilstede fordi en da kommer i aktivitet, både fysisk og sosialt. En kan oppleve anerkjennelse fra andre mennesker, og få en følelse av tilhørighet. For enkelte kvinner forutsetter det støtte fra ektefellen for å kunne delta i et fellesskap utenfor hjemmet.

Ny sjanse er svært viktig for mange minoritetskvinner, både med tanke på å få *kollektiv identitet* (Elgaaen, 2011), være en del av en gruppe og føle tilhørighet til tiltaket, i tillegg til å være en stabil faktor i en kanskje forvirrende og frustrerende tilværelse. Spesielt fordi mange kvinner ikke har sin storfamilie i Norge, mangelfullt sosialt nettverk, få kontakter med etnisk norske eller ikke har en religiøs tilhørighet, vil kvalifiseringscenteret været en viktig møteplass for mange av kvinnene.

4.4.3. Fattigdomsbekjempelse og inkludering

Vi har sett at formålet med kvalifiseringsprogrammet er å kvalifisere innvandrere som står utenfor arbeidsmarkedet, og som er langtidsmottakere av sosialhjelp, til varig tilknytning til arbeidslivet.

Ved å sikre inntekt og bedre levekår for familien, sees programmet som et ledd i statens uttalte mål om å bekjempe fattigdom i Norge.

To av kvinnene forteller om levekår og boforhold som er lite tilfredsstillende, om helseskadelige bomiljø, eller med naboer som oppleves som kriminelle. En kvinne forteller:

”Der jeg bor ikke bra. Det er et kriminelt hus. Hvis noen kan hjelpe meg kanskje. Ingen kan hjelpe meg. Alle i familien er opptatt.”

Videre forteller hun at hun ikke tør å gå ut av leiligheten etter at hun er kommet hjem fra jobb, og at boforholdene gjør henne ytterlige isolert. Dette bekrefter det Sørensen (2011) beskrev som desintegreerte lokalsamfunn, der folk er usikre på sin fysiske, psykiske og sosiale trygghet. Økonomiske problemer, flytting, stor grad av migrasjon og manglende kollektive ressurser er eksempler på forhold som kan føre til desintegrasjon i et lokalsamfunn. Høy tetthet av kommunale boliger i en bydel vil kunne forsterke opplevelsene av utrygghet. På spørsmål om Ny sjanse hjelper intervjupersonene for fremtiden, svarer flere at det økonomiske aspektet er viktigst:

”Bare penger. Ikke andre ting.”

”I Norge skal du få penger! (...) Du skal få ti tusen enten du jobber eller ikke. Hvis du ikke jobber, noen vil hjelpe deg. Ikke som mitt land, der kanskje de gir litt mat eller de sier: gå vekk!”

”Ny sjanse er livet mitt! Hvem andre skal gi meg penger?”

”Mye bedre. Min sønn sier; jeg vil ha sånn og jeg vil ha sånn! Ny sjanse hjelper deg økonomisk. Før bare lånte jeg av min mann (Gråter). Veldig vanskelig før. Vi hadde masse problemer. Nå er mye bedre. Jobbe er mye bedre. Jeg sier ikke at jeg håper å kjøpe hus. Jeg tenker at barna kan gå på skole og bli mye bedre, lære å lese og skrive.”

Kvinnene vektlegger at Ny sjanse har stor betydning i deres liv med tanke på å klare seg økonomisk. En sammenlikner Norge med sitt opprinnelsesland der en som spør etter penger risikerer å bli jaget vekk, mens her får en penger uansett. Med økonomiske midler kan myndighetene på denne måten løse kvinnene gjennom programmet for, med sin definisjonsmakt forsøke å få ”de” til å bli som ”oss”. Eller med et annet blikk bidrar myndighetene kvinner, med begrensede muligheter på grunn av interseksjonalitet, gjøre det mulig for kvinnene å få frihet til å velge det livet de selv ønsker.

Et par av kvinnene sier at pengene er den viktigste motivasjonsfaktoren for deltakelse, mens andre sier at det å komme seg ut av leiligheten, treffe andre mennesker og være i aktivitet har stor betydning for helsen, språkutviklingen, og dermed få en bedre livskvalitet. I det siste utsagnet vi så

over forteller kvinnen om barnas behov, at sønnen ønsker materielle goder, som antakelig mange jevnaldrene ungdom har. Hun forventer ikke rikdom, som for henne betyr å kjøpe eget hus, men hun ønsker at barna skal få det godt, og mestre utdanningskravene de unge i Norge står overfor. På den måten vil en kunne redusere barnefattigdom og sosial eksklusjon. Kvinnene sier også i intervjuene at økonomien har betydning for egen autonomi. En av kvinnene blir emosjonell når hun forteller om belastningen det var å låne penger fra sin mann, for at familien skulle ha råd til mat. Det å gjøre et ærlig stykke arbeid gir ”en god trøtthet”, som hun sa, og fast lønn ble anerkjennelsen for arbeidet hun utførte. Det å få inntekt på en gitt dato gir forutsigbarhet, og demper stress. Andre helsegevinster kan være bedre ernæring, bedre klær og større frihet til å delta på sosiale aktiviteter, som igjen vil kunne øke livskvaliteten til alle familiemedlemmene. Dette regnes som viktige forhold ved statens satsning mot fattigdomsbekjempelse, og som videre er gunstig når målet er inkludering.

”Fordi jeg lever i Norge jeg må jobbe. Med barn er det veldig dyrt.”

”Her i Norge vanskelig å ha mange barn. Hvis noen kan hjelpe meg med barna det er bra!”

Med enhetstanken, og i forsøket på å utjevne sosiale forskjeller, kan det tenkes at staten, med dens definisjonsmakt, lokker minoritetskvinner inn i statlig finansierte prosjekter som Ny sjanse med økonomisk oppstartsstøtte fra IMDi. Mot at kvinnene tilegner seg nøkkelkvalifikasjoner, som norskspråklige ferdigheter og arbeidskvalifisering, for at ”de” skal likne mer på ”oss”, og tilpasse seg majoritetsbefolkningens levemåte. Det er i så fall ikke det Freire (1999) mente var *empowerment* overfor undertrykte mennesker. Men kanskje ikke minoritetskvinnene er undertrykt? Dominelli (2002) vil kunne bidra med sine perspektiv, når hun hevder at ingen kan gi andre makt, for det må de selv strebe etter. Kanskje program som Ny sjanse gir minoritetskvinnene en mulighet til selv å ta makt, en sjanse til å tilegne seg den kunnskap, de ferdigheter og holdninger som skal til for å fungere i arbeidslivet, og som videre vil kunne gjøre dem økonomisk selvstendige og på den måten redusere faren for langtidsfattigdom. Som vi så viser statistikk at antall fattige barn øker i Norge, noe som igjen fører sosial ekskludering. Barn av innvandrere er klart overrepresentert i familier med lavinntekt. Det å bekjempe barnefattigdom, sosial ekskludering eller utenforskap, vil øke sjansene for *inkludering*⁴⁷ av neste generasjon i det norske samfunnet.

⁴⁷ Inkludering omfatter den langsiktige utviklingen av livsløpet til innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre – deres deltakelse og tilhørighet til Norge (NOU 2011: 14)

5. AVSLUTTENDE REFLEKSJONER

Tittelen på denne mastergradsoppgaven er ”Det er som fuglen, hun lærer å fly”. Grunnen til at jeg valgte å bruke dette utsagnet fra en av deltakerne i undersøkelsen er at den er dekkende for det flere av kvinnene opplevde ved å delta i programmet, og går til kjernen i oppgaven, nemlig frigjøring og det å være *subjekt i eget liv*. Erfaringer fra interkulturelt arbeid har lært meg at en ikke kan gi andre makt eller frihet, men gjennom anerkjennende dialog kan jeg bidra med kunnskap slik at den andre blir i stand til å ta makt. Det er kun på den måten mennesker lærer å ”fly”.

Selv om ikke alle de kvinnelige deltakerne i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse skulle ”lærer å fly” like godt har jeg, etter å ha gjennomført dette prosjektet, fått mer kunnskap om hvilke måter programmet bidrar til at minoritetskvinnens oppnår bedre livskvalitet.

I oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i teorier knyttet til migrasjonsprosesser og livskvalitet. I den teoretiske delen ble det drøftet hvorvidt *empowerment* kan regnes som en indikator for livskvalitet og hvordan en mer filosofisk tilnærming som *capability approach* kan gi nye og mer utvidede perspektiver på fenomenet livskvalitet. Med kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse som forskningsarena fikk jeg ved hjelp av kvalitativ metode ti dybdeintervjuer med kvinnelige deltakere i programmet. På denne måten fikk jeg innsyn i deres *subjektive* opplevelser av hva livskvalitet er for dem. Fordi fenomenet er definert av kvinnene selv snakker vi om *egendefinert livskvalitet*.

På bakgrunn av funnene som utpekte seg i datamaterialet drøftet jeg om det skjer en bevisstgjøring rundt minoritetskvinnens subjektposisjoner og hvordan deltakelse i programmet utgjør en forskjell med tanke på å bli *subjekt i eget liv* og hvordan det i så fall påvirker kvinnens livskvalitet i nær kontekst og i det offentlige rom.

Svarene kvinnene gir er interessante, men jeg må allikevel være forsiktig med å trekke klare slutninger og bastante konklusjoner da minoritetskvinnens norskspråklige ferdigheter kan ha begrenset horisontsammensmeltingen i dialogen mellom minoritetskvinnene og meg som majoritetsforsker. I det videre vil jeg reflektere rundt funnene knyttet til oppgavens problemstilling: **På hvilke måte kan det sies at kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse påvirker de kvinnelige deltakernes opplevelse av bedret livskvalitet?**

Jeg vil her svare på problemstillingen med utgangspunkt i de tre forskningsspørsmålene, der det første var: Hvilke meninger knytter kvinnene til tanken om å være *subjekt i eget liv* den første tiden i Norge? Flertallet av minoritetskvinnene i denne undersøkelsen beretter om en form for krise i forbindelse med migrasjonen. Fra å ha levd i kollektivistiske kulturer med klare kjønnskonstruksjoner og sterke kvinnefelleskap, beskriver flere av dem fluktsituasjoner og

traumatiske episoder, noen forteller om negative erfaringer fra eksiltilværelse i andre europeiske land, så vel som opphold på asylmottak i Norge, der usikkerhet og ensformighet preget tilværelsen.

Flere av kvinnene kom til Norge gjennom familiegjennforening, noe som innebar at ektemannen eller andre familiemedlemmer hadde immigrert flere år før dem, hvilket gjorde at de var svært avhengige av andre i familien for å gjøre seg forstått av majoritetsbefolkningen den første tiden. Felles for kvinnene er at de etter deltakelse i introduksjonsprogrammet i regi av Bergen kommune, ble stående uten dagtilbud. Borte fra sin opprinnelige kontekst, med relativt svake norskkunnskaper, og med sammensatte helseplager og lav forståelse av hvordan det norske samfunnet fungerer, ble kvinnene raskt passive i sitt eget hjem. Minoritetskvinnene i undersøkelsen beskriver rikt hvordan de opplevde sin livskvalitet i denne perioden, der hverdagen bar preg av fysiske og psykisk smerte, med savn og bekymringer. En slik livssituasjon preget av ensformighet, isolasjon og akkulturativt stress påvirket kvinnenes *empowerment* i relasjon til familiemedlemmer. Minoritetskvinnenes beretninger om tiden før oppstart i Ny sjanse vitner derfor om at kvinnene opplevde sin egen livskvalitet som lite tilfredsstillende, hvilket er tydelige og viktige funn fordi det sier noe om kvinnenes alternativ til deltakelse i et slikt program.

For å se om deltakelse i Ny sjanse kan ha utgjort en forskjell i minoritetskvinnenes opplevelse av sin subjektive livskvalitet, stilte jeg spørsmålet: Hvordan beskriver kvinnene endringer i tanken om å være *subjekt i egne liv* som følge av deltakelse i kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse?

Flere av kvinnene beskriver at det er en stor verdi å være i aktivitet, både fysisk og sosialt. Ny sjanse er et dagtilbud som gir struktur i hverdagen og gir en opplevelse av tilhørighet, der de får anledning til å treffe andre mennesker i samme situasjon, i tillegg til engasjerte og vennlige ansatte. Slik jeg ser det bidrar dette til å dempe akkulturativt stress og bedrer slik sett kvinnenes livskvalitet. Gjennom det arbeidskvalifiserende programmet Ny sjanse opplever kvinnene økte språkferdigheter som den viktigste nøkkellkvalifikasjonen for å få innpass i arbeidslivet. Språk er makt, og med bedre språkferdigheter får kvinnene flere muligheter til å ta makt, og i mellommenneskelige relasjoner få økt *empowerment*. For å kunne tilegne seg kunnskap, ferdigheter og holdninger myntet på arbeidslivet er praksisutplassering en viktig arena for læring. Hvor god praksisplassene er for selve språklæringen kan diskuteres, da flere av kvinnene uttrykker at de praktiserer lite norsk med representanter fra majoritetsbefolkningen i praksis. Derimot er det flere av kvinnene i undersøkelsen som beskriver opplevelsen av anerkjennelse og egenverd ved å delta i kvalifiseringsprogrammet, hvilket er svært viktig for den psykiske helsen og kan bidra til bedret livskvalitet.

Det er påfallende få av minoritetskvinnene i undersøkelsen som setter et kritisk søkelys på kvalifiseringsprogrammet, for hvordan kan kvinnene være tilfreds med en relativt dårlig betalt praksisplass, med tunge arbeidsoppgaver og lite språktrening? I tillegg kan en spørre seg om kvinnenes bevissthet rundt myndighetenes mål om integrering. For med sin definisjonsmakt tilbyr myndighetene programmer som skal kvalifisere "de ukvalifiserte" i et forsøk på å integrere kvinnene inn i arbeidslivet, i håp om at de skal bli likere det "normale" og likere "oss". Dersom frihet er en universell verdi burde kvinnene hatt flere valg å velge mellom. Med minoritetskvinnenes forutsetninger for å lykkes i et arbeidsliv der krav til utdanning er stor vil reell valgfrihet i jobbsammenheng ikke alltid være mulig. Valgfriheten handler derfor mer om mulighetene til å velge å være hjemmeværende, eller skaffe seg en jobb på egenhånd, hvilket vi har sett kan være utfordrende for minoritetskvinnene. Det at ansatte i samarbeid med deltakeren utvikler en individuell plan, tilpasset den enkeltes behov og forutsetninger vitner om fokus på brukermedvirkning og gir kvinnene valgfrihet innen rammene som er gitt i programmet.

Det tredje og siste forskningsspørsmålet lød slik: Hvilke følger har deltakelse i Ny sjanse fått for kvinnene, i forhold til eget liv, relasjon til familie og det norske samfunn?

Deltakelse i programmet fører til at mange av kvinnene opplever dobbeltarbeid, med mye av ansvaret for barneomsorg og husarbeid. Enkelte kvinner beskrev støtte fra ektefellen, mens andre hadde opplevelsen av å stå alene med ansvaret, og opplevde dermed mangel på tid som utfordrende. Til tross for opplevelsen av å være dobbeltarbeidende og med mye ansvar og tidsnød uttrykker samtlige kvinner i undersøkelsen et ønske om å få jobb etter endt program, hvilket er et viktig funn og står i kontrast til min forforståelse ved oppstart av prosjektet.

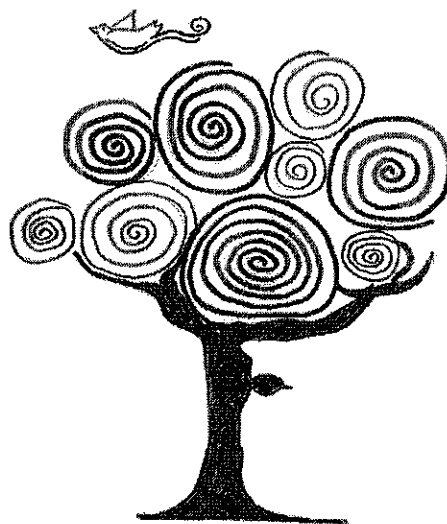
Å delta i kvalifiseringsprogrammet vil kunne ha positive effekter i forhold til minoritetskvinnenes barn. Når mor har en subjektivt bedre livskvalitet vil dette påvirke hennes omsorgsevne, og barna vil dermed kunne få det bedre. Som følge av et kvalifiserende program vil kvinnenes språkferdigheter og kulturforståelse bedres og deres posisjon i familien vil kunne bli opprettholdt. I tillegg vil et dagtilbud for minoritetskvinnene bety at flere velger barnehageplass for de minste barna, noe som fører til økt aktivitetsnivå, mer læring og bedre språkferdigheter for barna før skolestart. Selv om kvinnene opplever det problematisk å bistå barna med skolearbeid, vil bedre språkferdigheter og kunnskap om hvordan det norske samfunnet fungerer gi kvinnene større muligheter til å forstå det barna opplever og være en bedre støtte for dem i oppveksten, og ha muligheten til å kunne delta mer aktivt i hjem-skolesamarbeidet. Som mødre er de i tillegg sine barns viktigste rollemodeller. Det at barna opplever at mor er aktivt deltakende i kvalifiseringsprogrammet, og ikke kun mottaker av stønader fra NAV, sender viktige signaler til

neste generasjon om at utdanning og jobb er viktige tiltak for å bli inkludert i storsamfunnet. Kvinnene forteller at de har svært lite kontakt med majoritetsbefolkningen, og kan slik sett virke isolert fra storsamfunnet. Mens vi i oppgaven så at religiøs tilhørighet kan gi fordeler og ulemper med tanke på å bli inkludert på sosiale arenaer, vil Ny sjanse være av stor betydning som en trygg og forutsigbar arena, og et viktig bindeledd mellom kvinnene og majoritetssamfunnet.

Myndighetenes mål med kvalifiseringsprogrammet er fattigdomsbekjempelse gjennom sysselsetting. Kvinnene i undersøkelsen bekrefter dette, at de gjennom deltakelse i Ny sjanse får mer forutsigbar økonomi. Det å gjøre en arbeidsinnsats fremfor å passivt motta stønader fra NAV kan gi en opplevelse av anerkjennelse og egenverd, noe vi har sett er svært viktig for minoritetskvinnens livskvalitet. I tillegg så vi at en noe større økonomisk frihet får positive følger for barna i familien, og kan på den måten bidra til å hindre sosial eksklusjon.

Med tanke på å gi stafettpinnen videre ville det vært interessant å oppnå ytterligere forståelse av minoritetskvinnens livskvalitet ved å undersøke hvordan mannen opplever at kvinnen deltar i et slikt program. I tillegg kan en spørre seg om på hvilke måter kvinnens deltakelse i et slikt program påvirker ektemannens livskvalitet, og hvilken betydning har kvinnenes deltakelse for barna i familien.

Etter å ha skrevet denne oppgaven i 'Erfaringsbasert master i interkulturelt arbeid' har jeg et ønske om at dette beskjedne kunnskapsbidraget vil kunne være til nytte for andre som arbeider i det interkulturelle feltet, og som følge av det komme minoritetskvinnens livskvalitet til gode, i et håp om at flere minoritetskvinner "lærer å fly".

48

⁴⁸ Illustrasjonen er tegnet av Eli Eide Bakke, etter inspirasjon fra Ny sjanses logo.

6. REFERANSER

- Ahmadi, F. (2008). Tause skrik: minoritetskvinneres behov for anerkjennelse. Oslo, Pax.
- Ask, T. A. o. and B. Berg (2011). Minoritetsperspektiver i sosialt arbeid. Oslo, Universitetsforl.
- Augestad, M. T. (2007). Evaluations and allocation policy in the Norwegian health system: the challenge posed by Sen's capability approach. Bergen.
- Bauman, Z. (2005). Globalization: the human consequences. Cambridge, UK, Polity Press.
- Bauman, Z. and T. May (2004). Å tenke sosiologisk. Oslo, Abstrakt forl.
- Brenna, L. R. (2008). Foreldre som barnas første og viktigste lærere. Moderne oppvekst. Nye tider - nye krav. V. G. o. J. B. (red.). Oslo Universitetsforlaget.
- Creswell, J. W. (2009). Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. Los Angeles, SAGE.
- Cristoffanini, P. (2004). The Representation og 'the Others' as Stategies of Symbolic Construction. Intercultural alternatives: critical perspectives on interculturalencounters in theory and practice. M. B. o. J. Gustafsson. Copenhagen, Copenhagen Business School Press.
- Dahl, Ø., P. Dybvig, et al. (2013). Møter mellom mennesker: innføring i interkulturell kommunikasjon. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Djuve, A. B., H. C. Kavli, et al. (2011). Kvinner i kvalifisering: introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger med liten utdanning og store omsorgsoppgaver. Oslo, Forskningsstiftelsen FAFO.
- Dominelli, L. (2002). Anti-oppressive social work theory and practice. Basingstoke, Hampshire [England], Palgrave Macmillan.
- Eidhamar, L. G. (2002). Små mennesker - stort mangfold: religioner og livssyn i barnehagen. Kristiansand, Høyskoleforl.
- Elgaaen, T. (2011). "Kvalifiseringsprogrammet. Økt deltakelse på nye arenaer i samfunnet? En kvalitativ studie av brukernes opplevelse av kvalifiseringsprogrammet."
- Eliassen, H. (2010). "" Forening-og forandring?" Betydning av deltakelse i innvandrersorganisasjoner for kvinner."

Eriksen, T. H. (2001). Flerkulturell forståelse. Oslo, Universitetsforl.

Eriksen, T. H. (2008). Globalisering. Oslo, Universitetsforl.

Eriksen, T. H. (2011). Er religiøse mer lykkelige enn andre? Livkvalitet. Forskning om det gode liv. M. e. a. Næss. Bergen fagbokforlag.

Everett, E. L. and I. Furseth (2012). Masteroppgaven: hvordan begynne - og fullføre. Oslo, Universitetsforl.

Fandrem, H. (2011). Mangfold og mestring i barnehage og skole : migrasjon som risikofaktor og ressurs. Kristiansand, Høyskoleforl.

Freire, P. (1999). De undertrykte pedagogikk, Ad Notam Gyldendal.

Fretheim, K. (2011). Fortolkningens makt og maktens fortolkning. Forståelsens gyldne øyeblikk. Festskrift til Øyvind Dahl. T. S. I Drønen, Kjetil Fretheim og Marianne Skjortnes. Trondheim: Tapir.

Gadamer, H.-G. and L. Holm-Hansen (2010). Sannhet og metode: grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk. Oslo, Pax.

Geertz, C. (1973). The interpretation of Cultures. New York, NY: Basic Books.

Gilje, N. and H. Grimen (1995). Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi. Oslo, Universitetsforl.

Gullestad, M. (2002). "Det norske sett med nye øyne." Oslo, Universitetsforlaget.

Halkier, B. and K. Gjerpe (2010). Fokusgrupper. Oslo, Gyldendal akademisk.

Halvorsen, K. (2008). Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode. Oslo, Cappelen akademisk forl.

Ihle, R. (2006). "AMID Working Paper Series 55/2006."

Ihle, R. (2008). Søkelys: perspektiver på arbeid med etniske minoriteter i velferdstjenestene. Kristiansand, Høyskoleforl.

Illman, R. (2006). Stereotypes: The Symbolic Image of the Others. Bridges of understanding: perspectives on intercultural communication. Ø. Dahl. Oslo, Unipub forl./Oslo Academic Press.

Jacobsen, D. I. (2010). Forståelse, beskrivelse og forklaring: innføring i metode for helse- og sosialfagene. Kristiansand, Høyskoleforl.

Jensen, I. (2011). Postkulturel kommunikation. I Forståelsens gyldne øyeblikk. Festskrift for Øyvind Dahl, T. S. Drønen, Kjetil Fretheim og Marianne Skjortnes. Trondheim: Tapir.

Johannessen, A., P. A. Tufte, et al. (2010). Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode. Oslo, Abstrakt.

Krueger, R. A. and M. A. Casey (2000). Focus groups: a practical guide for applied research. Thousand Oaks, Calif., Sage.

Kvale, S., S. Brinkmann, et al. (2009). Det kvalitative forskningsintervju. Oslo, Gyldendal akademisk.

Ledwith, M. (2011). Community development: A critical approach, Policy Pr.

Marshall-Fratani, R. (2001). Mediating the Global and Local in Nigerian Pentecostalism. Between Babel and Pentecost. Traditional Pentecostalism in Africa and Latin America. C. a. Marshall-Fratani. London: Hurst.

Nussbaum, M. C. and A. Sen (1993). The Quality of life. Oxford [England], Clarendon Press.

Næss, S., T. Moum, et al. (2011). Livskvalitet: forskning om det gode liv. Bergen, Fagbokforl.

Otterstad, A. M. (2008). Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold : fra utsikt til innsikt. Oslo, Universitetsforl.

Prieur, A. A. (2002). "Frihet til å forme seg selv?" Published in Kontur(6-2002).

Qureshi, N. A. (2008). Beskrivelser av oppdragelse: utslag av definisjonsmakt og eurosentrisme. Profesjonsutøvelse i kulturelt mangfold - fra utsikt til innsikt. A. M. I Otterstad. Oslo: Universitetsforlaget.

Rugkåsa, M. (2010). Transformasjon og integrasjon. Kvalifisering av minoritetsetniske kvinner til arbeid og deltakelse i den norske velferdsstaten, Doctoral thesis, Institute for Anthropology, University of Oslo.

Salo-Lee, L. (2006). Intercultural Competance Research: Focuses and Challenges. I Bridges of Understanding. Perspectives on Intercultural Communication. I. J. Øyvind Dahl, Peter Nynas. Oslo, Unipub forlag, Oslo Academic Press.

Schirato, T. and J. Webb (2003). Understanding globalization. London, Sage.

Slettebø, T. (2009). KREMs kurs i endringsmetode: beskrivelse og evaluering av nye metoder for avklaring om deltakelse i kvalifiseringsprogrammet. Oslo, Diakonhjemmet høyskole.

Sørensen, T. (2011). Sosial støtte, lokalsamfunn. Livskvalitet: forskning på det gode liv. M. I Næss, et al. Bergen fagbokforlag.

Tesoriero, F. (2010). Community development: community-based alternatives in an age of globalisation. Frenchs Forest, Pearson Education Australia.

Walker, M. and E. Unterhalter (2010). Amartya Sen's capability approach and social justice in education. New York, Palgrave Macmillan.

Wray, S. (2004). "What constitutes agency and empowerment for women in later life?" The sociological review 52(1): 22-38.

7. VEDLEGG

7.1. Kriterier til utvalg

Kriterier til utvalg av informanter:

- ✓ Antall: Om mulig minst åtte personer
- ✓ Om mulig en gruppe som er i kvalifikasjonsprogrammet i Bergen, og en gruppe som har avsluttet programmet
- ✓ Kjønn: kvinner
- ✓ Alder: over 18 år
- ✓ Sivilstand: gift (eller skilt)
- ✓ Store omsorgsoppgaver (egne barn) (Ask and Berg 2011: 149-153)
- ✓ Lite formell utdanning
- ✓ Opprinnelsesland: Pakistan, Marokko, Tyrkia, Somalia, Afghanistan eller Irak (Djuve, Kavli et al. 2011: 10)
- ✓ Tilstrekkelig kommunikativ kompetanse i norsk

7.2. Samtykkeerklæring

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Jeg er masterstudent i interkulturelt arbeid – på MHS i Stavanger og holder nå på med masteroppgaven. Temaet for oppgaven er *livskvalitet*, og jeg skal undersøke om kvinner får økt empowerment ved å delta i kvalifiseringsprogrammet. Jeg er interessert i om Ny sjanse fører til noe mer, eller noe annet enn lønnet arbeid.

For å finne ut av dette, ønsker jeg å intervjuje åtte kvinner over 18 år, som deltar eller har deltatt i kvalifiseringsprogrammet. Jeg vil intervjuje kvinnene individuelt og i fokusgrupper.

Det er frivillig å være med, og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Som forsker har jeg taushetsplikt. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen 01.12.2013

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 91 59 68 34, eller sende en e-post til anneb_eide@hotmail.com. Ansvarlig veileder heter Mildfrid Tonheim, tlf: 51 51 62 73.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD.

Med vennlig hilsen

Anne Beate Eide

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon, og er villig til å delta i studien.

Sted, dato: _____

Underskrift: _____

7.3. Intervjuguide

Intervjuguide

Samtaleprogram til bruk i individuelle intervjuer og fokusgrupper i kvalifiseringsprogrammet (KVP).

Oppgavens problemstilling er: På hvilken måte kan det sies at kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse påvirker kvinnelige deltakers opplevelse av livskvalitet? Problemstillingen leder til følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilke meninger knytter kvinnene til tanken om å være subjekt i eget liv da de kom til Norge?
2. Hvordan beskriver de endringer i tanken om å være subjekt i egne liv (myndiggjøring) som følge av kvalifiseringsprogrammet?
3. Hvilke praktiske følger har det fått for større handlingsrom i forhold til eget liv, familie og integrering i det norske samfunn?

Omformet til intervjuguide-formatet, innebærer det 1) en undersøkelse av kvinnenens liv før de kom til Norge, 2) opplevelse av møtet med Norge og kvalifikasjonsprogrammet, og 3) en identifikasjon av mulige praktiske endringer i deres liv som følge av programmet.

Jeg vil i hovedsak følge samme mal overfor kvinner som er i kvalifiseringsprogrammet, kvinner som er ferdige i programmet og i arbeid og i fokusgruppene. Situasjonene tilsier likevel en viss justering på detaljer i spørsmålene.

Personalialia:

- Alder:
- Opprinnelsesland:
- Utdannelse i hjemlandet:
- Antall år i Norge:
- Antall måneder i KVP:
- Sivilstand, antall barn:

1. Hvilke meninger knytter kvinnene til tanken om å være subjekt i eget liv da de kom til Norge?

- a. Jeg er interessert i å lære deg å kjenne. Kan du fortelle meg litt om hvor du kommer fra og hvordan det er der?
- b. Kan du fortelle meg hvordan det var for deg å være ung/kvinne i en familie i ditt land?
- c. Har du brødre? Var det forskjell på hvordan dine brødre og du ble opplært hjemme hos dere?
- d. Får unge kvinner all opplæring hjemme eller er det vanlig at de går på skole i ditt land?
- e. Hos oss i Norge er det vi kvinner som bestemmer hvem vi skal gifte oss med. Hvordan var det for deg?
- f. Selv om det er litt privat, kan du si litt om hvordan det er å være kvinne og mor i din egen familie?
- g. Kan du si litt om hva som er et godt liv i ditt land?
- h. Det å reise fra sitt eget land til et helt fremmed sted må være krevende. Når et slikt stort valg skal tas, er det storfamilien, kjernefamilien eller mannen alene som avgjør?
- i. Det er spennende for meg å høre om tanker og forventninger du hadde til Norge før du kom hit. Husker du hvordan de var?

2. Hvordan beskriver de endringer i tanken om å være subjekt i egne liv (empowerment) som følge av kvalifiseringsprogrammet?

2.1 Møte med Norge

- a. Kan du si litt om hvordan det var å komme til Norge?

2.2 Møte med kvalifiseringsprogrammet

- b. Opplever du at kvalifiseringsprogrammet har vært/er nyttig for deg – og på hvilken måte?
- c. I forhold til det norske samfunn?
- d. I forhold til tanken om arbeid/fremtidig arbeid?
- e. Du er jo mor med barn og omsorgsoppgaver. Opplever du at kvalifiseringsprogrammet gir hjelp til å være kvinne og mor?

f. Opplever du at det du lærer i programmet betyr noe i forhold til din mann?

3. Hvilke praktiske følger har deltakelsen fått, med tanke på større handlingsrom i forhold til eget liv, familie og integrering i det norske samfunn?

- a. Opplever du at ditt liv har blitt lettere eller vanskeligere etter at dere kom til Norge? I forhold til nettverk, familie, barn, ektefelle?
- b. Når du tenker på hvordan det var å være ung kvinne i ..., synes du det er forskjell på måten dine barn (sønner/døtre) har det her?
- c. Hva synes din mann om at du deltar i kvalifiseringsprogrammet?
- d. Hva synes dine barn om at du deltar i kvalifiseringsprogrammet?
- e. Har du kontakt med noen etnisk norske? (Via barna, via mannen, via venninner, via deltakelse i NS osv) Fortell
- f. Hva drømmer du om for fremtiden din? (Familie/barn, jobb, bosted, nettverk).

7.4. Svar fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Milfrid Tonheim
Senter for interkulturell kommunikasjon
Postboks 226
4001 STAVANGER

Harald Hirtagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr. 985 321 884

Vår dato: 06.12.2012

Vår ref:32283 / 3 / SSA

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 30.11.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

32283	<i>Egendefinert livskvalitet. En undersøkelse av minoritetskvinnens forståelse av "empowerment" i rammen av kvalifiseringsprogrammet Ny sjanse</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Misjonsbøgskolen, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Milfrid Tonheim</i>
<i>Student</i>	<i>Anne Beate Eide</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.12.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Sondre S. Arnesen

Kontaktperson: Sondre S. Arnesen tlf: 55 58 25 83

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopli: Anne Beate Eide, Ortuflaten 74, 5143 FYLLINGSDALEN

